

20

Jaunā Gaita

282

RUDENS 2015

VOL. LXI, No 3, ISSUE 282
2015

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
rekmanis@gmail.com

Associate Editors

Linda Treija
Sarma Muižniece Liepiņa

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vīta Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Lilita
Zaļkalne

Technical Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year:	USD 39	EUR 36	CAD 50
2 years:	USD 76	EUR 69	CAD 99
Single issues:	USD 10	EUR 9	CAD 13

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, Latvia and
TigerPress, East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

61. GADAGĀJUMS RUDENS 2015

3. (282) NUMURS

S A T U R S

- 1 Ingemāra Treija – Boticelli pavasaris (glezna)
- 2 Indra Gubiņa – Dzeja
- 5 Ingemāra Treija – Saules piliens (glezna)
- 6 Vilnis Bankovičs – Veltas stāsts
- 16 Uldis Bērziņš (atdz.) – Dzirnudziesma
- 17 Sabine Košeļeva – Ceļa maize
- 20 Mihails Šiškins – Kā Krievija zaudēja karu
- 21 Sanita Upleja – Zem zīmju virskārtas

ASPAZIJAS UN RAIŅA GADS

- 23 Guntis Šmidchens – Zelta zirgs ir dzīvs
- 26 Sarma Muižniece Liepiņa –
DAU GA VA / TER LIN ĢUA
- 29 Sarma Muižniece Liepiņa –
Helēna Hofmane (foto)
- 30 Baiba Bičole – Dzeja
- 33 Bārbala Simsone – Zinātniskā fantastika Latvijā
- 36 Sandis Laime – Raganu tradīcija ZA Latvijā

MĀKSLA

- 40 Ingemāra Treija – Rīta rasa (glezna)
- 41 Linda Treija – Ingemāra Treija
- 42 Māris Brancis – Gvido Augusts Oregonā
- 43 VĒSTURE – Ritvars Jansons – LPSR Drošības iestādes
- 45 Gvido Augusts – Variācija (zīmējums)
- 46 JBFB Andai Zommerei (Jura Zommerera intervija)
- 48 DAŽOS VĀRDOS (vg)(va)(fg)(dm)(ie)(mb)(re)
- 63 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 64 Gvido Augusts – Mošķi (zīmējums)

GRĀMATAS

- 65 Ivars Antēns – Viļņa Bankoviča *Los, Los!*
- 67 Kristīne Ilziņa – Bārbalas Simsones *Monstri*
- 68 Sandra Milevska – Lara Krēsliņa *Puķes/Flowers*
- 69 Zita Kārkla / Anda Kuduma –
Sabīnes Košeļevas mīlasstāsts
- 72 Ligita Levinska – Josefs Škvoreckis
- 74 Anita Liepiņa – LATA veikums Kanādā
- 75 Juris Žagariņš – Svēteļi (foto)

76 LABVĒĻI

IN THIS ISSUE

Maketētājs Juris Žagariņš
JG pateicas par PBLA un labvēļu atbalstu

Gvido Augusta vāks (2015)

Ingemāra Treija. *Boticelli pavasaris*. 2014. Eļļa, kartons. 150 x 190 cm

Par mākslinieci skat. 41. lpp

AR TAUTASDZIESMU

MĀTES SEJA

INDRA GUBIŅA

Man senčos ir kāds,
kas ara, kas sēja,
kas meža malā gaviļēja.
Un asinīs paliek
to egļu šalkas,
tās zemes smarža
un – tautasdziesma.

No rasaina tīkla
dreb smalka stīga,
kas sākas pie ievas,
pie kapu kalna,
un stiepjas pār laikiem,
caur mākoņiem, jūrām
ar – tautasdziesmu.

Tā velk pie meža,
pie zemes, pie druvas
ar valodu tīru
pie gudrības senas,
kam dzīvības dvesma,
ar spēku un skaņu,
ar – tautasdziesmu.

2012

Vai no spoguļa pretim raugās
manas mātes seja,
kaut skatos tikai es?
Pierē, vaigos un acīs
mūža gājums ierakstīts.
Tas viņas vai mans?
Vai dzīvi tagad redzu
it kā ar viņas acīm
pirms tās aizslēdza nakts?

Ir kaut kas mūžīgs,
ko gribam, bet nespējam satvert.
Kaut kas – kā zvaigzne tāls,
kā mākonis viegls
vai kā vakara riets
jeb – kā mātes seja
ar manām acīm
spoguļa stiklā.

PIE ROZES

Zemu noliekušās rozēs,
lietus lāses ziedu kausos.
Lūpām glāstīt liecos tos es,
tā kā bite pielidojot.

Bet man pretim koši sārta
lido ziedlapa jau viena.
Roze sadreb, rasa nolīst –
nav man bites pieskāriena.

Ērkšķains zars māj zemei pretim,
svētību dod ziedlapai,
jo uz zemes, zemē paliek
zieds un saknes – dzīvībai.

2013

RUDENS SKAVĀS

Aiz lielajiem namiem grimst saule,
dārzs tikpat strauji grimst ēnās,
un vasara – rudens skavās.

Vēlīnā roze birdina ziedus,
kaut bite vēl lido ap to,
dūkdama skumju atvadu dziesmu
par vasaru aizejošo.

Vai man tai bitei nedziedāt līdz
par laiku, kas aiziet ar sauli,
ar manām šīszemes dienām?

Ir beigas visam, kas sācies.
Tik mūžīgā mūžības plūsma
ar rudeni neapstāsies.
Varbūt kādam dzīve gan.

2014

IZDALI

Izdali rotas!

Lai meitenes jaunas dzintara saktas
pie krūtīm sev sprauž.

Viņām sirds atbalsos aizmūža laiku,
kurā priedes un jūra vēl šalc.

Dzeltenā spīdumā sentēvu balsis
pāri gadu simteņiem sauks.

Izdali rotas!

Ne tev vairs zeltu, ne sudrabu nēsāt,
ne kaklā dzintara krelles likt.

Vienīgi brūngano saktu sev paturi,
kurā ieslēgtā skujiņa mirdz.

Paturi sev to, lai mūžīgā dusā
pagātne tālā un pagātne tuvā
kopā ar jūru guļ tev uz sirds.

Izdali rotas!

UN TOMĒR

... un tomēr mēs esam zvaigznes

Dieva plašajos laukos
vai reizēm pat cilvēku acīs,
jo nevaram, nespējam atšķirt –
tās zvaigznes vai asaras?

... un kad debess mūs izraud,
nāk zeltaina saule sildīt,
apmirdzot dzīves un dvēseles,
pirms kopā ar putniem
tās ceļas un aizlido.

... ne jau uz dienvidiem!

Tālāk, daudz tālāk par tiem...

2014

Dzejniece un prozas rakstniece Indra Gubiņa ir 27 grāmatu
autore. Dzīvo Toronto, Kanādā.

Vilnis Bankovičs

VELTAS STĀSTS

Rīga. 21. aprīlis, pēcpusdiena. Manā mājā zvan telefons. Paceļu klausuli.

Te runā persona no pagājušā gadsimta. Tā sievietes balss, liekas nepazīstama, ar tikko manāmu akcentu.

– *Es arī esmu no pagājušā gadsimta. Atzišos, ka jūsu vārdu neuzminēšu. Tomēr, tomēr...*

– *Runā Velta...*

– *Nē, vai tas var būt? Velta! – Pārsteigumā nesaprotu ko teikt. Velta, esmu bez valodas. 60 un vairāk gadu nedzirdēta, neredzēta, bet tik bieži domās pieminēta, bezmiega naktīs atmiņās atsaukta! Brīnums! Sen vairs necerēju Tevi... No kurienes Tu zvani?*

– *No Pārdaugavas. Ciemojos pie māsiņas...*

– *Tiešām Latvijā, Rīgā?! Kā Tu iedomājies man piezvanīt? Vai pirmo reizi Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas? Vai varētu Tevi satikt?*

– *Pirmo reizi biju 1991. gada vasarā kopā ar kori uz dziesmu svētkiem. Pēc tam vēl sešas reizes gan ar Dienvidkalifornijas kori, gan viena pati. Rīgu jau esmu nedaudz iepazīnusi.*

– *Bet ne reizi neesi man līdz šim piezvanījusi. Es ļoti gribu Tevi satikt. Es Tev paskaidrošu kā manu māju atrast.*

– *Arī es gribu satikties, bet vispirms aprunāšos ar māsiņu, pēc tam piezvanīšu.*

Sapratu, ka Veltai neērti braukt pie manis (būtu jāsatiek mana sieva); tāpēc vispirms viņa grib sarunāt ar māsiņu, kurā dienā varētu mani aicināt uz Pārdaugavu. Pēc šī negaidītā kontakta es savai sievai, ar kuru biju satīcīgi nodzīvojis vairāk nekā 50 gadus, jautāju vai viņa neiebildīs ja es uzaicināšu Veltu pie mums, jo mani ļoti interesē kāda bijusi viņas dzīve prom no dzimtenes.

– *Tavus labākos gadus man neviens nevar atņemt, tie pieder tikai man, tāpēc esmu mierīga.*

Viļņa Bankoviča nepublicētais teksts par Veltu, savas jaunības mīlestību, radies pēc sarunām ar viņa grāmatas *Los, Los! Davai, Davai! Otrais pasaules karš manās atmiņās* angļiskotāju Māri Rozi, kurš mudinājis to pierakstīt kā atsevišķu stāstījumu. Tulkotājs, pēc augstākā zinātniskā grāda (PhD) iegūšanas Viskonsinas U. (U. of Wisconsin), strādājis par mācītspēku/administratoru vairākās ASV universitātēs, publicējis rakstus, arī divas grāmatas, par komunikācijas un rakstītprasmes jautājumiem angļu valodā. Par *Los, Los!* otro izdevumu (Mansards 2014) skat. Ivara Antēna recenziju 65. lpp.

Tā pāiet pāris nervozas dienas. 24. aprīļa vakarā beidzot sagaidu ilgoto zvanu. Velta uzaicina mani 28. aprīlī uz Pārdaugavu, paskaidro kā visērtāk sasniegt vajadzīgo adresi. Ar to stress pazudis. Noteiktā laikā un vietā mēs abi, pēc 60 gadiem atkal satiekamies. Es viņu tūlīt jau pa gabalu pazīstu. Protams 80 nav 20, bet jaukais smaids ir tieši tāds kādu atceros kopš jaunības dienām. Mani pirmie vārdi ir, ka es viņu būtu pazinis arī ļaužu barā uz ielas. Bet viņa atbild: *Tu gan esi ļoti izmainījies: tumšie, biezie mati tagad pilnīgi balti, brilles, arī balss nedaudz tumšāka. Bet augums gan tikpat slaidš kā toreiz kad aizbrauci uz fronti. Varbūt uz ielas burzmā varētu nepazīt, tomēr manās atmiņās esi iegravēts nemainīgs tāds, kāds biji pirms 60 gadiem.*

Jūtu, ka šobrīd esam abi laimīgi. Pagātnei atgriezt nevaram, bet šis brīdis mūsu dzīvē ir sevišķi nozīmīgs. Māsiņa mūs cienā, mēs sēžam viņas mājīgajā istabā, un nenogurusi ritinām savu atmiņu kamoliņus daudzstundas, pārmaiņus te viens, te otrs. Stāstāmā ir daudz. Velta iesaucas: *Tu gan esi tik daudz karā un pēc kara cietis!* – Tad atkal es: *Tu esi piedzīvojusi daudz vairāk! Tava dzīve ir īsts varoņdarbs!*

Aiz stāstāmā ir mūsu kopējās atmiņas – par jaunības dienām un pirmo satikšanos, un par visu to, kas mūs vēlāk neatgriezeniski šķīra.

Atceros, kā Ķekavas pamatskolas gaitenī ieraudzīju līdz šim neredzētu meiteni. Esot no Doles salas skolas. Ievēroju, bet tad par meitenēm daudz neinteresējos, brīvā laikā būvēju laivu Ķekaviņas krastā. Nedēļu pirms skolas beigšanas maija pievakarē nodarbojos ar topošo laivu. Aiz muguras dzirdēju divu meiteņu čalas. Skatos – viena no meitenēm ir jautrā blondīne Velta.

Vai ar Tavu laivu varēs arī Daugavu šķērsot?

– *Nē, tepat pa dzirnavu ezeru vien.*

– *Žēl, cerējām, ka Tu mūs aizvizināsi uz salu.*

Zināju, ka viņas abas ir zvejnieku meitas un tikai jokoja. Tā mēs iesākām tērgāt. Velta esot ievērojusi, ka es reizēm vingrinoties pie skolas klavierēm. Viņai patīkot dziedāt. Vai es varētu pavadīt uz klavierēm, bet tikai tad, kad neviens cits nedzird? Atbildu, ka es vēl

tik labi neprotu no lapas notis lasīt, vēl jā-mācās.

Pagaidām tēma izsmelta, bet interese par smaidošo blondo meiteni ir pamodināta. Man nu bieži par viņu jādodomā. Mēs neesam vienā klasē, bet reizēm satiekamies skolas gaitenī vai skolas tuvumā, sasmaidāmies, pārmiļam dažus vārdus – abi esam pārāk kautrīgi, lai sarunātu randiņu.

Izlaiduma dienā pēc liecību saņemšanas, pēc fotografēšanās kopā ar skolotājiem un vecākiem ejam uz sarīkojumu Ķekavas tautas namā. Pēc izrādes būšot arī dejas, pirmā balle manā mūžā. Kaut dejojot neizpaužu neprotu, gribas meiteni satikt. Varbūt par burzmu viņa neievēros manu neveiklību. Tā iznāk. Velta pamāca klausīties mūziku, viņa ar dancošanu palīdzēšot. Pirmā tūre spoža nav, bet pamazām kājas sāk klausīt; mēs dejojām vēl.

Tēvs Veltai noteicis desmitos vakarā būt Daugavmalā pie pārceltnes. Mani vecāki jau aizgājuši, paļaujoties uz manu solījumu būt laikus mājās. Gribu Veltu pavadīt līdz krastmalai, bet pie sētas stūra miņājas bars salinieku, varbūt arī viņas tēvs. Mums jāšķiras neko nenorunājušiem. *Tu vari man piezvanīt*, meitene pačukst. Slēpjos aiz liepas pie baznīcas un vēroju, kā prāmis lēnām peld uz salu. Nevaru iedomāties, ka tas ir bijis iesākums stāstam mūža garumā.

Turpmākajos pāris gados mēs satiekamies lielākoties skolu brīvlaikos. Es no Cēsīm, viņa no Rīgas, kopīgi līdz Ķekavai atbraucam ar autobusu. Tad es viņu pavadu līdz Daugavas pārceltnes. Ja Daugava ir aizsalusi, tad sazvānāmies un es eju pāri ledum satikties uz salas ārpus viņas mājām. Nereti Velta pavadā mani atpakaļ līdz Daugavai, pēc tam atkal es viņu līdz vecajai salas priedei. Mums par iepriekšējiem mēnešiem ir sakrājies tik daudz stāstāmā, ka nespējam visu izrunāt un viens otru uzklaut. Ne tad sala kājas, ne rokas. Pāris stundas pāriet vienos smieklos. Mūsu starpā noslēpumu nav, varam viens otram uzticēt visu, kas uz mēles.

Vasaru brīvlaikos bijām aizņemti ar maizes vai mājas darbiem un tā satikšanās turpinājās ar starpbrīžiem. Trīsdesmitajos gados saimnieciskā dzīve Latvijā gāja uz augšu, vecāki varēja atļauties skolot bērnus vietējās pamatskolās, ģimnāzijā Rīgā un vēl univer-

sitatē. Šāds ceļš bija paredzēts arī Veltai, un viņas bērnības gadi bija bezrūpīgi, jautri.

Viss mainījās ar padomju okupāciju 1940. gada 17. jūnijā. Vismelnākā diena nāca gadu vēlāk, kad 14. jūnijā izveda uz Sibīriju vairāk nekā 15 000 mūsu pavalstnieku. Todiens no skolas mājās pārrados vēl. Dzelzceļa stacijās sarindotie sarkano vagonu ešeloni ar ieslodzītajiem šausmināja. Tēva vēl mājās nebija. Māte sagatavoja katram bērnam, vīram un sev pa drēbju un pārtikas sainim. Mūsu kaimiņus – laikam spējuši paslēpties – meklēja divas reizes. Sēdējām uz savām pekēlēm kā mēmi, saraudāmies pie katra trokšņa aizloga. Ap pusnakti atskrēja Velta. Arī viņa pēc skolas braukusi uz mājām, bet tur pie aizplombētām āra durvīm stāvējis sargs, nevienu nelaidis tuvumā. Iepriekšējā naktī tēvu, māti, māsu, māsas vīru un jaunāko brāli čekisti aizveduši. Tajā naktī neviens negulējām. No rīta mēs abi ar Veltu braucām uz Rīgu, kur viņa gribēja pieteikties, lai būtu kopā ar vecākiem. Saņēma atteikumu: ja nav meklēta, tad nav vajadzīga; pie vecākiem nokļūt nevar. Nu izmisuši gudrojām, kur viņai noslēpties. Aizvedu viņu uz mūsu mājām. Māte teica, lai viņa paliek pie mums. Bet Velta nākošā rītā aizbrauca pie paziņām Jūrmalā.

Es gribēju arī šoreiz viņu pavadīt. Šajā brīdī es īsti sapratu, cik šī meitene man mīļa un dārga. Jā, es viņu patiesi mīlēju ar savu jaunieša pārliecību, zināju, ka man jācenšas palīdzēt, bet nezināju kā to izdarīt. Kad gribēju ar Veltu reizē iekāpt autobusā, viņa strikti atteicās: *Nē, nē!* Varbūt viņa negribēja mani iesaistīt savā nelaimē, manu dzīvi sarežģīt.

Ar vācu uzbrukumu, tikai nedēļu vēlāk, Latvijā ienāca citi kungi, valdot pār Padomijai atņemto Ostlandi. Bet vācu uzvaras gājiens beidzās uz Volgas krastiem, tie garo fronti nespēja noturēt un atkāpās uz rietumiem. Tad vācieši atcerējās arī pārvaldītos ostlandiešus. Uz Hitlera pieprasījuma latviešu pašpārvalde nodibināja „brīvprātīgo” leģionu un iesauca dienestā latvju jaunatni. Ja latvieši drošsirdīgi cīnītos, tad varot cerēt kara beigās uz brīvu valsti. Cerības neatņēma, bet neko konkrētu arī nepiedāvāja.

1944. gada janvārī mūsu klases zēni, kuri nebija iesaukti leģionā jau pirms gada, saņēma iesaukuma pavēles. Mēs visi, domāju, gribējām aizstāvēt Latviju, bet neviens negribēja mirt par Lielvāciju. Mūs arī brīdināja: ja iz-

vairīsimies no iesaukuma, nokļūsim koncentrācijas nometnē Vācijā, bet, ja mūs neatradīs, tad mūsu vecākus iesprostos Salaspils nometnē. Mūsu pašpārvalde mudināja presē un pa radio: Visiem Latvijas jauniešiem ir jācīnās par Latvijas brīvību; tas ir svēts pienākums tautas priekšā, sevišķi pašreiz, ienaidniekam tuvojoties mūsu robežām.

Ar iesaukuma pavēli 29. janvārī ierados Kara skolas telpās. Biju padots kara laika likumiem, pašam par savu dzīvi vairs nebija noteikšana. Sava veida izvēle tomēr bija. Kad Velta dzirdēja, ka man drīzumā būs jābrauc uz fronti, viņa jautāja brālim Robertam, vai viņš varētu mani pieņemt darbā uz liellaivām Daugavā, kur viņš strādāja būvmateriālu sagādē vācu karaspēkam. Ar to viņš saņēma UK karti – atbrīvojumu no leģiona, kā „neatvietojams” (*Unabkömmlichstellung*). Roberts atbildēja, ka strādnieki viņam vajadzīgi un UK karti varētu dabūt.

Velta nopriecājās, līdz viņai teicu, ka tādu piedāvājumu nevaru pieņemt. Kā es varēšu skatīties acīs manas klases zēniem, kuri aizbrauks karot, lies asinis, bet es slapstīšos pa aizmuguri? – *Karš drīz beigsies, angļi un amerikāņi piespiedīs Staļinu atstāt Baltiju. Tad mēs atkal satiksimies tepat pie vecās laivas Ķekaviņas upītes malā. Es ticu, ka tā būs. Tici Tu arī.* Velta neatbildēja. *Es Tev rakstīšu cik vien bieži varēšu un ļoti gaidīšu Tavas vēstules.*

Nav man vairs nekāda prieka ne skolā, ne mājā, Velta atbildēja. *Jau trešo gadu apraudu zaudētos vecākus, māsu, brāli. Drīz aizbrauksi arī Tu ... Neticu, ka vācieši sargās Latviju. Nākotne man rādās bezcerīgi drūma.*

Es mēģināju nedaudz attaisnot savu lēmumu, paskaidrodams, ka, izvairoties no leģiona, nekādi nenodrošināju mūsu palikšanu kopā. Mani varēja aizsūtīt jebkur, vācu vajadzības dēļ, draudēja arī represijas ģimenei. Bet galvenais palika pienākums. Austrumu ienaidnieks bija izlaupijis un postījis mūsu zemi, mani draugi un skolas biedri cīnījās pret iekarotājiem leģiona rindās, arī mans pienākums bija piedalīties, kaut nebūt nebiju brašulis-karotājs. *Ļoti gribētu palikt pie Tevis, bet vienkārši nevaru. Lūdzu nepārmiet man to.*

Šajā dienā Dzintras mājā un vēlāk pie Operas un Vērmanes dārzā (jo Velta nevēlējās

braukt uz manu māju) mūsu atmiņu kamols ritinājās tālāk – tik daudz gribējās uzzināt un pastāstīt par 60 gados piedzīvoto – līdz bijām visu galveno izteikuši.

ŠEIT TAD IR VELTAS STĀSTS:

Kad ar „uz redzēšanos” šķirāties 1944. gada martā Šķīrotavā, nekad nedomāju, ka satiksimies tikai mūža vakarā. Bija gadi, kad vispār nebija nekādu cerību, jo arī mani sasniedza ziņa, ka Tu esi karā kritis (kaut to vēlāk atsaucā cita vēstule). Kā vakara tumsā nokļuvu atpakaļ Matisa ielas dzīvoklī, neatceros. Tava aizbraukšana uz fronti visu manu dzīvi padarīja bezjēdzīgi tukšu, skumju. Likās, ka esmu dzimusi zem nelaimīgas zvaigznes. Kaut mana bērnība un jaunība pagāja diezgan bezrūpīgi Doles pamatskolā, Ķekavā un ģimnāzijā Rīgā, viss mainījās ar okupāciju 1940. gadā un ar manas ģimenes izvešanu. Mēs ar brāli Robertu mācījāmies Rīgā un tā paglābāmies no ģimenes likteņa. Tikai pēc 50 gadiem uzzināju, ka visi mani piederīgie *Gulagā* miruši, vienīgi māte ar grūtībām izdzīvoja, atgriezās Doles salā 1961. gadā, kur mūsu mājas vairs nebija. Radinieki māti pieņēma savā pajumtē, bet pārdzīvojumi bija sakrājušies, dzīve vairs negāja, viņa pēc trīs gadiem nomira.

Mēs ar Robertu dzīvojām māsas Elzas dzīvoklī. Roberts strādāja uz Daugavas, smilšu un citu būvmateriālu sagādē, es turpināju mācīties ģimnāzijā. Priecājos, ka mēs varējām satikties skolu brīvlaikos un vasarā. Kad Tevi iesauca, man likās, ka esmu visu pamesta un atstāta, vienīgi mātes māsa Tillīte mēģināja aizstāt zaudētos vecākus. Citas manas klases ģimnāzistes gāja uz ballītēm, iepazinās ar zēniem, baudīja jaunību. Es tā nevarēju, nepriecājos.

1944. gada vasarā sarkanarmija jau bija Latvijas teritorijā un strauji tuvojās Rīgai. Roberts apprecējās ar Mildu, meiteni, ko bija saticis gadu iepriekš, un mūs brīdināja, ka mums trim jābrauc prom uz Kurzemi, lai nenokļūtu krievu rokās. Nokāvām cūku, sagatavojām speķi. Roberts, nezinu, kur un kā, nodrošinājās ar degvīna pudelēm (vienīgā istā valūta kara laikā). Jūlija beigās nepieciešamāko mantu likām ratos un ar savu mīļo zirdziņu atstājām mājas. Domāju, ka uz dažiem mēnešiem.... Kad šķersojām Daugavu, krievu karaspēks jau apšaudīja Jelgavu. Bēgļu rindas uz Jūrmalas ceļa bija garum garās,

virzījās pavisam lēni. Kad bijām sasnieguši Kandavu, sarkanarmijas vienības jūlijā strauji izlauzās līdz Tukumam un Rīgas jūras līcim. Bet ne uz ilgu laiku. Vācieši organizēja sekmiņu pretuzbrukumu, lai izglābtu karaspēku Vidzemē, zinot arī, ka Rīgu noturēt nevarēs.

Mēs ar Robertu un Mildu pagaidām atradām pajumti pie paziņām Sabilē, kur vācieši mūs iesaistīja ierakumu rakšanā. Vēl septembrī man radās izdevība ar vilcienu aizbraukt uz Rīgu un tālāk uz Doles salu, lai paņemtu no mājām vienu otru vajadzīgu lietu. Rīga krita 13. oktobrī. Es baidījos, ka krievi mūs panāks Sabilē, bet fronte pagaidām nostabilizējās tā, ka varēja runāt par Kurzemes cietokšņa izveidošanu. Gada beigās daudzās kaujās mūsu zēni nedaudz atkāpās, cieta zaudējums, bet Kurzemi neatdeva.

Mēs no frontes tālu nebijām, dzirdējām lieligabalu dunoņu, redzējām ievainoto transportu pa lielceļu uz Ventspils pusi, karaspēka kustību uz fronti. Roberts ar šņabja pudeles palīdzību atprasījās uz divām dienām no ierakumu rakšanas un aizbrauca uz Ventspili pazondēt, kādas iespējas mums būtu nokļūt uz kuģa Liepājas un tālāk Dancigas virzienā. Par vācu uzvaru vairs nedomājām, vienīgās cerības palika Zviedrija – pagaidām nerealizējams sapnis, jo vācu krasta apsardze Kurzemes ostas citīgi apsargāja. Baumoja, ka Ventspilī esot cilvēki saistīti ar liellaivām, kuri varot pārvest uz Gotlandi.

Roberts atgriezās no Ventspils bez konkrētiem solījumiem, bet ar cerībām, ka no ostas varbūt varētu vēlamo noorganizēt. Šī ziņa mūs, abas sievietes, spārnoja, gatavojamies pamest ierakumu darbus, lai nokļūtu Ventspilī. Roberts jau bija labi apguvis mākslu ar degvīnu un speķi. Mums pateica stāvēt pie ratiem un nekādās sarunās ne ar vienu amatpersonu neieļauties, viņš visu kārtošot. Tā Ventspilī pavadījām pirmos ziemas mēnešus – decembri un janvāri – diezgan grūtos apstākļos, saspiesti mazā istabiņā četras ģimenes. Arī uztura jautājumus mums vajadzēja kārtot kā jau bēgļiem. Bailes no komunistu ierašanās Ventspilī, ja mūsu 19. divīzijas puīši nevarēs noturēt fronti, mūsu lab sajūtu iznīcināja galīgi. (Uz vāciešiem vairs pajauties nevarējām, friču disciplīna strauji ira pa visām šuvēm, jo ne tankiem, ne lidmašīnām vairs nepietika degvielas un sarkanarmieši jau tuvojās Vācijas robežām.) Roberts – nemiera gars – katru dienu turējās ostas

tuvumā ar savu smago rokas somu. *Cerības nedrīkst zaudēt*, viņš mierināja jauno sievīņu un mūsu.

Februāra sākumā liels kuģis iebruca Ventspils ostā ar Vācijā salāpītiem karavīriem. Atceļā uz Dancigu tam vajadzēja aizvest smagi ievainotos zaldātus un civilos iedzīvotājus, kuri vēlētos braukt uz Vāciju. Roberts atskrēja pie manis un sauca: *Veikli uz kuģi, aties pēc stundas! – Vai Tu no mīnām jūrā nebaidies? – Tagad vairs nav laika baidīties, izdevība jāizmanto.*

Pēc divām dienām pietuvojāmies Dancigas ostai. Visus vīriešus mobilizēja nogādāt ievainotos krastā un līdz dzelzceļa stacijai, nosūtīšanai uz slimnīcām. Nakti nosēdējām ostas uzgaidāmās telpās, šausmīgi piesmēķētās, kur ložņāja visādi pretīgi tipi. Tie mēģināja atņemt mūsu koferus, tomēr izdevās tos nosargāt. Otrā rītā žandarmi mūs sūtīja uz dzelzceļa staciju, lai aizvestu bijušajā Polijas koridorā uz kādu lauku saimniecību. Roberts tomēr izkārtāja tā, ka mēs no pārējiem bēgļiem norobežojāmies un uz savu roku meklējām kādu pajumti (āra temperatūra turējās – 10°C). Pēc pāris dienām, ļoti noguruši un nosaluši, beidzot sarunājām pieticīgu naktsmitni – vēl par speķīti un šņabi. Robertu interesēja ostas tuvums; viņš vienmēr paturēja prātā mērķi kā dēļ šeit atradāmies.

Abas ar Mildu piepelnījāmies, slaucīdamas ielas, novākdamas sniegu, arī ar citiem līdzīgiem darbiem. Kad saņēmām pārtikas talonus, badu vairs nejutām. Roberts ostas teritorijā meklēja sev labāku darbu un pēc trim nedēļām tādu arī atrada. Vislas upes grīvā viņš ieraudzīja pazīstamos Latvijas velkoņus *Augustu* un *Alni* un Dancigas priekšpilsētā, nelielā ostā Henbūdē, upes tvaikoni *Potrimpu*, kas miera laikā bija uzturējis pasažieru satiksmi no Rīgas līdz Jelgavai pa Lielupi. Roberts noskaidroja, ka *Alnim* un *Potrimpam* ir komanda, bet *Augustam* nē, jo velkonim vajadzīgs remonts. Tā kā viņš jau Doles salā bija strādājis uz Daugavas kuteriņiem un tos labi pazina, viņš pieteicās *Augustu* salabot, ja viņu ostas darbā pieņemtu.

Brālis ar marta mēnesi stājās darbā, saņēma algu, kas mūsu dzīvi padarīja vieglāku. Kur un kā viņš dabūja materiālus velkoņa remontam, es nezinu. Dažu nedēļu laikā *Augusts* bija atkal ūdenī laizams, kad ledus vairs netraucēja. Tagad Roberts skaitījās vel-

koņa kapteinis un stūrmanis, un drīkstēja ostas teritorijā strādāt vadības norādītos darbos. Viņam palīdzēja vācu valodas prasme. Bet Dancigas ostu atstāt viņam nebija tiesību; par to gādāja pie ostas vārtiem dežurējošā vācu sardze. Līdzīgi ierobežojumi bija spēkā *Potrimpa* un *Alņa* apkalpes locekļiem, kas ar saviem piederīgiem bija ieinteresēti izkļūt no sarkanarmijas ielenkuma.

Miera dienas beidzās, sākās regulāri krievu bumbvedēju uzbrukumi Dancigai. Mēs piedzīvojām briesmīgos uzlidojumus gan dienās, gan naktīs, vairāk drebējām patvertnēs, jo arī tās nebija drošas. Daudzstāvu akmens celtnes sabrūkot varēja noslēgt izeju tā, ka Dancigā palikušie *folkšturmieši* nedēļas laikā apraktos neatbrīvotus. Uzlidojumi atkārtotās pārdienās visu marta mēnesi un prasīja daudz upuru. Vecā Hanzas pilsēta pāris nedēļās pārvērtās par drupu kaudzi. Sabruka arī mūsu naktsmītne; mēs ar Mildu pārcēlāmies pie Roberta uz *Augusta*. Labi, ka brālis bija laikus sagādājis dzeramo ūdeni un degvielu tvaikonim. Kaut kā to visu pārdzīvojām.

26. marta naktī uz tvaikoņa *Potrimps* uzkāpa 167 latviešu leģionāri ar slimību un ievainojuma zīmēm pie uniformām, lai pa jūras ceļu izkļūtu no aplenkās Dancigas, ar cerību nokļūt kādā Rietumvācijas ostā tālāk no ienaidnieka. Protams, šī doma bija pavisam riskanta, jo upju tvaikonītis nebija piemērots bangojošai jūrai. Bet Roberts mums teica: *Arī mēs riskēsim, mēģināsim aiz „Potrimpa” paslēpties pie ostas vārtiem.*

27. marta rītā sākās spēcīgs krievu gaisa uzlidojums. Vācu virsnieki aizsteidzās uz bumbu drošu patvertni. Pa to laiku mūsu leģionāri jau atradās uz kuģiņiem ar iedarbinātiem motoriem. Sekojot, steigšus devāmies jūrā. Pirmais brauca *Alnis* ar četriem virsniekiem, sekoja *Potrimps* ar instruktoriem un kareivjiem. Karavānu noslēdza *Augusts*, uz kura bijām mēs trīs un kara ārsts Jānis Slaidiņš ar medikamentu un pārsienamo materiālu kastēm.

Pie ostas vārtiem mūs neaizturēja, bet tālāk Dancigas līcī mums uzbruka ienaidnieka lidmašīnas un nometa bombas, kas eksplodēja netālu no mūsu *Augusta*. Kad braucām garām Helas pussalai, redzējām, ka *Alnis* ar *Potrimpu* pagriežas dienvidu virzienā, lai dotos uz kādu Vācijas ostu. Bet Roberts ar ārstu Slaidiņu vienojās, ka brauksim rietu-

mu virzienā, lai sasniegtu Zviedriju. Beidzot sākām uzelpot vieglāk, bet ne ilgi. Roberts konstatēja, ka no bumbas šķembas kuģa dibenā izsists caurums un ieplūstošo ūdeni nevar pietiekami ātri izsūknēt. Velkoņa mašīnām tvaiks strauji mazinās, mums draud bojā eja.

Draudīgo stāvokli glāba tas, ka rīta miglā pie apvāršņa parādījās *Potrimps* un *Alnis*. Tie mūs uzgaidīja, domādami, ka esam nomaldījušies. Signalizējām un laimīgi piebraucām pie mūsu bijušās karavānas, kuri nolaida laivu. Bija pēdējais brīdis, jo *Augusts* jau sasvērās uz sāniem. Es biju kā transā, tikai saucu, ka nevaru laivā ielēkt, jo tā pārāk stipri šūpojās. Roberts mums abām palīdzēja iekāpt, pēc tam vēl iesveda laivā tuvākos koferus, kamēr ārsts glāba daļu no zālēm. Mūsu glābēji steidzināja tūlīt attālināties no grimstošā *Augusta*, lai tas arī mūs visus neierautu dzelmē. Vēl nebijām tikuši uz *Potrimpa* klāja, kad *Augusts* nogrima. Puse saiņu paņēma jūra, bet bijām izglābuši pēdējā brīdī savas dzīvības.

29. marta rītā *Potrimpa* kapteinis ieraudzīja krasta kontūras. Bijām piebraukuši dāņu salai Bornholmai, kur iestūrējām Svānekes zvejniekciema ostā. Vācu sardzes priekšnieks uzklausīja mūsu stāstu un atļāva palikt kuģiņos līdz atvedīs ogles no Rennes pilsētiņas. Dāņu iedzīvotāji bija noskaņoti pret vāciešiem un negribēja saprast, ka esam kas cits: baltieši. Pēc dažām dienām atveda ogles un mūsu kuģiņi devās uz Renni. Tur mēs, civilie bēgļi, varējām apmesties viesnīcā. Cerējām, ka Dānijas salu pēc Vācijas kapitulācijas pārņems angļi un mēs nenokļūsim komunistu varā. Bet 7. maijā krievu gaisa uzbrukumā bojā gāja pieci latviešu karavīri, arī leģionāru mācītājs. Lidmašīnas izkaisīja proklamācijas, ka drīz ieradīsies krievu desants. Bija steigšus jānododas no salas prom. Stūrējot ziemeļu virzienā, sekojot bāku signāliem, jau nākošā dienā nokļuvām Zviedrijas krasta tuvumā pie Īstades ostas. Zviedru militārā apsardze tūlīt mūs, civilos, atšķīra no leģionāriem, aizveda uz pirti, pabaroja. Turpmākajās dienās mūs vadāja pa vairākām bēgļu nometnēm, tad ar vilcienu ziemeļu virzienā. Sarunāties ar zviedriem bija grūti, jo viņi neprata vai negribēja runāt vāciski. Zinot dažus angļu vārdus un ar žestiem kaut kā nepieciešamo uzziņājām un izteicām. Pēc mēneša jau buldurējām puszviedriski.

Bēgļu nometnē ilgi palikt negribējām. Sākumā cerējām, ka angļi un amerikāņi piespiedīs Staļinu ievērot pirmskara valstu robežas arī Baltijā, bet tas ne tuvu nenotika. Mums ceļš atpakaļ uz mājām palika slēgts. Vajadzēja mācīties zviedru valodu, vajadzēja meklēt kādu darbu, lai varētu uzsākt patstāvīgu dzīvi, jo nometnes šaurība un vienmuļība vairs neapmierināja nevienu.

Mūsu ceļabiedri leģionāri bija noņemti ne pārāk tālu no bēgļu nometnes. Turp aizbraucām 1945. gada 2. jūlijā, lai piedalītos Marisa Vētras koncertā brīvdabā. Vētra dziedāja slikti, bet patīkami bija satikt bijušos latvju karavīrus (toreiz vēl formās). Drīz pēc tam dzirdējām, ka leģionāri iesprostoti aiz dzelondrātīm stingrā apsardzībā, jo pēc Staļina pieprasījuma zviedru valdība apsoliņa leģionārus izdot Padomju Savienībai. Nelīdzēja ne lūgumi karalim valdības lēmumu atcelt, ne bada streiks un vairāku virsnieku pašnāvības. Zviedru valdība tā baidījās no Staļina dusmām, ka nākošā gada janvārī mūsu karavīrus ar krievu kuģi aizveda uz Liepāju un tālāk uz *Gulagu*.

Šī zviedru nehumānā izrīcība satricināja arī mani, Mildu un Robertu. Baidījāmies no līdzīga likteņa.

Jau 1945. gada vasarā es iesniedzu latviešu bēgļu komitejai lūgumu ar avīzes palīdzību sameklēt kādas ziņas par Tevi. Es Tavu pēdējo vēstuli Latvijā saņēmu 1944. gada jūlijā. Visas turpmākās manās rokās nonāca. Tava mamma Zviedrijas lapā izlasīja manu tagadējo adresi un atrastīja, ka Tu viņu esot apciemojis 1944. gada novembrī vācu miestnīā Deutschkrone, un pēc tam aizbraucis uz Bērentu cerībā vēl gada beigās ar savu vienību nokļūt Kurzemē. Arī viņai svaigāku ziņu nebija. Tā tad, 1945. gadā mēs par Tevi nekā nezinājām.

Nākošā vēstulē – Ziemassvētku apsveikumā – pieminēta Visvalža Rozes vēsts no Cedelghemas gūstekņu nometnes Beļģijā par to, ka Tu varētu būt palicis kaujas laukā, no kura neesot redzēts atgriežoties savā vienībā. Es sapratu Tavas mātes sāpes, arī man likās, ka dzīvei vairs nav nekādas jēgas. Bēgļu nometnē ap šo laiku rakstīju dienasgrāmatu. Šeit ir dažas rindas no tās: *Es nu esmu atrauta no visa, kas kādreiz bija, no dzimtenes, no mājām, no man tik tuviem cilvēkiem. Es biju visu zaudējusi, vairs tikai dzīvību varu zau-*

dēt. Ir viena gaisma, nezinu no kurienes tā nāk – ticība, ka dzimtene mums atkal būs un mēs dzīvosim tur. Katra diena mūs nes tuvak tam brīdim, kad varēsīm irties uz Latvijas pusi. Kad vēl bijām jūrā un sākām saredzēt šīs mierīgās zemes krastu ar gaišām ugunīm, pēc Dancigas elles, es apskaudu šo laimīgo tautu, kas ilgi varējusi dzīvot bez kara. Domāju, nekad viņiem nebūtu tik daudz spēka izturēt, ko mūsu mazā tauta ir cietusi. Zviedri nespēj iedzīvoties mūsu stāvoklī. Viņi nezina, kā ir, kad esi bez mājām, bez mīļiem cilvēkiem. Bet mēs nelūzīsim, nē! Skarbi vēji mūs rūdījuši un mēs izdzīvosim! Mūsu sāpes nav bez jēgas, sāpes dara mūsu dvēseli dziļāku. Es šodien vairs neapskaužu šo mierīgo tautu. Tai miers veicina miegu. 1945. gada vasarā es biju viena un katru dienu domāju par Daugavu, par mājām, par vecākiem, par Tillītes tanti un par Tevi, par to, ko Tu esi piedzīvojis karā un Tavu nezināmo likteni.

1946. gads nāca ar pavisam citām vēsmām. Bēgļu nometnē es ziemā iepazinās ar interesantu kurzemnieku, kurš nāca uz ēdnīcu aizvien jautrā noskaņojumā, runīgs, ar humora pieskaņu. Juris bija glīts vīrietis, 30 gadus vecs, pirms diviem gadiem beidzis Latvijas Universitātes juridisko fakultāti, gribējis uzsākt advokāta praksi, bet, saņēmis iesaukšanas pavēli leģionā, ar paziņu palīdzību no Pāvilstas bēgļu laivā ieradies Gotlandē un vēlāk Stokholmā. Man patika, ka viņš nesmekē, ir sabiedrīks un allaž citus uzjautrina, pilnīgi pretēja rakstura manējam, kad es pēdējo gadu biju vadījis tikai skumjās. Viņš dzīvoja kopā ar māti, tēvs agrāk miris.

Kad Jurim jautāju, kā viņš izvairījies no iesaukšanas leģionā, viņš paskaidroja, ka pēdējam kursam universitātē atļauts pabeigt studijas. 1944. gada rudenī viņš mājās nedzīvojis, sazinājies ar draugu Pāvilstā un tas apsoliņjis divas vietas zvejnieku laivā braucienam uz Gotlandi. Izziņotā naktī jūra bijusi mierīga un visi 19 bēgļi tikuši pāri. Viņiem palaimējies, jo novembra beigās vācieši divas laivas nogremdējuši un citi bēgļi cietuši no krievu uzliidojumiem.

Pamazām mēs viens otru iepazīnām tuvāk un man likās, ka viņam taisnība: Dievs devis cilvēkam tikai īsu laiciņu priedāties, pagātni atgriezt nevar, jādāmā par nākotni. Juristam allaž krājumā daudz jauku vārdu. Es nu stāgāju smaidīdama. Pēc gada mēs norunājām

apprecēties. Tas notika 1947. gada jūlijā. Šo ziņu es aizsūtīju Tavai mammai.

* * *

Kad Tu saņēmi mātes vēstuli? – pēkšņi pārtraucot savu raito stāstu, Velta cieši lūkojās man acīs. Saprātu – viņai nav viegli.

– Protams, tā ziņa mani ļoti sāpināja, es atbildēju. Karš mūs izšķīra pašā dzīves plaukumā, negaidīti, negribēti. Ar to samierināties grūti. Kad saņēmu mātes pirmo vēstuli pēc kara 1947. gada beigās, es ļoti priecājos, ka manējie visi četri sveiki un veseli. Bet daudz vairāk priecājos par pēdējo teikumu: „Tava Solveiga tagad dzīvo Zviedrijā, viņa skumst pēc Tevis, raksti viņai uz latviešu bēgļu komiteju Stokholmā.”

Es tūdaļ atbildēju mātei un rakstīju Tev, pēc pāris nedēļām vēlreiz Tev – pavisam īsi. No Tevis nekādu atbildi nesagaidīju un nevarēju sagaidīt, jo 1948. gada sākumā pienāca mātes nākošā vēstule: „V. nevarēja Tevi sagaidīt un apprecējās. Nepārmet viņai to. Paies vēl gadi pirms Tu kļūsi brīvs un varēsi domāt par ģimeni. Priecājies, ka esi palicis dzīvs, Tev vēl visa dzīve priekšā.”

Vairākus gadus pēc mātes otrās vēstules es nevarēju samierināties ar saņemto ziņu. Kā tas iespējams, ka nepilnus divus gadus pēc Tavas pēdējās vēstules Tu biji paspējusi sākt jaunas attiecības un tik ātri apprecējusies? Tevi zaudējot, es nesaprātu, kā turpmāk dzīvot. Es savā jaunības pārliecībā biju iedomājusies, ka, tikko atgriezšos mājās, uzmeklēšu Tevi un mēs kopīgi veidosim savu dzīvi – saskanīgu un skaistu. Vēlāk par šādiem pārmetumiem pašam bija kauns.

Mana māte bija gudra sieviete, viņas pareģojums piepildījās pēc pieciem gadiem, kad satiku meiteni Igaunijā un arī apprecējos. Skaidrs, ka Tev pārmetēt es nedrīkstēju nekā. Saprātu, ka pašreiz esi laimīga un piedzīvoji skaistākās dienas savā dzīvē. Un Tev bija tiesības savu laimi saņemt pēc tik daudziem drūmajiem piedzīvojumiem. Ar prātu es saprātu un vēlēju Tev tikai labu. Bet sirdij ir cita saprašana un jūtām citas robežas. Tikai laiks var dziedēt tādas rētas. Dažreiz pat visa dzīve par īsu.

* * *

Paldies, ka to pateici, sacīja Velta. Baidījos Tevi agrāk satikt... Juris bija ielāps manai iz-

postītajai dzīvei, man nebija kur citur pieturēties.

VELTAS STĀSTS TURPINĀS:

Juris Stokholmas nomalē sameklēja mazu dzīvoklīti un mēs aizbraucām no bēgļu nometnes, kura tad jau bija sarukusi uz pusi mazāka. Pārcelāmies uz vasarnīcu meža malā, otrā stāva mansardā, ar divām mazām istabiņām – viena mums, otra vīra mātei. Bija jauki, tikai kāpnes ļoti šauras un stāvas mātei. Bet mēs abi bijām jauni un varoši. Kāzu ceļojumā uz trīs dienām aizbraucām uz Ostersundu Zviedrijas ziemeļos. Apskatījām lielo ezeru, peldējāmies, nakšņojām teltī un visu laiku kāvāmies ar odiem. Tādi bari Latvijā nebija pieredzēti. Man 1947. gada vasara bija brīnum jauka, klusa, vēl nebija beigusies satība ar vīra māti.

Nākošā gadā piedzima Edgars, vēl pēc gada – Gundega. Roberts, kurš ar ģimeni tagad dzīvoja Gēteborgā, atrakstīja, ka pulciņš latviešu nodibinājuši kuģniecības sabiedrību ar nolūku iegādāties kādu vecāku kuģi, to pārbūvēt un Zviedriju atstāt, lai dotos rietumu virzienā, jo nav īstas drošības, ka mums krievu varmācība ies secen. Zviedru valdībā spriests, ka baltiešiem Zviedrijas pavalstniecību nepiešķirs. Tāpēc jākrāj nauda, jāapvieno spēki un jābrauc prom, lai nepiedzīvotu leģionāru likteni.

Mēs ar Juri tūlīt pieteicāmies sabiedrībā. Tad jau bija 70 biedru, vēlāk sanāca pāri simtam. Tik lielai grupai parastie zvejas kuģīši bija par mazu. Roberts ar kapteini Skalbi atrada samērā lielu, šādam nolūkam noderīgu, vecu mīnu trāleri, t.i., lielu ozola laivu, lietoju zviedru krasta apsardzībā. Cilvēki labprāt ziedoja savus niecīgos ietaupījumus, lai par savākto naudu trāleri nopirktu un aizbrauktu meklēt brīvību Amerikā, prom no krievu ietekmētās Zviedrijas.

1949. gada beigās sākās darbi, lai trāleri piemērotu okeānam. Māsen (Kaija), kuru zviedri vēlāk nosauca par „peldošo zārku”, bija pēdējais kuģis, ar kuru latvieši devās uz Ameriku. Roberts jau 1950. gada janvārī piedalījās remonta būvdarbos, algoja arī zviedru amatniekus. Māsen bija paredzēta 23 jūrnieku apkalpei, bet tagad vajadzēja iekārtot vismaz 70 gulvietas, virtuvi, tualetes, glābšanas laivu un tamlīdzīgi. Galvenais – jānopērk

liels vāciešu ražots kuģa dīzeļmotors, pareizi uzmontēšanai uz kuģa.

Maijā likvidējām visu iedzīvi un aizbraucām uz Gēteborgu. Vīrs tūlīt brauca tālāk uz Helsingforsu „būvēt kuģi”, kā viņš lepnī teica. Es ar vīra māti, divgadīgo Edgaru un piecus mēnešus jauno Gundegu palikām Gēteborgas pievārtē, vismaz zem jumta. Saspringtā darbā pagāja vēl divi mēneši, līdz viss bija gatavs. Braucēji, lielākoties latvieši un daži igauņi un lietuvieši, sāka pulcēties. Jaunākā bija mūsu Gundega, vecākā – 83-gadīgā vecmāmiņa, pavisam 115 galvas.

1950. gada augustā varējām doties ceļā. Zviedru ostas pārvaldnieki zināja par mūsu nodomu, bet izturējās draudzīgi, tikai noteica, lai izbraucam pēc pusnakts, tā viņi nemanītu, ka esam atstājuši ostu. Tā notika: izbraucām no Helsingforsas 3. augusta naktī bez traucējumiem. Mūsu *Māsen* kapteinim Skalbem vienīgās navigācijas ierīces bija tikai Morzes telegrāfa aparāts un sekstants. Nekā cita nebija, ne radio, ne karoga, ne kuģa dokumentu.

Garām braucot Anglijai, pie Biskajas līča ieskrējām lielā vētrā, un kādas piecas dienas šūpojāmies uz vietas (Biskajas līcis ir slavens ar kuģošanai sarežģītiem apstākļiem un stiprām vētrām). Gandrīz visi barojām zivis. ... Man pietrūka piena, zīdaiņītiš raudāja un tā vēl vairāk satrauca līdzceļotājus. Kad vētra norima, kapteinis turēja kursu uz Azoru salām, lai uzpildītu dzeramā ūdens krājumus. Augustā laiks bija karsts, jūra viļņaina un vienam otram klājās grūti, bet visumā noskaņojums uzlabojās. Reizēm pat dziedājām latviešu dziesmas, priecājāmies būt projām no Zviedrijas.

Okeāna vidū lielo viļņu nebija, tuvojoties Amerikai jūra atkal kļuva nemierīga, bet mēs jau bijām iemācījušies grūtības pārvarēt. Apmēram 300 km no Amerikas krastiem, pie Bostonas, ir sēklis, kur zvejnieki brauc zvejot. Kādā miglainā rītā liels kuģis ātrumā uznāca mums virsū, atsitās, ielauza mums sānus un atkal miglā pazuda. Sitiens mūs no miega pamodināja, atskanēja kuģa taures. Kad motoru apturēja, mūsu *Māsen* apkalpe atrada sānos ielauzto vietu – vīrs ūdens līmeņa apmēram 90 un zem līmeņa 60 cm.

Ielauzumu steidzīgi sabāzām ar drēbes gabaliem un dēļu galus nodrīvējām ar ziedēm.

Tomēr diezgan daudz ūdens kuģī ieklūda un izraisīja panikas sajūtu. Par laimi migla izklīda un mēs redzējām mums visapkārt zvejas flotes kuģus. Drīz parādījās arī Amerikas krasta apsardzes kuģi. Amerikāņi brīnījās par mūsu pirātu kuģi: bez nosaukuma sānos, bez karoga, pelēkā krāsā, visur apkārt ar sieviešu un vīriešu veļu. Noskaidrojuši, ka lāpījumi izdarīti apmierinoši, atļāva mums turpināt ceļu, vienam apsardzes kuģim mums sekojot, lai vajadzības gadījumā palīdzētu un uzņemtu ceļotājus.

Līdz Bostonai bija jābrauc vēl divas dienas. Kad sacēlās vētra, kuģis stipri šūpojās, cilvēki atkal palika slimi. Vari iedomāties, kā man gāja ar abiem bērniem. Paldies Dievam, beidzot ieraudzījām pamalē Bostonas siluetu. Locis izbrauca mums pretī, lai ievestu ostā. Mūsu dīvaino kuģi sagaidīja žurnālisti ar foto aparātiem. Taču pie paša krasta mūsu mašīnists nevarēja laikus apturēt motoru un kuģis pilnā sparā ietricās molā, ielauza to un vēl vairākas reizes uz tā atsitās. Tā mēs ieobraucām Bostonā ar lielu troksni! Ieradāmies Amerikā arī nelegāli. Pagāja ilgs laiks, kamēr ASV Kongresa deputāti nolēma, ka mēs varētu būt politiskie bēgļi.

Mūsu odiseja ilga no 3. līdz 29. augustam: 26 dienas. 4. septembrī mūs ar autobusiem aizveda uz Elisa salas imigrācijas cietumu, ģimenes sadalot, sievietes un vīrieši atsevišķi. Tikai 1951. gada janvārī saņēmām vēsti par brīvīšanu un atstājām cietumu.

Tagad mēs varējām sākt jaunu dzīvi Amerikā. Roberts ar ģimeni (divas meitas, divus gadus vecākas par Gundegu) nolēma pagaidām palikt Bostonā un nodarboties ar zveju, tā visātrāk varot nopelnīt naudu, teica zinātnīši. Juri jūra un zveja nevilināja. Viņš atrada nelielu dzīvokli ārpus Bostonas. Tur mums 1951. gada beigās piedzima dēls Jānis. Pa šo laiku Juris sarakstījās ar radiem Beikersfildā, Dienvidkalifornijā, tie viņu aicināja pārcelties tur, lai izmantotu labākas darba iespējas, sevišķi celtniecībā. Kā ar tik lielu ģimeni nokļūt kontinenta rietumu krastā? Visi ietaupījumi izlietoti *Māsen* labā. Trim bērneliņiem arī vajadzību daudz.

Vīrs aizņēmas naudu, iemaksāja par veca, bet ietilpīga auto iegādi, iemācījās ar to braukt un sagatavojās nākošā pavasarī ar ģimeni pārcelties uz Rietumiem. Ziemu kaut kā pārlaidām, Juris pagaidu darbos, es aiz-

ņemta ar bērniem. Dienas aizskrēja darbā un rūpēs. Ar aprīli sākās mūsu nākošā epopeja: brauciens no austrumu krasta pāri visam Amerikas kontinentam līdz pašam rietumu krastam. Tas bija garš un nogurdinošs ceļojums, kas neparedzēti ilga astoņus mēnešus! Piedzīvojumu bagāts laiks, bet atstāsts lai paliek kādai citai reizei, ja vēl tiksimies.

Novembrī ieradāmies Dienvidkalifornijā, Belflauerā. Uzreiz sapratām, ka dzīvot rietumu krastā varētu būt patīkamāk, kaut ar rozēm mūs neviens nesagaidīja. Pagaidām piemētamies pie vīra attāliem radiem. Arī šeit apkārtnē bija dzīvokļu trūkums. Neviens negribēja izīrēt telpas ģimenēm ar bērniem. Un es jau gaidīju ceturto. Dzīvokli meklējot, bija jāsaka, ka būsīm trīs pieaugušie un četri bērni. Nē, nē, tādu krustu uzņemties neviens negribēja.

Kad piedzima Vítauts, vienojāmies, ka meklēsim māju, kuru ar bankas kredītu pamazām varēsim izpirkt. Pēc pusgada tādu mēs atradām Losandželosas priekšpilsētā Norwalkā. Vieta bija laba, māja bija laba, cena arī laba. Šeit uzauga bērni, šeit stādīju bērzu, rozes, citronu un apelsīnu kokus. Šeit dzīvojām un nosirmojām mēs, veci palikušie. Bērni beidza skolas, apprecējās. Edgars dzīvo Ņūorleānā, Vítauts ziemeļu Kalifornijā. Vīra māte nomira pirmā, Juris 1998. gadā.

Mēs ar Gundegu un Jāni dzīvojam Norwalkā. Vēl mūsmājās visi runājam latviski, svinam latviešu svētkus. Vai tā būs pēc manis, šaubos. Mani trīs mazbērni latviski neprot, jo viņu apkārtnē latvieši nedzīvo. Es katru otru vasaru lidoju uz Latviju. Citādi nevaru.

* * *

Veltas stāsts bija beidzies. Mēs turpinājām sarunu. *Tu vaicāji vai mana laulība bija laba, harmoniska, teica Velta. Gan jā, gan arī nē. Mēs abi gribējām bērnus, abi gribējām, lai bērni uzaugtu labi cilvēki un kārtīgi latvieši. Pirmos gadus abi smaidījām, priecājāmies, kad bijām kopā, par sīkumiem nebēdājām. Nesaskaņas sākās ar vīra māti. Juris bija vienīgais bērns, pieradis, ka viss notiek pēc viņa gribas. Mani uzskati audzināšanā atšķīrās no mātes, bet Juris atbalstīja tikai māti.*

Juris bija izglītots, cerēja strādāt diplomātijā vai veikt jurista darbu. Bet ne Zviedrijā, ne ASV viņa spējas pašas par sevi netika novērtētas, studijas vajadzēja atkārtot atbilsto-

ši vietējiem noteikumiem. Reizē mācīties un uzturēt lielu ģimeni pat Amerikā nebija viegli. Un ja vēl māte katru dienu atgādina, ka dēls ir gudrāks par visiem pārējiem un vienkāršie celtniecības darbi viņam neder... Bērnudēļ es parasti piekāpos un centos aizmirst strīdus. Kad tēvs bija labā omā, tad mēs braucām netālos ceļojumos; sevišķi visiem patika kalnos vai okeāna krastā. Tādas dienas atmiņā saglabājušās jo skaistas.

Un vēl viņa gribēja ko teikt.

Tu vairākkārt sacīji, ka apbrīno manu drosmi kara laikā, „pārpeldot” jūru uz Zviedriju, pēc pieciem gadiem „pārpeldot” okeānu, pēc tam pārbraucot kontinentu, lai sāktu jaunu dzīvi. Tā man nelikās drosmē, bet darišana to, kas jādara. „Latvija – ziemciešu tauta, pacietī, vēl pacietī!” Mani mācīja māte un tēvs, skolas un skolotāji, mūsu tautas rakstnieki un dzejnieki, arī no Tevis esmu mācījusies. Kaut varētu dzīvi sākt atkal no jauna...

Tu teici, ka 60 gadu laikā bieži par mani domāji un tas Tev deva spēku grūtos brīžus izturēt. Arī man Tu paliki atmiņā neizdzēšami.

* * *

Abi pasmaidījām. Ja karš nebūtu mūs šķīris... Nezinām, kādi likteņi būtu nosprauduši mūsu gaitas. Es pārdomāju, kā izšķirošajās kara dienās, kad Juris un es katrs izvēlējāmies savu ceļu, ja ne tieši likteni, kā šī izvēle mums abiem nesa zaudējumus un arī ieguvumus. Pret saviem zaudējumiem varēju nostādīt to, ka dzimteni beidzot atguvu un pat piedzīvoju Latvijas atjaunoto neatkarību. Lielākais ieguvums man pēc kara bija harmoniskā ģimenes dzīve ar sievu, abiem bērniem un tagad arī ar mazbērniem. Mūža norietā es satiku arī Veltu un tie bija gaiši atstari no jaunības pirmās mīlestības.

Atvdoties, es Veltai jautāju, vai viņa varēs citu gadu atbraukt un satikties. *Ja man kājas klausīs, tad varbūt jau nākošā vasarā, viņa cieši noteica.*

Bet kājas vairs neklausīja, Velta uz Latviju vairs neatbrauca. Mēs gan apmainījāmies vēstulēm, runājām arī pa telefonu. Līdz Veltas meita Gundega paziņoja 2010. gada augustā, ka māmiņa nu aizsaulē. □

DZIRNUDZIESMA

No senislandiešu valodas atdzejojis Uldis Bērziņš

(Pagaidu variants)

Kāpēc zeltu sauc par Frodes malumu? Sāga vēstī, ka Odina dēlam, no kura cēlušies Skjoldungi, bij vārdā Skjolds. Viņš mita zemē, ko tagad sauc Dāniju, bet tolaik par Gotu zemi, un viņš tur valdīja. Skjoldam bija dēls, Frīdleivs vārdā, un tas valdīja tai zemē pēc viņa. Frīdleiva dēlam bij Frode vārdā. Viņš mantoja ķēnisti no sava tēva tanī laikā, kad ķeizars Augusts nodibināja visā pasaulē mieru. Tad dzima Kristus. Frode bija varenākais no visiem Ziemeļzemju ķēniņiem, un tāpēc visās dāņu mēlēs mieru sāka saukt viņa vārdā, un visi ziemeļnieki sauc to Frodesmieru. Neviens nedarīja pāri citam, pat ja tā priekšā viņa tēva vai brāļa slepkava – viens algs, brīvām rokām vai sasaistīts. Tad nebija neviena zagļa, ne laupītāja, un kāds zelta gredzens ilgi nogulējās Jalangas viršējā.

Ķēniņš Frode ciemojās Zviedrijā pie ķēniņa, kam Māņzinis vārdā. Viņš nopirka divas kalpameitas, kam vārdā bij Fenja un Menja. Tās bij staltas un stipras. Tanī laikā Dānijā bij divi sudmalu dzirņi, tik lieli, ka neatradās neviena, kas spētu tos griezt. Un tāda bija šo sudmalu daba, ka tās maļ, ko tām malējs liek. Tās sudmalas tā sauktas – Dzirnus. Garzodis bij vārdā tam, kas iedeva abus dzirņus/dzirņakmeņus Frodem. Ķēniņš Frode sūtīja kalpameitas maltuvē un lika tām zeltu malt, un viņas tā i darija – mala Frodem papriekš zeltu, un tad mieru un labklājību. Viņš tām nelāva vairāk pūtas, ne dusas – tik, cikām dzeguze klusu paliek, vai cik tai vajaga, lai nodziedātu savu dziesmu. Ir sacīts, ka viņas abas tad dziedājušas dziesmu, kas par Dzirnudziesmu saukta. Un pirms sudmalas mitējās, viņas bij Frodem iemalušas karapulku pretim, un naktī nāca jūras ķoniņš, Peļutēvs vārdā, nokāva Frodi un saņēmas pulka laupījuma. Tā beidzās Frodesmiers.

Peļutēvs paņēma Dzirnus līdz, un tāpat Fenju un Menju, un lika viņām malt sāli, un ap pusnakti tās prasa, vai nebūšot Peļutēvam nu sāls gana. Viņš liek tām malt vēl. Viņas nu maļ vēl brīdi, līdz kuģis grimst, un jūrā izcēlās mutulis/virpulis, kad ūdeņi gāzās dzirnavu acī. Tā jūra kļuva sāļa.

1
Nu abas klāt
ķēniņa kambaros
reģīgās meitenes,
Fenja un Menja –
ved sev Frode
Fridleiva dēls
kaujvedes jaunavas
par kalpameitām.

2
Sūta viņš maltuvē
pie padzirnes māsas,
dzīt smago rituli,
vilkt dzirņa spaili,
saka, nebūs tām
ne dusas, ne veldzes –
tik viņam dzirdēt
dzirnavu dziesmu.

3
Mūžsenām dūcējām
tās dārdēt lika;
„Pavilksim padzirni,
atslobsim dzirņus!”
Liek viņš meitenēm
malt tik tālāk.

4
Dzied viņas un dzenā
žiglo dzirni –
jau Frodes vīri/vīru
viss vairums miegā.
Nu saka Menja –
nu birst jau māle:

5
„Malsim mēs Frodem –
svētpilnu malsim,
dzīva nauda
birs no dzirņiem.
Lai dirn uz zelta,
lai dus dūnās,
lai most liksms –
lai malts pa godam!”

6
Nav ļauts te otram
nodarīt pāri,
nīdēt nedrīkst,
nedz nāvēt otru,
nedz izliet asinis
ar zobenu asu –
kaut brāļa bende
važās tev priekšā!”

7
Tie pirmie vārdi,
ko viņš tām teica:
„Ne ilgāk jums dusēt,
cik dzeguze pieklus,
ne ilgāk, kā sacīt man
zintnieka dziesmu!”

8
„It ne viedīgs
tu nebiji, Frode,
kad meitenes pirki
tu, mīluli ļaužu! –
vēries pēc spēka
un pēc skata,
vaicājis netiki
viņu dzimtu.

9
Varens bij Kauslis,
varens i tēvs tam,
tomēr vēl tvirtāks
par abiem Tjace.
Augstkalnu makāni
Ide un Aurnis,
tie mums kā tēvi –
tie tēvoči mūsu.

10
Nerastos rituli
Palsajās radzēs,
nedz cietie dzirņi
celtos iz zemes,
nedz makānu meitenes
tagad te maltu,
ja mēs abas nebūtu
tos atradušas.

11
Draiskojām abas
deviņas ziemas,
spēkones, augušas
apakš zemes,
darījām, meitenes,
dūšīgus darbus,
Velna akmeni
atvilkām pašas,

12
pavēlām rituli
Milžzemē velties,
irdne tam ceļā
grima un cēlās,
raito ripuli
raidījām abas,
smago kluci –
cilvēku klonā.

13
Zem brīža abas
mēs Zviedru zemē,
reģīgās meitenes
metāties kaujā,
veicām lāčus
un vairogus lauzām,
tirdijām pulkus
tērauda palsos.

14
I gāzām karvežus,
i kaujā glābām –
krietnajam Gothormam

knašas mēs talkā –
nerima kari,
līdz krita Knūe.

15
I ziemu, i vasaru
uzmācām varu,
mēs godu un slavu
guvāmies abas,
ar asiem šķēpiem
šķērdām, šļācām
no brūcēm asini –
lai asmens sārtu!

16
Nu mēs nākušas
ķēniņa namā,
bez žēlas noliktas
kalpoņu kārtā –
dublji kož pēdās,
aukstums knies plecus,
griezām Mieradzīrnas –
rūgts mums pie Frodes!

17
Rimstiet, rokas!
Rituli, mities!
Nu es malusi
tik, cik man pietiks!”
„Neļausim rokām
mierā rimties, –
līdz liksies
Frodem,
ka malts atlikām.

18
Liksīm rokām
tvert grodos šķēpus,
asiņainos asmeņus, –
mosties, tu Frode!
Mosties, tu Frode,
ja klausīties gribi,
kā skan mūsu dziesmas
un senie stāsti.

19
Guni plīvam manu
rītpus pils mūriem,
kalnā tur lāktis
rāda karaziņu –
klāt jau karapulks,
kārs cilāt šķēpus,
dedzināt pelnos
valdoņa pili.

20
Nepaliks tev
ne Hleidas tronis,
ne dzirkstzelta aproces,
ne varas dzirnis.
Maļamo spaili
meit, satver ciešāk,
netaps mums šķomi
no asins šķieda.

21
Mal, mana tēva
meit, mudīgāk, –
jā, krietnu pulku

viņa atceras krītam!
Jau plīst padzirnei
pārmavu balsti,
dzelzīm apkaltie.
Maļam tik tālāk!

22
Maļam tik tālāk!
Jau Irsas dēls tuvu,
viņš pusdāņa asinis
Frodem atriebs.
Tā viņu dēvēs
i dēlu, i brāli –
neba mums zīlēt,
abas to zinām.”

23
Meitas abas
cik spara mala, –
palūk, jau meitēši
milžu omā, –
jau sadars gruva,
jau padzirne druskās,
nu smagais dzirnis
uz pusēm plīsa.

24
Nu bilda māsa,
makānu līgava:
„Malām tev, Frode,
tiks tev atlikām,
pietiks mums meitenēm
maltuvē stāvēt.”

Sabīne Košejeva

CEĻA MAIZE

„Izskatās, ka būs jāgriez,” jaunākais ar zirgasti ne pārāk pārliecinošā balsī saka, vērdamies manā visneaizsargātākajā vietā. Laikam vēl rezidents.

„Jāgriez, jāgriez, kā tad!” otrs apstiprinoši piemetina. „Turklāt uz karstām pēdām!”

„Kā – jāgriez?! Tagad uzreiz?!” es izbailēs gandrīz iekliedzos un uzraujos pusguļus, ar skaņu atlīpot no tumšsarkanās kušetes, kas pārklāta ar maniem sviedriem.

„Ta nē, nomierinies, mēs tikai savā starpā tā sakām – jāgriez. Operācija būs! Ļoti pieklājīga operācija pēc visiem priekšrakstiem,” vecākais no ārstiem izliekas mani mierinām.

„Ar pilnu narkozi? Es neko nejutīšu?” ar suņa skatienu tramīgi jautāju vīriešiem gaišzaļajos uzsvārcos.

„Ar pilnu narkozi, tu neko nejutīsi”.

„Goda vārds?”

„Goda vārds. Gulēsi kā apburtā princese visciešākajā miegā”.

Vēl piecas minūtes atpakaļ pagalam izspūruši un uzblīdusi es stāvēju slimnīcas uzgaidāmajā telpā ar spiedienu 170 uz 120 un, tverdama pēc elpas, rātņi kā skolā centos atbildēt uz jautājumiem par to, vai man nav alerģijas pret medikamentiem, un kad pēdējo reizi ir izgājis vēders. Pēc nakts, kas aizvadīta kratoties drudzī un sāpēs vaimanājot, nu beidzot sākas mans debesbraukšanas ceļš, lai gan uz to brīdi tas vairāk šķiet kā pārāk labiem solījumiem bruģēts ceļš uz elli.

Galvā man nemitīgi skan „Par ko un kāpēc man tas viss?”, ka nepamanu, cik ļoti sanitāram, kas stumj manu gultu uz liftu, trīc rokas, jo strādā jau trešo sutku pēc kārtas. Tobrīd es gan labāk strādātu kaut vai piecas sutkas pēc kārtas, nevis ciestu šitādas velnišķīgas sāpes.

Palātā mani sagaida trīs bēdu māšas, trīs apburtās princeses, kuras kāds princis gaišzaļā ķītelī jau ir atmodinājis no simtgažu miega. Ar žēlu skatienu, kas vēsta „šamējam vēl viss ir priekšā”, viņas vēro, kā iečunčinos brīvajā gultā pie loga, un ļauju, lai māšiņa ar viegli aziātiskajiem sejas vaibstiem un baltajās biksēs iespīlēto apaļo dibenu mani pieslēdz pie sistēmas. Pilienu pēc piliena mani pamazām beidzot ielīst slābanums.

„Kur te ir tas iekaisums?” kāds līdz šim vēl neredzēts dakteris košzilos krokšos un dikti spalvainām rokām iebrāžas palātā un iztrūcina mani no caura un murgaina miega, ļaujot caurvējam ar pērkondārda cienīgu būkšķi aizcirst aiz sevis durvis.

„Es esmu tas iekaisums,” galvu no spilvena nepacēlusi atkunkstu.

Viņš piesoļo man no mugurpuses, norauj pievalgušo segu, kas savā mūžā ir pieredzējusi vairāk mazgāšanas reižu nekā Latvijas lauku ceļi bedru lāpīšanu, iebrūk mana dibena personīgajā telpā un klusi pie sevis murmina: „Njā, interesanti, interesanti”.

Sakopojusi visus savus tā brīža necilos enerģijas un veselā saprāta resursus, pajautāju, kas tieši viņam tur šķiet tik interesanti, taču atbildes vietā ārsts strauji izslejas, pavirši uzmet man atpakaļ deķi un raitā solī dodas prom, vien noņurdot zem deguna „Nē, nē, viss kārtībā” un atstājot aiz sevis caurvēju un vēl lielāku apjukumu.

Drīz vien ierodas māšiņa ar kārtējo šļirci un liek parādīt dibenu. Mani tas nepārsteidz. Teikumu „Dodiet dupsī” es turpmākajās dienās dzirdēju biežāk nekā bērnībā dzirdēju spārnotās frāzes „Aizver muti un ēd zupu” vai „Ja tu ievelsies šītajā kanalizācijas akā, tad es tev pakaļ nelīdīšu”. „Dodiet dupsī” man vēl nedēļu pēc izrakstīšanās rādīsies sapņos, ik nakti nostādot mani grūtas dilemmas priekšā.

Mans dibens šobrīd pieder visiem viņiem, tikai ne man. Viņi nāk un iet, skatās un bakstās, nestādoties priekšā un neko nepaskaidrojot. Brīžiem šķiet, ka vēl pavisam nedaudz, un viņi sāks likt likmes. Man viņu proktoloģiskajam totalizatoram nav laika, man ir jāgaido un jādomā „Par ko un kāpēc man tas viss?”

Nākamajā samaņas brīdī jau es esmu zaļš ķēms, kas ar trubiņām dibenā ar vienu roku

karājas ļodzīgā zarā virs bezdibeņa. Šausmīgi gribas čurāt, bet bezdibenī nezin kāpēc čurāt nav brīv'. Jāmostas. Zvanīt mammai vai iet čurāt – esmu nostādīta kārtējās dilemmas priekšā. Izlemju par labu čurāšanai, jo ar pilnu pūsli nekāda jēdzīgā runāšana šā kā tā nav iespējama. Slejos sēdus. Sēdus sāp un sēdus reibst, bet atpakaļceļa nav, jo bērnībā esmu iemācīta, ka iesāktais vienmēr ir jānovēd līdz galam, lai tur vai kas, un lūkoju pēc naktskrekla, kas izrādās man jau ir mugurā. Kamēr es gulēju simtgažu miegā, kāds ne tikai ar skalpeli un Dievs vien zina ko vēl ir šīverējis pa manām iekšām, bet arī uzvilcis atpakaļ naktskreklu. Nu, ir taču pasaulē vēl arī labi cilvēki tomēr! Būtu vēl pedikīru uztaisījuši, vispār sabučotu uz līdzenas vietas!

Brokastīs man ir staidīga putra ar košdzeltenu pakusuša sviesta actiņu, gabaliņš uzpūstas omletes kā bērnu dārzā, salda melnā tēja un divas baltmaizes šķēles. Paknakstinu pa druskaī no visa, vien baltmaizes šķēles neaiztīku. Vai tad tiešām te neviens nav dzirdējis, ka no baltmaizes rodas aizcietējumi?

Drīz ierodas viņš, mans princis gaišzaļajā uzsvārcī, un jautā, kā jūtos.

„Fantastiski, paldies,” pagalam aizvainota izgrūžu un pievērsu skatienu zaļajai meža aīnai aiz loga. Es nespēju skatīties acīs cilvēkam, ja zinu, ka lielāko daļu laika no mūsu pazīšanās viņš ir pavadījis manā taisnajā zarnā. Domājat, ka acis ir dvēseles spogulis? Nē-e!

Turpmākajās minūtēs viņš detalizēti izklāsta, ko un kādā veidā ar saviem kolēģiem vakar sadarījis manā sēžamgalā, un kas man būtu jāievēro, lai līdzīgas situācijas manā dzīves ceļā vairs neatkārtotos. Vispār jau ļoti jauki no viņa puses, neviens vīrietis līdz šim tā nebija darījis, tomēr manu galvu vēl joprojām nepamet eksistenciālais „Par ko un kāpēc man tas viss?”

Pusdienās sanitārs mums atnes vārgu dārzeni zupu, pārvāritus makaronus ar mazmazītiņu vistas kājiņu, tumīgu kompotu un divas baltmaizes šķēles. „Par ko un kāpēc man tas viss?” manā galvā nomaina „Kas viņiem ir ar to baltmaizi?”

Manām eksistenciālajām pārdomām gan nav lemts ilgs mūžs, jo ierodas mans liktenīgais gaišzaļais ķītelis, skalpeļa un manas taisnās zarnas pavēlnieks, un liek doties vi-

ņam līdzī uz pārsiešanu. Es pinkšķu un spirinos pretī, ieritinājusies gultas stūrī embrija pozā draudu, ka mani acu āboli no sāpēm apgriezīsies otrādi, bet viņš izliekas nepielūdzams. Pēc desmit minūšu emocionālā ciniņa es tomēr tieku pie zirga devas pretsāpju medikamentu un kaut kā nomierinoša arīdzan, tāpēc drīz vien paklausīgi šļūcu savam kungam un saimniekam līdzī uz pārsiešanas telpu. Vārdos neizsakāma ir mana vilšanās cilvēcē, un tagad vairāk nekā jebkad es zinu, ka Dieva nav.

Sņežana, Sigita, Laura, Sanita, Santa, 4. palāta, 3. gulta. Es esmu viss cits, tikai ne es pati. Man nav dzimuma, man nav vārda, man nav uzvārda. Es esmu akūts paraproktīts, turklāt ar noslieci uz depresiju un histērijas lēkmēm. Neviena neredz manu rētu virs labās uzacs, ko tur bērniībā atstājis nešpetnais lauku gailis Persijs, nevienu neuztrauc manas ataugušās uzacis vai nolupusī nagu laka, neviens neklausās, ka nevaru paiet, neviens nedzird, ka man sāp. Nevienam neinteresē, nevienam nav laika, jo bez manis vēl ir apmīļojami n-tie resnās zarnas piedēkļa iekaisumi, vesels lērums hronisku aizcietējumu, dažas kuņģa čūlas, gastrīts, pāritis hemoroīdu un kolīts. Depersonalizācija vispārākajā pakāpē.

Palātas biedrenes visu laiku grib plāpāt, bet es mērķtiecīgi izvairo. Es tiešām vairs negribu neko dzirdēt par citu cilvēku vēdera izēju vai operāciju rētu skaitu, garumu un biežumu. Blakus gultā guļošā 82gadīgā Māriņa jau piekto reizi stāsta par to, cik ļoti viņai garšo griķīši ar gailēnu mērcīti, jo pati jau sesto dienu tiek turēta uz buljona diētas, bet man jau ir vienalga. Man sāp dibens, man ir karsti un es gribu saldējumu. Ir tikai pretējā gultā guļošās čigānietes Dairas dotās stiklēs un buramvārdi sāpju izturēšanai. Nekas no tā nesniedz vajadzīgo mierinājumu, nemaz nerunājot par atbildi uz mokošo jautājumu „Par ko un kāpēc man tas viss?”

Vakariņās mums ir irdena rīsu putra, biežpiena sacepums ar rozīnēm un krējumu, salda melnā tēja un, pats par sevi saprotams, divas baltmaizes šķēles. Divas baltmaizes šķēles mani vajā gluži kā „Dodiet dupsī”, ka brīžiem man šķiet, ka no proktoloģijas nodaļas mani būs pa taisno jāpārvēd uz psihoneiroloģisko.

Bet ne šoreiz vēl, nav lemts.

Dienā, kad mani izraksta, saule karsē tikpat ļoti kā dienā, kad ierados. Izskatās, ka kārtējais dzīves aplis ir noslēdzies, bet tas jau pēdējam muļķim skaidrāks par skaidru, ka turpmāk nekā vairs nebūs kā agrāk.

Nokārtojusi vēl pēdējās obligātās birokrātiskās padarišanas, es klumpačojū uz lifta pusi, kad pēkšņi izdzirdu savu vārdu. Vārdu, kuru man deva mana māte un tēvs, nevis palātas numuru, diagnozi vai labākajā gadījumā kļūdaini izboksterētu uzvārdu.

Tas ir mans princis. Viņš sniedz man rozā plastmasas maisiņu pilnu ar baltmaizes šķēlēm un saka: „Tas tev, ceļa maize”.

Es vairs neraudu. Pasmaidū, pieņemu likteņa dāvanu un pirmo reizi bez mulsuma vai aizvainojama par mana dibena invāziju ieskaitos viņam acīs un jautāju: „Vai gadījumā tu nezini, par ko un kāpēc man tas viss?”

„Ciešanas taču ir ceļš, kā visātrāk nokļūt pie patiesības,” viņš sminot kaitinoši didaktiskā tonī nosaka, pagriežas un aizčīkstina savās stulbajās gumijas čībās pa nodaļas koridoru.

Sabīne Košeļeva studējusi žurnālistiku LU Sociālo zinātņu fakultātē, angļu literatūru un kultūru Viļņas U. un beigusi Rakstniecības studiju maģistrantūru Liepājas U. Kopš 2011. gada ik gadu piedalās LLC rīkotajos „Prozas lasījumos”. Radošie darbi publicēti kultūras periodikā, piem., *Kurzemes Vārda* kultūras sadaļā, *satori.lv*, *Kultūras Dienas* interneta versijā, latviešu kultūras izdevumā *Jaunā Gaita*. Šī gada sākumā laista klajā prozaiknes pirmā grāmata – romāns *Rīga-Maskava*. Skat. Zitas Kārklas un Andas Kudumas recenzijas 69.-72. lpp.

Sabīne Košeļeva

Foto: Nauris Garkalns

Mihails Šiškins (Mihail Šiškin)

KĀ KRIEVIJA ZAUDĒJA KARU

Mans tēvs, 18 gadu vecumā, brīvprātīgi pieteicās karot. Viņš dienēja zemūdenes apkalpē Baltijas jūrā.

Kad es biju mazs, mēs dzīvojām pagraba dzīvoklī, Arbata ielā, Maskavas centrā. Man virs gultas karājās *Ščuka** tipa zemūdenes fotogrāfija. Es biju ļoti lepns, ka manam tētim ir zemūdene, un es bieži pārzīmēju fotogrāfiju savās skolas burtnīcās.

Katru gadu 9. maijā, kad Krievijā svin Uzvaras dienu – atzīmējot dienu, kad Maskava saņēma ziņu par vācu kapitulāciju 1945. gadā, mans tēvs no skapja izņēma savu jūrnieka uniformu, ko vajadzēja pastāvīgi pielabot tā, lai tur ietilptu viņa arvien lielākus apmērus ieguvušais vēders, un piesprauda savus ordeņus. Man bija ļoti svarīgi lepoties ar savu tēvu, bija karš un mans tētis to bija uzvarējis.

Kad pieaugu, sapratu, ka 1944. un 1945. gadā tēvs gremdēja kuģus, kas evakuēja civiliedzīvotājus un vācu karavīrus no Rīgas, Latvijā, un Tallinas, Igaunijā. Simtiem un tūkstošiem cilvēku gāja bojā Baltijas jūras ūdeņos – par to manam tēvam piešķīra ordeņus. Jau labi sen es vairs neesmu lepns uz tēvu, bet es viņu netiesāju. Bija karš.

Mans tēvs cīnījās pret fašisma ļaunumu, bet viņu pašu izmantoja cits ļaunums. Viņš un miljoniem padomju karavīru, jūrnieku un lidotāju, īstenībā vergi, neatnesa pasaulei atbrīvošanu, bet cita veida verdzību. Cilvēki visu bija ziedojuši uzvarai, bet uzvaras ieguvums bija vēl lielāka nebrīvība un vēl lielāka nabadzība.

Manam tēvam bija seši gadi, kad arestēja viņa tēvu. Katrs dēls grib lepoties ar savu tēvu, bet viņa tēvu dēvēja par tautas ienaidnieku. Mans vectēvs mira *Gulagā*.

Kad sākās karš, apspiestā tauta skaļrunos tika uzrunāta kā „brāļi un māsas”. Krievijas valdnieku neģēlība ir tā, ka viņi vienmēr ir izmantojuši cilvēku pamatjūtas – mīlēt savu zemi un tai visu upurēt.

Mans tēvs gāja aizstāvēt savu dzimteni. Viņš bija tikai puika, kad devās jūrā, pastāvīgās bailēs noslikt tai tērauda zārkā. Viņš piedalījās cīņā par režīmu, kas nogalināja viņa tēvu.

Uzvara vergiem nedeva neko citu, kā pārliecību, ka viņu valdniekiem ir varena impērija. Lielā uzvara tikai pastiprināja viņu dziļo verdzību.

Pēc kara mans tēvs dzēra. Visi viņa zemūdenes draugi dzēra. Kas cits viņiem bija atlicis?

Gorbačova laikā bija liesie gadi, un mans tēvs, būdams kara veterāns, saņēma partikas produktus, to vidū dažus no Vācijas. Viņam tas bija personīgs apvainojums. Viņš piedzērās un kļiedza: *Bet mēs taču uzvarējām!* Tad viņš nomierinājās un sāka raudāt.

Saki man, vai mēs to karu uzvarējām vai zaudējām? – viņš jautāja kādai neesošai, man neredzamai būtnei.

Savos pēdējos gados viņš sevi iznīcināja ar vodku. Viņš bija palicis pēdējais. Visi viņa zemūdenes biedri bija jau sen sevi iedzēruši kapā. Manu tēvu kremēja viņa jūrnieka uniformā. Viņš droši vien vēlējās piebiedroties saviem karalaika draugiem.

Ja tēvzeme ir briesmonis, vai to vajag mīlēt, vai ienīst? – tas ir krieviem pats svarīgākais jautājums. Tas viss ir savijies kopā nesadalāmā mudžeklī. Krievu dzejnieks sendienās to izteica šādi: *Sirds, kas ir nogurusi no nīšanas, nespēj iemācīties mīlēt.*

Protams, es savai zemei vēlu uzvaru. Bet kas manai zemei dos uzvaru? Katra Hitlera uzvara bija zaudējums vācu tautai. Pēdējā nacistu Vācijas sakāve bija uzvara pašiem vāciešiem. Viņi pierādīja, ka tauta var pacelties un dzīvot kā cilvēki bez ārprāta murgiem par karu.

Mihails Šiškins

* *Щука*, tulk. līdaka

Šodien Uzvaras dienas svinībām nav nekā kopēja ar tautas uzvaru jeb mana tēva uzvaru. Tā nav diena, kas veltīta upuru piemiņai. Šī ir zobenu žvazdināšanas, agresijas daudzinašanas un slēptu cinka zārku diena, piesātināta ar liekulību un zemiskumu.

Krievus atkal aicina cīnīties karā pret fašismu. Patriotiskā histērija televīzijā ir režīma burvju ierocis. Pateicoties „zombiju kastei”, tautas fantāzijā ir radīts priekšstats par ārpusauli, par Rietumiem, kas gribot mūs iznīcināt. Tāpēc mums, tāpat kā mūsu tēviem un vectēviem, jāiet svētā karā pret fašismu, jābūt gataviem visu upurēt uzvarai.

Kārtējo reizi patvaldnieki pārraksta vēsturi, atstājot tai vienīgi militāras uzvaras un ieroču slavu. Skolas grāmatās viņi ir pievienojuši nodaļu par Krimas lielisko atgriešanos. No televizora lodziņa plūst histērisks straume: *Varenā Krievija... Aizstāviet krievu valodu... Pulcējieties krievu pasaulē... Mēs izglābsim pasauli no fašisma*. Katrs, kas iebilst, ir „nācijas nodevējs”.

Savā sešpadsmitajā valdīšanas gadā prezidents Vladimirs V. Putins ir panācis visu, ko vien diktators vēlas sasniegt. Ļaudis viņu mīl, pretiniekiem no viņa ir bail. Viņš ir radījis režīmu, kas balstās nevis uz ļodzīgiem paraģrafiem konstitūcijā, bet uz nesatricināmu likumību, vasala personīgo uzticību valdniekam, no varas piramīdas pašas apakšas līdz pat augšai.

Mans tēvs bija krievs, māte – ukrainiete. Putina režīms ir sarīdījis viņu tautas vienu pret otru. Dažreiz es domāju, ka ir labi, ka mani vecāki nepieredzēja, kā krievi un ukraiņi cits citu nogalina.

Nav iespējams elpot zemē, kur gaiss piesātināts ar naidu. Vēsturē lielam naidam vienmēr seko liela asins izliešana. Kas sagaida manu zemi? Vai tā kļūs par milzīgu Austrumukrainas Donbasa reģionu?

Diktatūra atkal aicina pavalstniekus aizstāvēt savu zemi, propagandā nežēlīgi izmantojot Lielā Tēvijas kara uzvaru. Krievijas valdnieki ir tautai nozaguši naftu, nozaguši vēlēšanas, nozaguši valsti. Un nozaguši tautai uzvaru.

Tēvs, mēs karu zaudējam.

No angļu valodas tulkojusi Anita Liepiņa

Anita Liepiņa, *JG* redakcijas locekle, par sabiedrisko darbu trimdas latviešu kopienā Kanādā saņēmusi TZO.

Mihaila Šiškina (Михаил Павлович ШИШКИН) raksts „Kā krievi zaudēja karu”, uzrakstīts Cīrihē (Zürich), Šveicē, kas ir viņa patlabanējā uzturēšanās vieta, publicēts laikrakstā *The New York Times* (2015.9.V) – „How Russians Lost the War”. Raksta mazliet garāka versija tajā pat dienā publicēta Šveices laikrakstā *Neue Zürcher Zeitung* – Michail Schischkin, „Warum wir am Ende doch verloren haben”. Kultūras pasaulē Šiškins (Mikhail Shishkin) ir pazīstams kā viens no izcilākajiem mūsdienu krievu rakstniekiem, salīdzināts gan ar Tolstoju, Dostojevski un Čehovu, gan arī Buņinu un Nabokovu, un par saviem prozas darbiem ieguvis vairāk nekā duci prestižāko literatūras prēmiju, arī pašu krievu tīrs visaugstākās balvas (skat. *JG*279:66). Apgāds „Jumava” izdevis (2012) Šiškina romānu *Vēstulnieks (Письмовник)* Mairas Asares tulkojumā. Par krievu torpedētājiem bēgļu kuģiem Baltijas jūrā skat. mūsu redakcijas locekļa Jura Silenieka „Gotenhāfenas elēģijas” *JG*231:23-32(2002), 232:23-29(2003) – <*jaunagaita*.net> (re)

Sanita Upleja

ZEM ZĪMJU VIRSKĀRTAS MEKLĒSIM BŪTĪBU

Rīgu piedziedājušie un piedancojušie bērnu un jauniešu svētki, kā arī Latviju pieskandinošais folkloras festivāls *Baltica** mūsu ikdienas ritmā ar jaunu sparū ienes daļās un spēcīgās latvju rakstu zīmes. Svētkos ar tām rotājamies vairāk, taču arī ikdienā, jo īpaši pēdējos gados, tās radušas pielietojumu gan bobsleja kamanās, gan pavisam mūsdienīgos un no tautas tērpiem stipri atšķirīgos apģērbos un sīkietās.

Latviešu nepārejošā un ļoti ilgstošā saikne ar savas tautas sensenajiem rakstiem un zīmēm ir patiesas apbrīnas vērtība. To var atzīnīgi vērtēt gan no tradīciju noturīguma, gan daļuma izjūtas viedokļa. Tomēr liekas, ka ne vienmēr aizdomājami, ka šiem rakstiem varētu būt vēl kāda dziļāka un arī mūsu ikdienā ļoti noderīga nozīme.

* XI Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki (2015.6.-12.VII) un Starptautiskais folkloras festivāls *Baltica* (2015.15.-19.VII).

Neesmu nedz zīmju tulks, nedz īpaša tautas mantojuma lietpratēja, taču, pat ar virspusēju skatu raugoties, manuprāt, ļoti skaidri redzamas ir latvju rakstu un zīmju kopīgās īpašības – formas stingrība, simetrija, harmonija, savstarpēja savietojamība, spēja virknēties un atkārtoties kaut līdz bezgalībai. Tāpat atvērtība dažādiem salikumiem un virknējumiem, tajā skaitā arī jauninājumiem, ja vien tiek ievērotas dažas pamata likumības.

Kad raugos uz šiem rakstu salikumiem, tad man prātā nāk vide un apstākļi, kādos tie veidojušies, pilnveidojušies un nonākuši līdz mums. Latvijas daba nebūt nav tik simetriska, harmoniska un mīlīga, kā varētu domāt šodien, ar auto izbraucot zaļumos. Ceļi, pa kuriem braucam un ejam, ir cilvēka rokas rūpīgi iekopti un ainavā ievilkti. Lauki un pļavas, par kuriem piecājamies, ir purviem un mežiem atkaroti, susināti un gadu gaitā rušināti.

Katrs, kam vairāk iznācis saskarties ar Latvijas dabu, noteikti zinās, cik ātri audzelīga ir zāle un nezāle vietās, kur mums to nevajag, cik dzīvelīgi un uzmācīgi krūmi, ja kaut uz brīdi esam atstājuši tos rosāties savā nodabā. Cik kodīgs un pat nāvējošs var būt ziemas sals, ja neesam tam laikus sagatavojušies. Cik reizēm nežēlīgi kaltējoša un dedziņoša var būt mūsu ziemeļu, it kā vārgā saule.

Lai tādos apstākļos ne vien izdzīvotu, bet arī labi dzīvotu un paaudzēs turpinātos, cilvēkiem ir pašiem jārada sava kārtība un darbu secība, kas pacietīgi atkārtojama gadu pēc gada, turklāt ņemot vērā gadalaiku un diennakts ritējumu. Tas, protams, neizslēdz jaunievedumu meklēšanu un jauninājumu ieviešanu, taču tikai tad, ja paturam prātā, ka „ragavas” tomēr gatavojamas vasarā, bet „rati” ziemā.

Turklāt kļūdaini būtu domāt, ka tas attiecas tikai uz lauksaimniecību vai folkloru. Patiesībā tas attiecas uz jebkuru mūsdienīgas tautsaimniecības nozari un sabiedrības dzīves jomu, tajā skaitā arī kultūru, sportu un politiku. Nevienā jomā pie panākumiem neikt bez cītīga darba, pacietības, centības un skaidra redzējuma par vēlamu iznākumu. Vienlaikus neaizmirstot par to, ka esam vien posmiņš bezgalīgā rakstu un zīmju virknējumā, kas sācies sen pirms mums un turpināsies vēl ilgi pēc mums.

<www.irir.lv> 2015.15.VII

Neatkarīgā žurnāliste Sanita Upleja raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem kopš 1993. gada. Lielāko daļu sava profesionālā mūža pavadījusi laikrakstā *Diena*, sadarbojusies arī ar LTV Ziņu dienestu un Radio Brīvā Eiropa Latviešu redakciju Minhenē. Tagad nedēļas žurnāla *Ir* līdzstrādniece. Uplejas rakstus publicējam ar autores un *Ir* (<www.irir.lv>) atļauju.

XI Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētkos Rīgā (2015)

Foto pārņemts no <satori.lv>

Guntis Šmidchens

ZELTA ZIRGS IR DŽĪVS

Starptautisko pasaku par stikla kalnu folkloristi dokumentējuši vai visās Eiropas zemēs un valodās. Arī Latvijā tā laikam būs bijusi starp mutvārdu tradīciju vispopulārākajām pasakām. Pētera Šmita 15 sējumu *Latviešu tautas teikās un pasakās* publicēti 77 varianti no visiem Latvijas novadiem. Arī citās pasaules malās tūkstošiem teicēju arvien atkārtotājuši līdzīgu pamatsižetu. Nicināts, vājš varonis iegūst maģisku zirgu un apgērību, uzjāj kalnā un nones princesi, bet pats nozūd. Parādās viltus glābējs. Tomēr īsto varoni atpazīst – parasti pēc kādas zīmes, ko tam devusi princese (gredzens, zvaigzne pierē u.c.). Viltnieku soda, varonis ar princesi svin kāzas. Kaut tipiskais sižets atkārtojas, katrs pasakas teicējs arī atrod, izceļ un pieliek kaut ko no sevis un savas vides. Vārds-vārdā-atkārtotāji ir laikam vienmēr eksistējuši līdzās dzīvām mutvārdu tradīcijām, bet tie ir tikai tradīcijas blakusprodukts – apdāvināto, aktīvo teicēju mākslā pastāvīgie sižeti saplūst ar unikālām improvizācijām. To jau sen dokumentējuši un pierādījuši folkloristikas milži Marks Azadovskis (Азадовский), Kārls Vilhelms von Sidovs (Sydow), Linda Dēga (Dégh) un daudzi citi.

Lugas *Zelta zirgs* stāstu Raiņis aizguva no igauņu tautas pasakas. Šodien gan zinām, ka tieši šis Frīdriha Reinholda Kreicvalda (Kreutzwald) atstāstītais un vāciski tulkotais, Raiņa latviski pārveidotais un popularizētais variants nav bijis mutvārdu tradīcijas vistipiskākais – ne Igaunijā, ne Latvijā. Ar zelta zirgu, piemēram, varonis kalnā uzjāj tikai desmit no 77 Pētera Šmita publicētajiem variantiem. Latviešu pasakās šādam uzdevumam allaž labāk derējis dimanta zirgs. Nabags kā varoņa palīgs parādās reti, bet Balto tēvu, Melno māti un kraukļus nesastapsim nevienā variantā. Ja nu šajās latviešu pasakās kāds kādam nocērt pirkstu, tad parasti tas ir pasakas varonis, kurš, burvju zirgu ie-

guvis, atbēdoties abiem vecākajiem brāļiem, citreiz uzsit ar pātagu, citreiz nocērt ausi vai degunu, citreiz liek nogriezt pirkstus kā samaksu par viņa nomedīto zelta cūku. Ar Raiņa Antiņu šim varonim līdzības maz. Arvien vārdsakot *Zelta zirga* stāsts ir Raiņa autor darbs, kam ar tautas pasakām – visas Eiropas pasakām – kopējs ir tikai pamatsižets. Ir likumsakarīgi, ka, dzīvam teicējam atstāstot Raiņa variantu, atkārtosies pasaku tipa pamatelementi, atkritīs kādas netradicionālas detaļas, nāks klāt jauninājumi. Bet ir arī iespējams, ka jaunajā, dzīvajā variantā paliks dziļi iespiedusies kāda iepriekšējā teicēja Raiņa balss atbalss.

To visu rakstu tāpēc, lai paskaidrotu, kāpēc man šķiet, ka Studijas „Rija” 2014. gadā pabeigtā animācijas filma *Zelta zirgs** ir īpaši labi izdevies Raiņa lugas jauns variants.

It kā nebūtu jāaizstāv tradīciju turpinātāji un mūsdienotāji: tautas pasaku un teikas par Lāčplēsi, piemēram, veiksmīgi modernizēja Pumpurs, bet viņa eposu gandrīz līdz nepazīšanai pārveidoja Rainis; abus sižetus savukārt rokoperā atjaunoja un noslīpēja Māra Zālīte, bet vjetnamieti Kao Vjet Uenu (Nguyên) – grafisko komiksu zīmētāju – pēc viņa TEDx lekcijas par šo darbu sveica ar ovācijām. Turpretī jaunais *Zelta zirgs* visās man zināmās recenzijās saņēmis vien tik nicinošu, iznīcinošu kritiku. Vai tik tiešām man vienīgajam to gribējās skatīties vēlreiz un vēlreiz?

Sāksim ar nievājošo filmai piedēvēto apzīmējumu – disnejisks, ar ko domāts klišejska, šķebinoši saldinātās amerikāņu masu kultūras kopija. Tik tiešām – filmas pašā sākumā

Jasmuižā – pašā Latgales vidū, Preiļu novadā – topošais dzejnieks Jānis Pliekšāns pavadīja skolas brīvlaikus (1883-1891). Ģimnāzists, pēcāk students Pēterburgā, viņš uz tēva Krišjāņa Pliekšāna nomāto muižu brauca atpūsties, rakstīja savus pirmos dzejas mēģinājumus, dienasgrāmatas, drāmas *Imanta* uzmetumu, arī tulkoja Aleksandra Puškina vēsturisko lugu *Boriss Godunovs*.

* *Zelta zirgs* – režisors Reinis Kalnaellis; scenārija autori Cecile Somers, Rasa Strautmane, Signe Baumann; mākslinieki Xavier Dujardin, Roberts Cinkuss, Laima Puntule; komponists Anselme Pau; producenti Vilnis Kalnaellis, Paul Thiltges, Valentas Aškinis, Sarita Christensen. Filmu Studija „Rija”, 2014.

(un Jūtūba treilerī) divdimensiju uzkalniņā tāds salkani bembijisks briedis stirniņas sargādams, ausīdamies paceļ galvu stalti, stalti. Bet vai filmas mākslinieks tiešām varētu būt tik klaji vientiesīgs Disneja klišeju papagailis? Kaut kā to neesmu manījis citās filmās, kurās viņš sadarbojies ar studiju „Rija” – *Randiņš Belevilā* un *Kiriku un burve*. Bet tad visam kronis. Uz balkona princese pastiepj roku pretī zvirbulītim – ak kungs, tā taču Disneja Pelnrušķīte! Bet šī nav tava tēva bērniībā skatītā princese. Seja nav sirsniņveidīga, tā ir pastūrainā. Trūkst supermodeļu augsto vaigu kaulu un vispār vaigi tādi paplati. Nav uzkrāsotas sulīgi sarkanās lūpas, starp kurām „disnejisko” varoņu trofejsievām arvien koķetīgi spīd balti zobi (Sniegbaltīte, Dusoša skaistule, Skaistule-Briesmoņa sieva, Nāriņa, Džesmīna-Aladina brūte u.tjpr.). Šai princesei seja tāda bāla, izteiksmīgās acis daļēji noēnotas. Viņai nav lapsenes vēdera – ķermenis viņai tāds, nu, normāls – un kleitai, kaut arī tā it kā līdzinās minēto princešu balles tērpiem, trūkst aci kairinoša dziļa dekolte. Viņa ir skaista, bet ne bārbīlīle. Viņa ir gudra un stipra. Viņa tomēr vēl negrib stāties vecā karaļa vietā un kļūt par zemes valdnieci, gribas vēl mazliet pabūt jaunai, bez smagās atbildības par valsts politiku.

Valts Disnejs savās animācijas filmās atklāja un attīstīja efektīvu bērnu uzmanības pievilksanas āķi: tie ir mazliet nerātņi draiskulji – vai tās ir pelītes, vai mērkaķītis Abū, vai arī dejojoši trauki, kuri ar bērnišķīgi labsirdīgu humoru atkāpjas no filmas nopietnā sižeta. Un bērniem tie patīk. Šo lomu filmā *Zelta zirgs* it kā spēlētu septiņi kraukļi, no kuriem, tā dūsmīgi sūkstās Melnā māte, nekad nesanākšot *labi ļaundari* – viņas spriedumam cits pēc cita pievienojas paši kraukļi. Bet šos vizuālos tēlus nedrīkst lasīt virspusēji, neatpazīstot, kur mākslinieks ir pakaļdarītājs un kur, citēdamas citas filmas, nemanāmi iedzen ķīlīšus masu kultūras stereotipos. Ko dara kraukļi? Tie arvien zog un laikam arī aprij Melnās mātes dūšīgās kalponītes – mīlīgas pelītes. Un reizēm tie no nāves valstības iznāk virszemē, kur tie vairs nav vizuāli smieklīgi, jo – tāpat kā latviešu tradicionālos ticējumos – kur tie pārlido, kāds cilvēks mirst.

Arī filmas ainavu māksla pēc pirmā acu uzmetiena daudzslāņojas. Izgaist ievadkadru idiliskais lauku skats un iestājas stindzinoši auksta ziemas nakts. Animators atvadās no

vecmodīgās divdimensiju pasaules, to atvietodams ar japāņu animācijas filmu stila neierastajiem skatu leņķiem un panorāmām. Tumsā blāvo sasalušas sniega kupenas un apledojuši koku zari. Tad pilienu pa pilienam iestājas atkusnis, vizuālo pirmās tērcītes, šļācošās ūdens straumēs rūk ledus kalns. Tieši šos skatus man ļoti gribētos redzēt lielajā kino ekrānā, kur vislabāk varētu izbaudīt saulgriežu pasaku. Pēc rudens nāk ziema, pēc ziemas – pavasaris. Un varbūt der pieminēt, ka pēc vasaras atgriezīsies dzīvu princesi nāvējošā ziema.

Filmā pamatā ir recenzijas pirmajā rindkopā minētais transnacionālais pamatsižets – pasaku tipu rādītājā tam piešķirts 530. numurs. Tas ir kodols, kurš arvien viegli ceļojis no teicēja uz teicēju, no tautas uz tautu, no valodas valodā. Tajā ir kaut kas cilvēcisks vai pārcilvēcisks, kaut kas starptautiski kopējs, kas spēj atjaunoties katrā atstāstītā variantā. Mutvārdu tradīcijās no paudzes uz paudzi pasakas arvien noapaļojas, nebūtiskajam atkrīt un saglabājoties tikai pasakas tipa saturam; tomēr būtiski katrs autors tiecas pielikt klāt kaut ko netradicionālu. Bez saites ar teicēja vai klausītāju pieredzi un pārdzīvojamiem, pasaka kļūst nedzīva un neatkārtojama. Rainis, piemēram, lūgā atmetis ierasto pasakas iesākumu, kur trim dēliem uzdots sargāt mirušā tēva kapu. Klāt viņš līcis, protams, ne tikvien Melno māti un Balto tēvu, bet arī savu personīgo dzīvi. Iespējams, ka Līpstā un Biernā slēpjas Raiņa agrāko politisko cīņu „brāļi,” vēlāk nodevēji Stučka un Jansons-Brauns. Varbūt Rainis toreiz gribēja izteikt kaut ko autobiogrāfiski konkrētu, bet šodien šim jauninājumam ir tikai vēsturiska nozīme.

Citādi ir ar lūgas kodolu. Tautas pasakās, protams, nabadzīgais varonis būtu ņēmis zelta apģērbu un jājis kalnā, lai iegūtu īpašumā princesi un karaļvalsti. Raiņa Antiņam turpretī jāatsakās no visa – no mantas, no milām sievietes-princeses-skaistās-vizbulītes, no zemes iedzīvotāju slavas, no sevis paša. Tādu neeiropisku varoņa motivāciju Rainis atklāja austrumu filozofijās. Bieži citējam no šīs Raiņa lūgas vārdus *pastāvēs, kas pārvērtīsies*, domādami par modernās tehnikas vai jaunas taktikas pieņemšanu un aizmirdāmi, ka Antiņa pārvērtība bija iekšēja. Atteikdamies no sevis, no princeses un slavas, viņš nokļuva augstākā dzīves un dzīvo-

šanas pakāpē. Tā ir Raiņa radītā un uzdotā mīkla, kuru šīs jaunās animācijas filmas varonis, kalnā kāpdams, pie sevis atkārtoti kā mantru: *Vizbulīte nav priekš manis... alga novērš nost no mērķa...* Zīmīgi, ka filmā Anriņa padomdevējs Baltais tēvs līdzinās austrumnieku viedajam, varbūt vizuāli norādīdams uz Raiņa iedvesmas avotiem? Kam acis, tas redz, kam ausis, tas dzird Raiņa sirdi. Režisoram Reinim Kalnaellim paveicies šīs lugas dvēseli atklāt filmas beļģu māksliniekam un luksemburdiešu scenāristei.

Iespējams, ka stikla kalna pasakas mutvārdu varianti cēlušies no kādas senas pirmpasakas vai mīta... Pasaku enciklopēdijas šķirkļa „Glasberg” autors Donalds Uards (Ward) norāda uz pētījumu virkni par slideno kalnu, kuru aprakstījuši no viņsaules atgriezušies grenlandiešu un sibīriešu šamaņi. Varbūt tāpēc baltu senči kapā likuši asus lāča nagus, lai ar tiem mirušais varētu pieveikt mītisko šķērsli. To mēs nezinām. Starp mūsdienu pasakologiem ir vispārpieņemts, ka nav iespējams neapstrīdami pierādīt mutvārdu tradīcijas teksta izcelšanās vietu, laiku vai pirmatnējo nozīmi – atliek tikai minēt un sapņot. Bet pasakas vai jebkura cita tradicionāla stāsta vērtību nenoteic vecums vai līdzība kādam agrākam variantam. To spēks izpaūžas cilvēku vēlmē tos arvien atkārtot, pat

Anriņš animācijas filmā *Zelta zirgs* (2014)

skaidri nenospraužot konkrētu iemeslu, kāpēc to dara. Tie pastāv cilvēku stāstīšanas tradīcijās, arvien pārvēršdamies mainīgajā pasaulē. Tā ir tā pati mītiskā klātbūtne, par kuru Janīna Kursīte rakstījusi, ka tā *palīdz kā individam, tā lielākam cilvēku kolektīvam (tautai, valstij utml.) tikt pāri krīzes bezdibieniem un saskatīt atdzimšanas iespēju*. Nav tur ko vaimanāt, ka nav viss tā, kā agrāk bija. Zelta zirgs ir dzīvs.

AVOTI

Janīna Kursīte. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne, 1996:555.

Hans-Jörg Uther. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Part I. 1996: 308-309.

Donald Ward. „Glasberg.” *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Band 5, 1987:1265-1270.

Par baltiešu studiju programmas vadītāja (University of Washington) Gunša Šmidchena monogrāfiju *The Power of Song: Nonviolent National Culture in the Baltic Singing Revolution* (Seattle and London: University of Washington Press / Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2014) skat. Jura Šlesera rakstu *JG277*(2014):26-30.

Filmu studija RIJA

Sarma Muižniece Liepiņa DAU GA VA / TER LIN GUA

RAIŅA 150 GADU JUBILEJAS SAIEĻS
RIETUMTEKSASAS TUKSNESĪ, ASV,
2015. 26-29.III

Pirmais turpinājums, sākums JG281

Milīgajā vakargaismā uz īrētās kalna mājeles āra verandas zemā galda samontēju un glīti sarindoju rītdienas vizuālā stāstījuma rekvizītus. Vienkāršus Spānijā ražotus *Los Silos* papes krēsliņus un melnbaltas plānas bet pasmagas metāla plāksnītes. Svētdienās plāksnīšu cipari un burti Bostonas veclatviešiem un vēlāk trimdniekiem vēstīja par dziedāmām dziesmām, pazīstāmām, kā arī pasvešākām melodijām. Plāksnītes man pirms dažiem gadiem, baznīcu pārdodot, uzticēja „kaut kam citam” 1894. gadā dibinātās Džameikapleinas Trīsvienības draudzes priekšnieks.

Jūtos rāma. Jūtos organizēta. Ejam gulēt.

Jumta pašobelē iztrūkstos no gultas! Tikai pāris centimetru biezs skārda jumts un rūto sega starp manu degungalu un plašo, plašo, pēkšņi ļoti draudošo nakti, starp mani un kaut ko milzīgu, kas krata, kasa, spārda un rausta pirms brīža tik jauki iesnaudušos mājeli. Vai beidzot man, pidžamā tērptai, būs satikt vaigā sen daudzīnāto Vēja māti? Vai

Aspazija un Rainis

Foto: Linda Treija

Foto: Jānis Liepiņš

Raksta autore Sarma Muižniece Liepiņa. Fonā redzami koki simbolizē Aspaziju un Raini.

māti Vējiem? Cik viņai to dēlu, meitu, mazbērnu, mazmazbērnu? Veselis gan aprakstīja Vēja mātes untumaino dabu, tiekšanos uz nerātņiem priekiem, mīlestību pret pasaules klajumiem, kustību, ātrumu un nerimstošās ceļotājas alkas, bet vai to visu nevarēja atstāt kā daiļu aprakstu starp *Latvju teiksmu* vākiem?

Gar logu pret tumšajām Rietumteksasas debesīm nozib spoža gaisma. Automašīnas uguņi? Auto pats? Gaisā? Vēja māte lidinās ar mūsu īrēto VW Tiguan? Vācu tīgera (*Tiger*) un iguānas (*Leguan*) saliktenis. Tiguan laikam Vēja mātei kļuvis eksotisks jājamais. Spēļmanta. Nevar tak būt, ka tieši šonakt kaut kāda vēsturiska atbībība pret vēju ceļu aizsprostojošiem vāciešu saceltajiem mūriem te izspēlēsies uz mūsu Hertz auto īres apdrošināšanas rēķina! Svars Tiguāniem līdzinās Teksasas pieaugušu Garragu gaļaslopu (Texas Longhorn) svaram, kuri ne tik pa zemi vien nonākuši jaunos kontinentos, valstīs un štatos.

Ar strauji pukstošu sirdi paveros atkal pa logu. Zibzibzib. Kā uz bērnu karuseļa Vēja māte zibsnī ap mājeli, ap Panteras kalnu (*Panther Mountain*), ap Bišu kalnu (*Bee Mountain*), ap mājeli, ap Savrupzirgu kalnu (*Wildhorse Mountain*), ap Vistas olas kalnu (*Hen Egg Mountain*). Pa Piena Ceļu. Pret Piena ceļu. It kā jau nepietiktu trokšņu un satraukumu, Tiguāna motors ierūcas. Raiņa vārdi birst un atsitas no skārda jumta: *Pilni rati akmeņkrauti, Pērkonis brauc!*

Rīta gaismā Jānis cep olas. Vilis mēģina uzlādēt savu klēpj datoru, kam radusies klizma ar bateriju. Uzmodies no salda miega, Krik-

sis atkal sāk mūs sargāt no vīriešiem lielās cepurēs. Gaidām piebraucam Lindu, Ingu un Baibu. Salasu pa verandu izmētātos, pret ielocītiem skrīņiem sapūstos, lietus aplietos un vēl mazliet mitros *Los Silos* un metāla plāksnītes. Dažas krēslu kājeles un atzveltnes uz neatgriešanos iebirušas grūžu, smilšu, mazu grauzēju skeletu un kukaiņu valstībā starp grīdas dēļiem. Tā var gadīties, ja krēsli sver mazāk nekā čiekuri un ir tikai trīs collas augsti!

Pēkšņi saprotu nakts virpuli. Vēja māte apzinīgi pildīja ļoti vajadzīgo vedējas, pūtējas amatu. Kamēr mēs, sīkie, snaudām un sapņojām, kādam bija jāsavāc un jāatlidina no Aizsaules un diez vēl kādām tālu tālām cit-saulēm mūsu septiņas salūgtās radošo latviešu dvēseles, šorīta DAU GA VA / TER LIN GUA goda viesus.

Paldies Vēja māte.

Viesi piesēžas; Rainis un Aspazija noskatās

Izbraucam karavānā. Trīs SUV - „sporta uti-litāros vāgos”, kuri kā džipi ļauj izbraukt zemes ceļu bedres un pārbraukt mēreniem laukakmeņiem. Braucam trīs mašīnās, lai būtu 12 apaļas, gaispilnas riepas, ja šī rajona asie akmeņi kādu pārduktu. Vai, ja pārbrauktu sarūsējušai dzeloņdrātij. Braucam kādu gabalu uz ziemeļiem pa 118. ceļu līdz kreisam pagriezienam. Tad sekojam iepriekšējās mašīnas riepu saceltajiem smilšu putekļiem. Pa retam ceļmalā vai pie apvāršņa parādās

kāda būdiņa, vēl retāka no tām izskatās pē-dējos gados apdzīvota. Līku loču, dažas dakšas ceļā, un tad pagriežamies atkal pa kreisi uz takai līdzīgāka celiņa. Tam labajā pusē ļoti plaša, gandrīz vai sausa gultne. Man liekas, ka tā ir viena no tūkstošām Teksasas tā saucamām *draws* (starpkalnu ieplakām), kas dabīgi krusto klajumus, takas, ceļus, rančas un drošvien pat dzelzceļa sliedes, pēc lieliem lietiņiem ātri pārplūstot, tad atkal pacietīgi izstiepjoties garšļaukus un saujoļoties lietus gaidās. Celiņš beidzas pēkšņi; noparkojam viens aiz otra.

No bagažniekiem izceļam krāšņi dzeltenas, sarkanas, pelēkas mugursomas, fotoaparātus, cepures, daždažādas kastes un maisus ar līdzpaņemtiem rekvizītiem, zīmēšanas bloku, ūdens pudeles. Sasienam zābaku šņores. Uzsmaidām cits citam. Ejam vēl mazu gabalu pa taku, tad jāuzrāpjas mazā kraujā, jāizbrien zemi brikšņi, jāapbrīno ziedošs zieds pēc zieda. Pa labi tālumā klintis, bet ne pietiekoši tuvu, lai tajās varētu saskatīt intriģējošas detaļas vai krāsu nianses. Skaisti, bet ne fantastiski skaisti. Pēkšņi fantastiski skaisti! Aiz līkuma iznākam uz plaša, plakana ieapaļa altārveidīga akmens. Pa kreisi tikai dažus metrus zem mums starp baltajām vēju un ūdens izkaltajām kraujām lokās rīta gaismā mirdzošā Terlinguas upīte. Un tieši priekšā tālajā upītes krastā sēž ļoti stalti un zaļi Rainis un Aspazija! Ielejā, kur neaug neviens cits liels koks, sulīgi un izturīgi ieaudzis latviešu dzejnieku pāris; tie satiecīgi savijušies

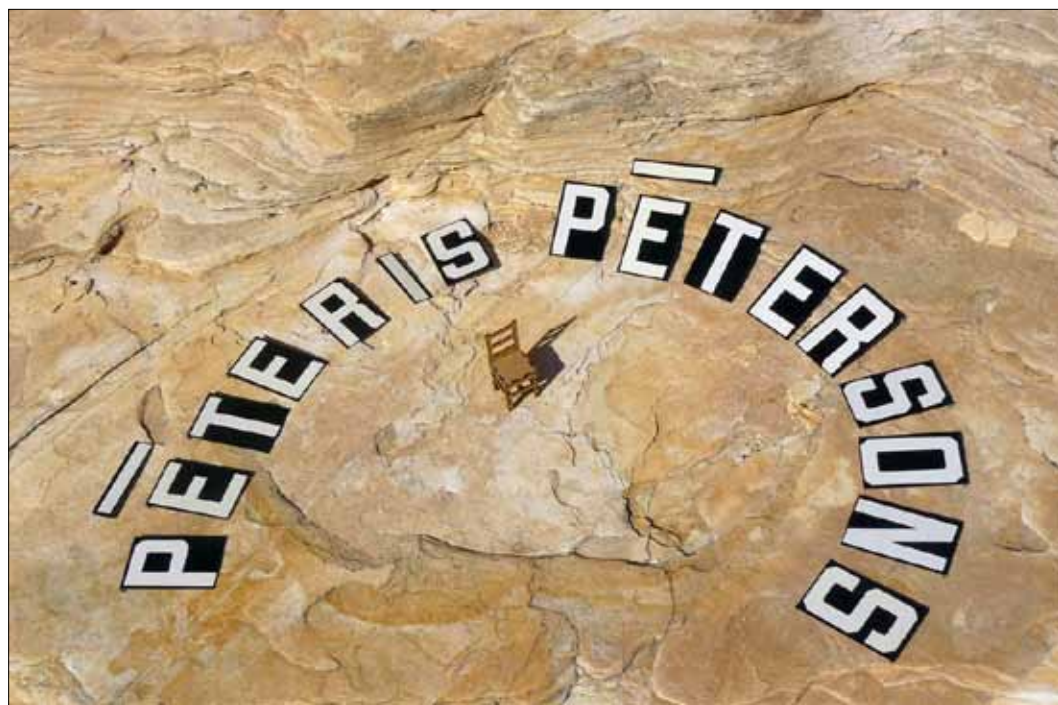

Foto: Jans Līspriņš

ar *Populus deltoides wislizeni*, Rio Grandes Cottonwood koku sulām, lapotnēm, mizām.

Sirsniģi apsveicam ar 150 gadiem! – uzsauca. *Bez jūsu apaļās jubilejas mēs te šorīt noteikti nebūtu no pasaules malu malām sabraukuši.*

Bez jums mēs jau te arī ne! – Rainis un Aspazija, mazliet ziņkārīgi paceļot mūsu virzienā zaļi lapotās uzacis, pārsteidzoši draudzīgi atpūš.

Abu dižgaru pozitīvais noskaņojums iepriecina. Sākam rosīties. Jāizpēta plašais trīsdimensionālais fons. Terlinguas upīte ļoti rāma. Šai savā sākumposmā tās ūdeņi ir kā simtiem uz labu laimi no burkas izbīrušas putnu, pūķu un dzīvnieku stikla acis, katra ierīpojusi savā sevišķā akmens iedobumā. Zilganbaltās acis ar sidraba, zelta un vara zilītēm veras uz mums skaidras un dzidras, mirkšķinot tikai

tad, kad tām pārlido kāda ēna. Kad skatos uz ziemeļiem, uz upītes izcelsmes pusi Antilopes Mesā, akmeņi upes gultnē šķiet sakrauti kā smagas biezāku un plānāku papīru rīses uz plauktiem. Plaukti daždažādi šķībi salīkuši zem rīšu svāra.

Linda, Inga un Baiba garā rindā alfabētiski sarindo burtu plāksnītes uz mūsu bāzes, uz plašā un nu redzam, gandrīz vai vienīgā neslīpā akmens. Kaut vējš krietni norimis, tas tomēr par stipru, lai krēsliņus ilgi atstātu zemei nepiestiprinātus.

Nu, izveidojot katram savdabīgu, raksturam un vismaz senākajam radošam zemes darbam piemērotu vietu, pēc kārtas varam aicināt pārējos piesēsties un pakavēties mūsu jau tā eklektiskā pulcīnā. Tos, kas dzīvo no gaismas. No plašuma. Tos, kam nevajag ceļa norādījumu. Nevajag personas kodu un pasu. Nevajag zināt pulksteņa stundas. Gada laikus. Robežas. Nevajag zināt, kāpēc īsti šorīt te sanākam un kas no sanākšanas būs par paliekošu jēgu.

Pēteris Pētersons (1923-1998). Apzīmētāju nepietiek šim izteismīgajam dramaturgam, režisoram, oratoram. 1992. gadā jā-sēž kā Rīgas Latviešu biedrības priekšniekam kabinetā? Nekas – lai skaļi skan zilbes, vārdi, teikumi Rīgas biedrības koridoros, lai pildās blakus sēžu telpas ar jaunsacerētajiem tekstiem! Un nu Rietumteksasā. Burvīgi! Atrodam PP plašu skatuvu upmalā. Izburtojot viņa vārdu simetriski pusaplī kā atvērtu augstu kupolu ap krēslu, nodrošinām Pētersona balsij akustisku skaidrību mūžīgi mūžos amen. Uz zemes un Debess velvē.

Helēna Hofmane (1931-2011) melnbaltu fotogrāfiju un krāšņu draugu dvēseļu savijēja. Uzskatām ekspresīvu, bet gludu sievietes augumam līdzīgu vili iedobumā. Uzceļam HH krēsliņu uz līdzīga lieluma apaļa akmens. Jāpasmaida, jo akmens atgādina pašas Hofmanes apaļo galvu, apaļās brilles. Atgādina viņas gaišo auru, kas meta siltu gaismu, viņai pienākot. Mazais apaļais akmens upmalā iespīdas kā jāņtārpiņš.

Turpinājums sekos

Dzejnieces, mākslinieces un sabiedriskas darbinieces Sarmas Muižnieces Liepiņas raksti un dzejoļu kopas publicētas kultūras izdevumos, ieskaitot *JG. Dzejkrājums Izģērbies* (1980). Ilggadēja Amerikas Latviešu apvienības Kultūras fonda vadītāja un Amerikas Latviešu nākslinieku apvienības valdes locekle. Plāni top Latgales laukos izveidot vizuālu stāstu.

Foto: Jānis Liepiņš

HELENA

HOMME

BAIBA BIČOLE

(bezgalā)

(par šo
un miljoniem citu)

- tas bērns, kas
sirēnām gaudojot
 skrēja,
kas pagraba tumsā
 bailpilns
ausījās lidoņu
 dārdu,
šņākoņu,
 bumbām triecoties
 leju,
- tas bērns
nav pieaudzis
nav atstājis mājas,
devies pasaulē
 drošs,
tas bērns
sēž pagrabā,
 bailpilns
jau kuŗo reizi
par jaunu,
 - pasaulē kuŗo.

- tipina vecīte,
kūjiņa klauz,
klau, audz tu
uz rietu,
uz vakarpusi
audz,
raug, jau sabiezē ēnas,
tūkst tumsa,
naktsmute
veŗas.
Pieliec soli?
Atvēzē kūju?
- Neizbēgt.

<p>(pilsētā)</p>	<p>I</p> <ul style="list-style-type: none"> - šim namam tam ne kaulu ne miesas ne kur kādam kas pieder acs izslīd cauri neaizķerдамās nojauks to rīt drīz debesīs rāpsies kāds cits vēl nepazīts <ul style="list-style-type: none"> - skolojošs. <p>II</p> <ul style="list-style-type: none"> - augša ar apakšu puse ar pusi rājās ķiķinājās velnu enģeļu cilvēku balsis trejmēļu.
<p>(pirms piedošanas)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - bangu vāls uzsitas piepešs sāls acis un rīklē rīsties pēc elpas čokurā raujies bet nepasargāt bet nepaglābt sevi sit.
<p>(laika nerimā)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kā dienas pīni pin kā piesprauž nakti saktu klāt kā rītā iziet klajā cēzardroša atkal mirt.
<p>Saruna ar nepieticīgo</p>	<p>Kā ilgojos jaunumu!</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Nupat sākās jauna diena!” Tā gribētos ceļot! - „Vai jau aizmirsi vakarnakts sapni? Vietu, kurā tu biji – nekad neredzētu?”

No citas grāmatas (II)

- 1) Izbrīns: kālab nebrīnos par to, ka esmu?
- 2) Zaudējums: kad nav vairs pārsteiguma sajūtas par jauno dienu.
- 3) Atsvešināšanās: mīksta padošanās un nikna pretestības sajaukuma iznākums.
- 4) Mānis? – Piepešā drosme apgalvot, ka tieši šī mīlestība jau no aizmūžiem lemta.
- 5) Vai tā ir zināšanu nasta vai prieks, kad, skatoties uz tev pa priekšu ejošā vīrieša spilgti zaļajām biksēm, saki: „Nu taču tieši kā Brīgeļa gleznā!”
- 6) Drupas: neapglabātie mirušie, paildzinātā sērošana.
- 7) Tilti? – Dažreiz labāk bez tiem. Robežas? – Dažreiz labāk, ka tās nepārkāpjamas.
- 8) Pilnveidošanās: nepadošanās ikdienībai.
- 9) Iekšējā līdzsvara spēks: te dilstošs, te augošs mēness.
- 10) Pieredzes mācība: neatceršanās.
- 11) Bērni: reizēm arī rūgto mācību skola.
- 12) Iemīlēšanās: tu šūpolēs, aizvērtām acīm, ir Lieldienas, ir Jāņi, Ziemsvētki, ir kristības, kāzas un bēres, viss kopā, aizvērtām acīm.
- 13) Nepiekāpība: urbis mūrī. Vai tev laika par daudz?
- 14) Iecietība: tikums / pašmocība.
- 15) Ikvienā cilvēkā divi – nomoda cilvēks un sapņu.

Baibas Bičoles radošajā kontā ir seši dzejkrājumi – *Atrita* (1966), *Ceļos* (1969), *Burot* (1976), *Griežos* (1981), *Atgriežos* (1991) un *Citviet* (2011).

Bārbala Simsons

ZINĀTNISKĀ FANTASTIKA LATVIJĀ JEB KĀ LATVIEŠI KOSMOSĀ NELIDOJA

Zinātniskās fantastikas tradīcija latviešu literatūrā atšķirībā no vairuma kaimiņvalstu literatūras nav uzskatāma par sparīgi sapumpurotu zaru. Ja fantāzijas žanra aizmetņus, kaut trūcīgus, mūsu tautas literatūras vēsturē iespējams samanīt gan brīnumpasakās, gan varoņteikās un to romantisma laikmeta apdarēs, tad fantastikas piedāvātās teju nēierobežotās iespējas, šķiet, latvieti sākotnēji nav vilinājušas it nemaz – ne traukšanās Višuma tālēs, ne mākslīgā intelekta izgudrošanas ziņā. Kaut cik žēlastības atsevišķos darbos izpelnījušies vien ceļojumi laikā, un tie paši lasītāju pārsvarā veduši vai nu atpakaļ uz tautas varoņīgo pagātņi vai kalpojuši par nesāpīgu kultūrvēsturiska materiāla izklāsta formu, bet nākotnē latvietis – tā vismaz sākotnēji šķiet – degunu bāzt nav uzdrošinājies. Šo faktu konstatējuši arī literatūrpētnieki. *Tīra fantāzijas pasaule latviešu romānistus nesaista, viņi paliek uz cietas zemes, lai no tās, no vēsturiskā laika un telpas, sāktu savas iztēles lidojumu*, tā pirms pārdesmit gadiem pētījumā *Prozas žanri* secinājuši literatūrzinātniece Ingrīda Kiršentāle. Tomēr nav noliedzams, ka laiku pa laikam arī kāds no latviešu rakstniekiem centies, no cietās zemes atsperoties, aizlīgot gan paralēlajās aizspoguļa dimensijās, gan neizpētītajās kosmosa tālēs. Šiem iztēles lidojumiem – konkrēti zinātniskās fantastikas sfērās – velītis šis ieskats.

Latviešu oriģināldarbus, kurus iespējams vismaz daļēji definēt kā zinātnisko fantastiku, iespējams saskaitīt ja ne uz vienas rokas pirkstiem, tad uz abu noteikti. Pirmo nepabeigto fantastisko stāstu uzmetumi latviešu dailradē atrodami – lai cik paradoksāli tas arī neizklausītos, – neviena cita kā romantiskā Poruka pēc nāves atrastajās piezīmēs. Par pirmajiem pabeigtajiem stāstiem ar fantastikas iezīmēm iespējams uzskatīt rakstnieka un žurnālista Eduarda Čāliša (viena no deklarācijas „Mūsu mākslas motīvi” autoriem) ale-

goriskās līdzības *Kinkinas plūdi, Milža gals* (abi 1910), u.c. Savukārt fantastikas autoriem nereti piedēvēto nākotnes pravietošanas spēju pirmais uzskatāmi demonstrēja dzejnieks, rakstnieks un politiķis, pirmās Latvijas brīvvalsts iekšlietu ministrs Gotfrīds Milbergs (Skuju Frīdis) savā 1925. gadā publicētajā darbā *Sidrabota saule lec*, kurā ar patiešām *fantastisku* precizitāti (ja pārzinām tuvāko divdesmit gadu vēsturi) apraksta Krievijas (Maskavijas) iebrukumu Baltijas valstīs 2107. gadā un tam sekojošo okupāciju; diemžēl tas ir arī gandrīz vienīgais šī romāna unikalitātes rādītājs, jo mākslinieciski tas nav visai veiksmīgs. Desmit gadu vēlāk pašdarinātus kosmosa kuģus romānos *Tērauda dvēsele* (1938) un citi lidina arī Jānis Veselis, bet dara to tik poētiski, ka rezultāts ir tulkojams arī alegoriski. Taču zinātniskās fantastikas un fantāzijas robežas šajā laikā vēl ir nenoteiktas un izplūdušas, rakstnieki visbiežāk strādā „fantastiskajā realismā”, kas ietver abu žanru raksturīgās iezīmes.

Starpkaru periodā, kad beidzot uzplaukst arī pašmāju piedzīvojumu literatūra, zinātniskās fantastikas tēmas risina Viļa Lāča romāni – piemēram, *Ceļojums uz Kalnu pilsētu* (1939) apcer gēnu inženierijas, ārpuszemes intelīģences un cilvēka-tehnoloģiju attiecību jautājumus, *Cietumu valsts* – sociālās utopijas ekonomiskos aspektus. Sociālutoptiski sižeti ir arī Anša Gulbja romāniem *Jaunā valsts* (1932), *Druvā un karā* (1934). Šai laikā publicētajos piedzīvojumu romānos [Miķeļa Paulocka *Pasaules glābēji* (1937) un *Profesora Sūnas brīnišķīgais eliksīrs* (1938), Jēkaba Zaļkalna *Dzīve zvaigžņu pasaulē* (1938) u.c.] nereti kā dēku katalizators funkcionē tieši kāds fantastisks pieņēmums – sastapšanās ar citu planētu iemītniekiem, kāds pārdabisks izgudrojums, darbības pozicionēšana tehnoloģiski augsti attīstītā nākotnē, u.c.

Padomju varas gados uzskats, ka literatūrai jākalpo par ideoloģisko ieroci, iztēles izpaušmes liek stingri kontrolēt. No visiem lielajiem fantastiskās literatūras žanriem attīstības brīvība tiek dota tikai zinātniskajai fantastikai, bet starp fantāziju un fantastiku tiek uzcelts sava veida „Berlīnes mūris”. Te jāatzīmē, ka zinātniskā fantastika atbilst Padomju Savienībā valdošā režīma ideoloģijas nolūkiem, proti: propagandēt cilvēces neapturamo tehnoloģisko un sociālo progresu,

„zvaigžņu iekarošanu“ un ideālās nākotnes sasniegšanu šīs realitātes ietvaros – proti, žanra pamatnostādnes saskan ar dialektiskā materiālisma pamatprincipiem. Ne tikai Latvijas, bet visas Padomju Savienības teritorijā tiek intensīvi publicēti ievērojamāko zinātniskās fantastikas autoru (A. Azimova, R. Bredberija, R. Šeklija, S. Lema un citu) darbi, iznāk fantastikas darbu apkopojumi un sērijas („Fantastikas pasaulē”, „Piedzīvojumi. Fantastika. Ceļojumi”), turklāt plaukst augstvērtīga žanra rakstniecība Latvijas krievu kultūrā (piemēram, Vladimira Mihailova darbi). No ārvalstu autoriem publicēšanai izvēlējas stāstus un romānus, kurus bija iespējams iztulkot ideoloģiski pareizi, apvienojot fantastiskos elementus ar sociālo kritiku. (Zīmīgi, ka Rietumu fantasts drīkstēja tikai „protestēt pret pastāvošo iekārtu” – tad tā darbs tika atzīts, tulkots un ar cenzūras noteiktajiem labojumiem iespiests Padomju Savienības teritorijā. Turpretī padomju fantastam protests bija liegts – pret ko gan varētu protestēt vispārējās laimības zemē? Tak jo intensīvāk padomju rakstnieku fantastikā tiek slavēta pasaules „progresīvākā valsts” un Zemes gaišā nākotne.)

Pārsteidzoši, bet arī šajā relatīvajā žanram dotās brīvības atmosfērā latviešu oriģināl-fantastika tikpat kā neparādās. Tiesa, pavīd dažī aizmetņi – piemēram, fantastika bērnu literatūrā: Annas Sakses stāsts „Lidojums uz

Mēnesi” (1947), Friča Rokpeļņa ludziņa bērniem „Zaļais stars” (1962), Alberta Jansona laika ceļojumu stāsts „Lielā Kristapa jaunais amats” (1975), kurā bērni no mūsdienām nokļūst Latvijas dzimtbūtnieciskajā pagātnē, autoram hiperbolizēti atainojot apspiestību un šķiru cīņu. Kas notiek pieaugušajiem paredzētajā literatūrā? Vilis Lācis pārstrādā savu *Ceļojumu uz Kalnu pilsētu* tā, lai tas atbilstu propadomju ideoloģijai – tagad tā nosaukums ir *Ceļojums uz Norieta pilsētu* (1959). Zināmu (bet samērā mazu) ievēribu izpelnās Anatola Imermaņa romāns *Mortona piramīda* (1971), kurā pirmo reizi latviešu literatūrā risina mākslīgā intelekta problēmas, uzdodot jau no Frankenšteina laika aktuālo jautājumu – kas notiek, kad cilvēces tehnoloģiskais progress spēj radīt ierīci, kas par to ir intelektuāli pārāka? Bet arī šie aizmetņi paliek vien nenoliedzami talantīgu individuālu parādību veidolā.

Arī Atmodas/pēcatmodas laika literārajā jucekļī fantastika tā arī nepiedzīvo pilnvērtīgu dzimšanu (nemaz nerunājot par atdzimšanu). Andra Puriņa romānā *Bezrūpīgie ceļotāji* (1989) un Laimdotas Sēles darbā *Spoguļa pārbaude* (1994) parādās laiktelpas ceļojuma motīvs kā reālās un fantastiskās telpas savienotājs. Pirmajā darbā varoņi – mūsdienas jaunieši – apceļo viduslaiku Rīgu, kosmosa kuģi, citas planētas, otrajā – iepazīstas ar pašu pilsētas (Ventspils) vēsturi četrsimt

Kristīne Ilziņa (no kr.), Kaija Straumane, Bārbala Simsona, Dace Sparāne, Osvalds Zebris, Arno Jundze un Jānis Oga.

Foto: Aivars Liepiņš, Dianas mediji

gadu senā pagātnē. Ne sevišķi veiksmīgi ir mēģinājumi sacerēt modernu piedzīvojumu fantastiku – Austra Kalmiņa darbs *Izredzētie* (1993) atgādina Rietumu sliktāko „katastrofu fantastikas” paraugu vārgu atdarinājumu. Vienus no retajiem patiesi profesionālajiem fantastikas romāniem saraksta Egils Ermansons, kura „holokausta” vīzijas *Cilvēks ar bērnu ratiņiem* (1994) un *Mala* (1999) modelē situāciju, kad mūsdienā Latvijā noslēpumainu katastrofu rezultātā izzūd ne vien iedzīvotāji, bet arī padomju režīma politiskā un sociālekonomiskā struktūra, dodot iespēju palicējiem celt dzīvi no jauna. Pie šī posma žanra darbiem jāpieskaita arī Paula Bankovska antiutopija *Plāns ledus* (1999), kurā divu bērnu skatījumā atainota planētas dzīve ekoloģiskas katastrofas izraisīta moderna ledus laikmeta apstākļos. Jāatzīst, ka pēc šiem darbiem fantastika no fragmentāras parādības latviešu literatūrā uz zināmu laiku reducējās uz praktiski neesošu parādību.

Tieši tāpēc jo vairāk pārsteidz fakts, ka iepēši un šķietami bez jebkādas iepriekšējas „platformas sagatavošanas” neilgā laika periodā – 2010. un 2011. gadā – klajā nāk vairāki oriģināldarbi, kas pilnībā atbilst fantastikas žanra kritērijiem. Didža Sedlenieka stāstu krājums *Bohēmijas zaglis* vieglā un asprātīgā stilā iztirzā pasaules fantastikā aktuālas tēmas – laiku saplūšanu, mākslīgo intelektu, ārpuszemes civilizāciju ietekmi uz Zemi un citas, turklāt meistarīgi sasaistot stāstu sižetus gan ar vēsturiskiem faktiem, gan latviešu folkloras tēliem. Patīkami atšķīroties no daudziem iesācējiem literatūras lauciņā, autors necenšas sevi pozicionēt bezgala nopietni, bet vairāk spēlējas ar tēliem, sižetiem un stereotipiem, tāpēc krājumā atradīsim gan versiju par 2012. gadā „gaidāmo” globālo katastrofu, gan stāstu par citas planētas bezcerīgajiem mēģinājumiem sazināties ar zemiešiem un pat viduslaiku mistikas piesātinātus stāstus „Dena Brauna stilā”. Savukārt trīs gados jaunu rakstnieču antiutopiskie romāni – Lauras Dreīzes *Laimes monitorings*, Ilzes Eņģeles *75 dienas* un Ellenas R. Landaras *Digitālo neaizmirstulīšu lauks* – savā ziņā ir līdzīgi, jo katrs savā veidā apcer pēdējo 20 gadu fantastikai raksturīgu tēmu – relatīvi netālas (ap simt gadu) nākotnes vīzijas (gan lokālas, gan globālas), kurās redzams, kā tehnoloģiskais progress un vispārējā digi-

talizācija un virtualizācija raisa arī dehumanizāciju un citas negācijas.

Mazliet vēlāk – 2012. gadā – latviski iznāk angļiski rakstošā, trīs reizes *Nebula* balvai nominētā latvieša Toma Kreicberga jeb *Tom Crosshill* galvenokārt Amerikas zinātniskās fantastikas žurnālos publicēto stāstu izlase *Dubultnieki un citi stāsti*, kas izsauc plašu kritikas rezonansi un tiek nominēta kā labākā debija Latviešu Literatūras gada balvai. Autora apspēlētās tēmas – nākotnes cilvēks tehnoloģisko sasniegumu varā, mākslīgā intelekta centieni līdzināties cilvēkam, laika ceļojumu paradoksi un radītāja atbildība par radīto – pēdējā pusgadsimta laikā (protams, domājot ārvalstīs) skartas gana bieži gan literatūrā, gan kino. Taču Kreicbergs savos stāstos meistarīgi izmanto paņēmieni, ko gribētos saukt par greiztā spoguļa vai daudzšķautņņu prizmas taktiku – nomainot leņķi, kādā mēs skatāmies uz parādību, groteskais skatupunkta sašķiebums mums to atklāj ļoti pietuvinātā un cilvēciskā tvērumā. Šajā pat gadā klajā nāk arī rakstnieces Baņutas Rubess darbs jauniešiem *Labie draugi*, kurā apcerēta situācija: nākotnes skolā bērniem par ideālajiem draugiem tiek piedāvāti nevainojami nokomplektēti roboti. Vai robots var būt draugs vai drīzāk – drauds?

Jaunākie papildinājumi latviešu zinātniskās fantastikas klāstā ir divi stāstu krājumi *Purpura karaļa galmā* (2012) un *Zilie jūras vērsi* (2015), kuros publicēti gan fantāzijas, gan fantastikas stāsti. Krājumos atklājas, ka autoriem (pārsvarā – debitantiem) pūrā ir vēl plašs motīvu klāsts: stāstos darbojas gan Saime apseduši citplanētieši, gan kosmosa apceļotāji, gan postapokaliptiski vientuļi un tālas nākotnes iestāpnieki. Tātad vairs nevar noliegt: visas iespējas, talants un idejas, lai taptu kvalitatīva zinātniskā fantastika, latviešu autoriem ir. Vai taps arī jauni darbi – to rādīs laiks.

Literatūrzinātniece un kritiķe Bārbala Simsons 2007. gadā ieguva filoloģijas doktora grādu par disertāciju *Mītiskā paradigma 20. gadsimta angļu fantāzijas prozā*. Šobrīd vada Latviešu valodas un literatūras redakciju izdevniecībā „Zvaigzne ABC”, regulāri publicē grāmatu apskatus un recenzijas Latvijas kultūras presē. Autore literatūrkritiskie raksti publicēti arī *JG* (sākumā ar Bārbalas Strodas vārdu). Skat. *JG*245(2006), 249(2007), 254(2008), 273(2013), 277(2014). Pirms neilga laika klajā nāk Bārbalas Simsones grāmata *Monstri un metaforas: ieskats šausmu literatūras pasaulē* (skat. Kristīnes Ilziņas recenziju 67. lpp).

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG281

PIENA ZAGŠANA. Dāvis Ozoliņš norāda, ka *raganas ir sieviešu kārtas ļauni gari, kuri kalpo saimniecēm, viņu īpašniecēm piensdami pienu, kreimu, sviestu un sieru...*, uzsvērdams, ka šī darbība ir tipiska raganām, kas veic mājas gariem raksturīgās funkcijas (Ozoliņš 1893:152). Piena zagšana ir bijusi arī viena no ar mājas garu kultu nesaistīto raganu raksturīgajām darbībām: *Lāsbergā Gāršās Dekšņu purā dzīvojušas raganas. Apkārtējās saimnieces, kas ar viņām draudzību neturējušas, reti kad dabūjušas no savām govīm pienu, jo raganas viņas arvien izslaukušas sev barībai un arī savām draudzenēm. Izēdušas ir apkārtņē ēdienus. Neviens viņas nevarējis nosīst. Ja kāds gribējis viņām ko darīt, tad viņas palikušas par piepi vai par kamolu un novēlušās projām.*

Ticējumi un teikas, ka raganas izslauc govīs, izskaidroja citkārt neizprotamos gadījumus, kad govīs pēkšņi „norāva” pienu: *Kādreiz izgādijies, ka govīs no rīta nav devušas pienu. Tūliņ pirmās domas, ka raganas izslaukušas*

(LFK 116, 4790, Rencēni). Pirms ciema raganu, respektīvi, piena raganu priekšstatu nostiprināšanās šī funkcija tika piedēvēta nakts raganām. Šī iemesla dēļ uzskatīja, ka raganas slaukšanas brīdī nav redzamas, lai gan par to liecina govju ļāušana (LFK 10, 2785, Ape) vai „četracaino” suņu riešana (LFK 1690, 1755, Ape). Aizsardzībai pret raganām kūts pamata akmenī tika iecirsts krusts (LFK 105, 338, Jaunlaicene).

Lai gan govju slaukšanas brīdī raganas parasti ir vai nu neredzamas, vai pazūd, tiklīdz cilvēks pamirkšķina acis, citviet tās bieži redzamas ar atribūtiem, kas skaidri liecina par tām piemītošo kaitniecisko funkciju. Raganas tām raksturīgajās parādīšanās un dzīvē vietās tiek manītas ar govju slaucamo žipi (LFK 734, 50, Jaunalūksne), spainīšiem (LFK 105, 84, Jaunlaicene) vai slauktuvi (LFK 10, 2785, LFK 910, 5928, Jaunlaicene), kas var būt pat no porcelāna (LFK 910, 12235, Veclaicene). Tāpat tās redzamas sēžam kokā, uz tilta un čitūr un sarunājamies par govju slaukšanu. Šāda situācija atainota Alūksnes rajonā vairākos variantos pazīstamā fabulātā: *Kādreiz kāds vīrs dzēris krogū. Kad nācis mājā, viņam bijis jāiet pār tiltu. Uz tilta margām bijušas sasēdušas raganas. Viņas teikušas: „Iesim, māsas, kur iedamas, iesim mēs uz Ventaļiem! Ventaļiem lielas govīs lieliem, resniem tutaniem!” Dzērājs pārkrustījies, un raganas ievēlušās upē un noslīkušas”* (LFK 1552, 7750, Kalncempji). Pie-

Tumšās nakts bālā mēness gaismā dīkmalās un nomaļos purvos raganas velēja savus zīda audeklus – tā Sandis Laime

nu biežāk zog neglītās, retāk – arī skaistās raganas. (..)

Lai gan 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā piena zagšana kā tipiska nakts raganu darbība minēta tikai Alūksnes rajonā, senāk šī raganu funkcija acīmredzot bija izplatīta daudz plašākā teritorijā, ko vēlāk skāra tradīcijas inovācija. Šī ir visbūtiskākā kaitnieciskā funkcija, kas no senākajiem priekšstatiem mantota ciema raganu tradīcijā. Kā viena no ciema raganu darbībām tā minēta jau kādā 17. gs. raganu prāvā. 1630. gada 12. jūnijā Rīgā tika apsūdzēta Anša Rakes sieva zemniece Grieta. To apsūdzēja arendators un pieci zemnieki, apvainojot to lopu bojāejā – govis neesot devušas pienu, jo Grieta tās esot slaukusi. Arī raža Grietai padevusies labāk nekā kaimiņiem. Grieta atzinās, ka bijusi sakaros ar lielu velnu – *Anseling*, kas parādījies kā āzis ar lieliem ragiem. Savus jaunus darbus tā veikusi vai nu pati, vai ar tā palīdzību. 19. jūlijā Grietu sadedzināja (Straubergs 1939a:64).

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Alūksnes rajonā pastāvēja trīs dažādi priekšstati par piena zaglēm – raganām. Pirmkārt, par raganām sauca garus, kas, dzīvodami purvos, mežos, gravās un citur, zaga cilvēku govīm pienu. (..)

Govju slaukšana iekļaujas plašākā lopiem kaitniecisko darbību aplocē, kas reizēm raksturīgas raganām līdzīgajām cittautu mitoloģiskajām būtņēm. Piemēram, atsevišķos pierakstos minēts, ka govis izslauc un zirgu vārdzina zviedru meža sievietes (*skogs-rā*), lai gan tām tipiskāka nodarbe ir cilvēku maldināšana un vīriešu pavedināšana (Thorpe 1851:75). To dara arī somu meža gari (*metsā-nemāntā*) (FBLM:K4).

BĒRNU ZAGŠANA UN APMAINĪŠANA. Kādā ticējumā, kas pierakstīts Jeru pagastā, norādīts, ka raganas zog nekristītus bērnus, atstājot šūpulī drēbēs ievīstītu bluķi (LVI IL, Jeri). Ticējumā uzsvērts, ka raganas zog nekristītus bērnus, kas atspoguļo priekšstatu, ka periods starp bērna piedzimšanu un kristībām tika uzskatīts par īpaši bīstamu. Poļu folkloriste Lēra (Urszula Lehr) norāda, ka kristībām kā vienam no svarīgākajiem reliģiskajiem rituāliem cilvēka dzīvē piemīt reliģiska un maģiska funkcija – veicot šo rituālu, bērns pieņem kristietību un nonāk Dieva aizbildniecībā, kas pasargā to no jaunajiem gariem (Lehr 1995: 263). Kristībām un šī rituāla pirmskris-

tietiskajam ekvivalentam (krustabām) ir arī sociāla funkcija, jo, tikai piešķirot bērnam vārdu, tas tiek pilnvērtīgi uzņemts cilvēku sabiedrībā. Šī iemesla dēļ tika uzskatīts, ka starp dzemdībām un kristībām mirušo bērnu dvēseles nenokļuva mirušo pasaulē, bet turpināja uzturēties virs zemes,¹ veicot dzīvajiem kaitnieciskas darbības. Viena no galvenajām šāda veida ticējumu un teiku funkcijām ir konkrētās reliģiskās un sociālās normas (bērna kristīšana, vārda došana) aktualizēšana un stiprināšana, norādot, ka normas pārkāpšanas gadījumā sankcijas var būt arī traģiskas, jo bērns var iet bojā.

Priekšstatam par to, ka raganas un citas mitoloģiskās būtnes apmaina bērnus, ir bijusi arī kāda cita funkcija, ko ilustrē piemērs no Rencēniem, kurā izmantots populārs klejojošo teiku motīvs: *Reiz vienai sievietei bijis skaists bērns. Kādu dienu viņa atstājusi bērnu istabā un gājuse virtuvē pusdienu gatavot. Piepeši viņa izdzirdusi svešā balsī raudam bērna balsi. Gājusi istabā skatīties. Sava bērna vietā viņa ieraudzījusi pavisam svešu un nesmuku bērnu, kurš arī bijis lielais blāvējs. Māte aiz dusmām un žēlabām par savu bērnu sākusī nepazīstamo blāvēju sist. Drīz viņa aiz durvīm dzirdējusi sakām: „Vai es tavu bērnu situ, kā tu to dari ar manu?” Bet sieva situsi vien tālāk, kamēr ragana atdevusi isto bērnu* (LFK 116, 8163, Rencēni). Teikā norādīts, ka raganas atstātais bērns bijis neglīts un stipri blāvis. Līdzīga satūra naratīvos konkretizēts, ka dēmonisko būtņu atstātajiem bērniem ir kādas fiziskas kaites (visbiežāk liela galva),² tie ir rijīgi, raudulīgi, niķīgi, neaug, nemācās runāt u.tml. Iespējams, ka šādu naratīvu galvenā funkcija bija izskaidrot gadījumus, kad piedzima bērni ar fiziskās vai garīgās attīstības traucējumiem, kas varēja atklāties arī ilgāku laiku pēc dzemdībām, piemēram, ievērojot, ka bērna attīstības pakāpe neatbilst viņa vecumam. Nespējot izprast šādu gadījumu medicīniskos cēloņus, šādi bērni tika uzskatīti par dažādu dēmonisko būtņu bērniem, ko tie apmainījuši pret cilvēku mazuļiem (sk., piem., Lysaght 1997:35-36). (..)

¹ *Nekristīta bērna dvēsele netiek debesīs* (LTT 2876, Gaujiena).

² Piemēram, svētmeitu apmainīti bērni raksturoti šādi: *Vecajai Madei L. mājās bijis tāds iemīts bērns: galva kā piena spannis, resnām lūpām, platām acīm. Tāds bērns esot arī K. saimnieces meita, kura izskatīties gluži vecīga (tāda dzīslaina, krokaina), lai gan tai neesot daudz vairāk par 20 gadiem* (Pētersons 1901:34-35).

AIZSARGLĪDZEKĻI PRET RAGANĀM. Pret raganām izmantotie maģiskie aizsarglīdzekļi ir vai nu mantoti no senākās raganu tradīcijas (vilku piesaukšana, kailums u.c.), vai arī aizgūti no kristīgās dēmonoloģijas (krusta mešana, tēvreizēs skaitīšana). Domājams, ka viens no senākajiem aizsarglīdzekļiem pret raganām ir vilku izsaukšana, kas balstīts ticējumā, ka vilki plosa raganas, kas bija pazīstams visā raganu tradīcijas reliktā teritorijā. Vilki aizsargā no raganām, kas cilvēkus ķircina (LFK 210, 717, Mālupe), grasās nokutināt (LFK 316, 14, Balvi; LFK 142, 3909, Gauri) vai izcept uz iesma (LFK 485, 8, Matīši; LTTP VI, 455, 114, 2, Kārķi). Salīdzinoši plašu folkloras materiālu par šiem ticējumiem Alūksnes raj. Apes un Jaunlaicenes pag. ir publicējis Dāvis Ozoliņš, piemēram: *Kad raganas vadājos, tad vajagot teikt: „Vilks, ēd raganu!”*, *tad tiekot no tām vajā* (LFK 910, 9697, Ape; tas pats arī: LFK 910, 11863), *Kad uz raganām sakot, lai vilks apēd, tad viņas bēgot*. Vilki arī kļuvi raganām virsū, kad tiem uzsaukts: *Vilks, kod raganu!* u.tml. Minētās verbālās formulas atbilst vienkāršākajām buramvārdu formām un tematiski iekļaujas ļaunuma aizdzīšanas vārdos. Raganas mēģināts aizdzīt divējādi – vai nu piesaucot palīgā augstāku spēku, t.i., vilku (*Vilks, kod raganu!*), vai arī izsakot raganām tiešus draudus, minot to sīvākos pretiniekus (*Vilks, ēd raganu!*) (sal.: Straubergs 1939a:237–240). Teikās arī stāstīts, ka briesmu gadījumā cilvēki vilkus varēja izsaukt vai nu atdarinot vilku gaudošanu (LFK 142, 3909, Gauri), vai ar noteiktu (buram)vārdu palīdzību (LFK 210, 717, Mālupe; LFK 641, 102, Matīši). Retāk vilki pasargā cilvēkus no raganām bez īpaša uzaicinājuma (LFK 910, 11520, Veclaicene).

Vīrieši raganas varēja atvairīt arī ar kailumu. Kārlis Straubergs norāda, ka kailums *ir aizsargāšanās līdzeklis, kur liela loma arī auglības, falla elementam, kas paralizē ļauno garu sterilizējošo ietekmi* (Straubergs 1944:416). Alūksnes un Balvu rajonā šis priekšstats atspoguļots septiņās teikās, kurās stāstīts par raganu bailēm no garceniaka jeb vīriešu bikšu šņores.³ Teikās bikšu garceniaks saukts arī

³ Alsviķu pagastā 2 verstes no Alsviķu stacijas Bērtiņu kalnā uz Alsviķa – Ķemeru lielceļa atrodas grava un tiltiņš. Šī grava tiek saukta par Raganu grāvi un tiltiņš par Raganu tiltiņu. Pēc nostāstiem no gravas un tiltiņa apakšas naktī izlienot raganas, nosēžoties likā bērza zaros un ķemmējot matus. Bērniem un sieviešiem nakts laikā bailes iet pār Raganu tiltu, lai raganas neparautu zem tilta. Visbiežāk viņas mēdzot [sēdēt] bērza zaros sestdienas vakaros. Vīrietis varot droši garām iet, vajagot tikai, tiltiņam tuvojoties, raustīt aiz bikšu garceniaka. (Par garceniaku

citos apvidvārdos: *gāceniaks* (LFK 479, 1150, LFK 479, 1378, Mārkalne), *guoceniaks* (LFK 1680, 4271, Medņeva), *boceniaks* (LFK 179, 1226, Alsviķi), *jūsteņa* (LFK 929, 45399, Medņeva) un *siksna* (LVI VK, Medņeva).⁴ Kādā Medņevas teikā norādīts, ka raganas baidās nevis no paša garceniaka, bet gan no vīriešu kailuma, jo, izvelkot garceniaku, tiem nokrīt bikses.⁵ Vīrieši ar garceniaku atvairā raganas dažādās situācijās: kad cilvēks pārtrauc to velēšanu, par ko raganas grib to vadāt vai nokutināt; kad raganas grib cilvēku nokutināt, jo tas iet garām brīdī, kad tās šūpojas koku zaros; kad raganas grasās pavilkt cilvēku zem tilta, jo tas redz viņas sēžam bērzā un ķemmējam matus. Garceniaks tiek pielietots vairākos veidos: piedraudot bāzt to raganām galvā; sitot ar to; arī sitot ar biksēm, kurās iesiets garceniaks vai sviežot garceniaks jeb *jūsteņas* uz raganām (LFK 929, 45399, Medņeva). (...) Kailums kā aizsarglīdzeklis izmantots arī pret citiem ļaunajiem gariem un cilvēkiem ar pārdabiskām spējām. Piemēram, Tilžā pierakstīts kāds ticējums, kas uzskatāms par tiešu paralēli raganu tradīcijas teikām par garceniaku: *Kad lietuvēns nāk klāt, tad jāgriez bikšu bante nost un jāsviež priekšā, tad atstājas* (LFK 32, 4237). Ar kailumu aizsargājās arī pret pūķiem un ciema raganām (Straubergs 1944:416).

Apē pierakstīts ticējums, ka tiem, kurus raganas vadā, *vajagot trīsreiz tēva reizi skaitīt, tikpat reizes krustu mest priekšā un tikpat reiz cepuri galvā riņķi griezt*. Tādas maģiskas darbības kā cepures vai apģērba apgriešana uz otru pusi, apavu apvilšana otrādi u.tml., kas acīmredzot simbolizē neierastās situācijas atgriešanu ierastajā, ir plaši pazīstamas ciņā pret maldinātājiem piemēram, zviedriem, karējiem, vepsiem, slovēņiem u.c. Tāpat pret raganu vadāšanu aizsargājās, novelkot bikses un skatoties caur kājstarpi: *...vajagot bikses nomest un caur kāju starpu skatīties, tad raganas atstājo-*

alsviķieši saukuši un vēl tagad vecie ļaudis sauc siksnu, ar kuru bikses sajož. Raustot bikšu garceniaku, vajagot balst saukt: „Garceniaks, garceniaks!” Raganām esot no garceniaka bail, un tās aizbēgot (LFK 891, 5749, Alsviķi).

⁴ Pāris gadījumos paskaidrots garceniaka pielietojums: *Senos laikos vīriešiem biksēm nebijis ne pogu, ne āķu, bet tad tā saucamā „rosteš” vietā ievilkusi šņori, ar kuru savilkuši bikses cieti, lai nenobruktu* (LFK 479, 1150, Mārkalne); *Bikšu guoceniaks – virvīte, ievērtā apakšbiksēs ap vidu* (LFK 1680, 4271, Medņeva).

⁵ *...Tod viņa buoba pascēja pušim, lai tī nu sovām iuzuom izvalkā jūsteņu un tū svīž rogonuom. Puši atrasteja sovas jūsteņas un svīda rogonuom. Tuos nīkaunejuos, ka pušim var nūkrist bikses, un palaida nalaimīgū meitu valē* (LFK 929, 45399, Medņeva).

ties. *Projām skriedamas, tās tik vien nodarot: „Pļa, pļa, pļa!”*. Skatīšanās caur kājstarpī ir arī viens no veidiem, kā ieraudzīt citādi neredzamās raganas.

Kādā teikā par Kārķu *Raganu kalnu* stāstīts, ka aizsardzībai pret raganām izmantojams pīlādzis⁶ – viens no populārākajiem aizsarglīdzekļiem pret dažādiem ļauniem gariem un cilvēkiem ar kaitnieciskām spējām. Tas izskaidrojams ar faktu, ka pīlādžogas galā ir krustiņš (Līdeks 1991:27). Iespējams, ka aizsardzībai pret raganām tika izmantotas arī meijas. Tas gan minēts tikai vienā teikā, kurā stāstīts par vīru, kas, laizdamies diendusā, apspraudis sev apkārt meijas, lai raganas netiek klāt (LFK 23, 14191, Kocēni).

No raganām aizsargājās arī šaujot uz tām. Šāds aizsardzības līdzeklis minēts četrās teikās. Divos gadījumos kāds mednieks šauj uz raganām ar sudraba lodi, no tām paliek pāri tikai pelnu čupiņa (LFK 179, 603, LFK 828, 11018, Ziemiņi), savukārt kādā Umurgas teikā minēts, ka raganas, kas dzīvojušas pie Zvejnieku ezera, nav varējuši nošaut pat ar sudraba lodi, tās spējis aizdzīt vienīgi Pērkons (LFK 877, 2973). Vienā teikā uzsvērts nevis lodes materiāla, bet gan tās izšaušanas veida maģiskais spēks – citādi nespēdams no raganām atbrīvoties, kāds puisis uz tām krustiski izšāvis no savas dubultnīcas, un raganas tūlīt nozudušas, kā akā iekritušas.

Vairāki populāri aizsarglīdzekļi pret raganām aizgūti no kristīgās dēmonoloģijas un uzskatāmi par universāliem līdzekļiem dažādu dēmonu atvairīšanai. Viens no šādiem līdzekļiem ir krusta mešana jeb pārkrustišanās, kas minēta sešās teikās un ticējumos.⁷ Krustu parasti met raganu apmaldinātie cilvēki (LFK 210, 639, Alūksne) vai tie, kas redz raganas velējamies. Krusta mešanas maģiskā iedarbība tiek palielināta, šo darbību atkārtojot trīs reizes (LFK 1764, 1901, Naukšēni). Pēc krusta mešanas raganas pazūd – cilvēks jūtas kā no miega atmodies (LFK 210, 639, Alūksne); raganu vie-

⁶ *Kārķu pagasta četrklasīgās pamatskolas tuvumā viens Raganas kalns, kur naktīs staigājot viena sieviete. Kad kāds pa to ceļu ietot vai braucot, tad viņam salūstot vai nu ilksns, vai arī atjūdzošs zirgs. Tad nevarot sajūgt. Tikko sajūdzis, tad pa kādīm soliņiem atkal vaļā. Tikai ar pīlādža koka loku varot sajūgt* (LFK 1750, 1494, Kārķi).

⁷ *Kādreiz kāds vīrs dzēris krogū. Kad nācis mājā, viņam bijis jāiet pār tiltu. Uz tilta margām bijušas sasēdušās raganas. Viņas teikušas: „Iesim, māsas, kur iedamas, iesim mēs uz Ventaliem! Ventaliem lielas govīs lieliem, resniem tutaniem!” Dzērājs pārkrustījies, un raganas ievēlušās upē un noslīkušas* (LFK 1552, 7750, Kalncempji).

tā paliek tikai bērzu tāsis. Tika uzskatīts, ka arī kūts pamata akmenī iecirstā krusta zīme aizsargā govīs no raganām (LFK 105, 338, Jaunlaicene). Par tikpat iedarbīgu līdzekli kā krusts un krustišanās uzskatīta tēvreizes vai kādas citas lūgšanas skaitīšana, Dieva pielūgšana vai tikai Dieva vārda piesaukšana. Lūgšanas iedarbība palielināta, skaitot metoties ceļos, skaitot to acgārni vai atkārtojot trīs reizes.

Turpinājums sekos

Filoloģijas doktors Sandis Laime strādā (kopš 2005) LU Latvijas vēstures institūta Etnoloģijas nodaļā, piedalījies ekspedīcijās uz Sibīrijas latviešu un lītgāliešu ciemiem, arī uz senajām prūšu un Kuršu kāpas kursenieku dzīvesvietām. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta apgādā iznāk monogrāfija *Raganu priekšstati Latvijā: Nakts raganas* (2013).

AVOTI

FBLM Jauhiainen, M. *The type and motif index of Finnish belief legends and memorates*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia / Academia Scientiarum Fennica, 1998. (FF Communications, 267.)

Lehr, Urszula 1995. In the Range of Demonological Beliefs. *Folk Belief Today*. Ed. Mare Kōiva, Kai Vassiljeva. Tartu: Estonian Academy of Sciences:413-434.

LFK Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloraskrātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz saīsinājuma norāda manuskripta numuru, otrs – vienības numuru manuskriptā.

Līdeks, Osvalds 1991. *Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas*. Rīga: Scientia.

LT *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. I-IV sēj. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1940-1941.

LTTP *Latviešu tautas teikas un pasakas*. I-VII sēj. Sast. A. Lerhis-Puškaitis. Jelgava, Cēsis, 1891-1903. (I-IV sēj. *Latviešu tautas pasakas*; VII₂ sēj. izdots 2001. g. apgādā „Atēna”.)

LVI VK LU Latvijas valodas institūta vietvārdu kartotēka.

Lysaght, Patricia 1997. *Fairylore from the Midlands of Ireland. The Good People: New Fairylore Essays*. Ed. Peter Narváez. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky: 22-46.

Ozoliņš, Dāvis 1893. „Raganas”. *EZPL* III: 21-26, 39-45, 53-58, 76-80, 90-94, 107-110, 120-123, 130-132, 152-154.

Straubergs, Kārlis 1939a. *Latviešu buramie vārdi*. I sēj. *Maģija un buramo vārdu tematika*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve.

Straubergs, Kārlis 1944. *Latviešu tautas paražas*. I sēj. Rīga: Latvju grāmata.

Thorpe, Benjamin 1851. *Northern Mythology, comprising the principal popular traditions and superstitions of Scandinavia, North Germany and the Netherlands*. Vol. II. *Scandinavian popular traditions and superstitions*. London: Edward Lumley.

Ingemāra Treija. *Rīta rasa*. 2015. Eļļa, kartons. 120 x 160 cm

Linda Treija

INGEMĀRA TREIJA – RADU BŪŠANA

Ingemāra Treija – gleznotāja, mākslas pedagoge, projektu vadītāja, izstāžu kuratore, Tukuma mākslinieku grupas priekšsēdētāja un ... mana māsa. Tātad – radu būšana. Arī pašā Ingemāras glezniecībā galvenie varoņi ir ģimene, draugi, vistuvākie cilvēki, caur kuriem viņa izdzīvo sevi gan mākslā, gan dzīvē. Par interesi radu rakstos, iedziļināšanos sev tuvās lietās un vietās liecina ne tikai viņas glezniecība, bet arī viņas sarakstītā monogrāfija par vectēvu, gleznotāju Frici Zandbergu (1910-1972), sastādītais Tukuma mākslinieku grupas katalogs, iemantotās vecās fotogrāfijas, sakrātās lietas, gleznas. Apkārtējā, ar mākslu un „smukām” lietām saistītā pasaule iespaido gan garīgi, gan fiziski, un tas atspoguļojas arī apgleznotajos audeklos un kartonos. Sākumposms uz mākslas pasauli Ingemārai bija kā tāda jau iemīta, bet reizē nepieciešama taka, kas jānoiet un pēc kuras tad var sākt iet pats savu ceļu. Jau no agras bērnības nodošanās zīmēšanai pulciņos, Rozentāla mākslas skola, pēc tam studijas Latvijas Mākslas akadēmijā izveidoja pamatu, uz kura atsperties. Tālākais ceļš, varbūt ne tik drošs un zināms, bet vienmēr un visur viņai ir bijis saistīts ar mākslas pasauli.

Ingemāra ir gleznotāja, kura drosmīgi spēlējas ar krāsu, košiem un kontrastainiem toņiem. Viņa ir vienlīdz spēcīga arī zīmējumā. Pilsētas skati, klusās dabas, ainavas, ūdeņi, pļavas un meži – tas viss ir fons, lai uz tā izceltos patiesais mākslinieces gleznu varonis – cilvēks.

Pēdējo gadu darbi krāsas ziņā un kompozicionāli ir palikuši drosmīgāki un reizē reālāki. Lielie formāti ļauj māksliniecei spēlēties ar kompozicionālo asimetriju. Zināms līdzsvars gleznās tiek panākts, pretnostatot pastozo, abstrakto gleznojumu lielos laukumos pret filigrāni gludo, sīki izstrādāto. Pēdējā izstādē *Saules meitas* Jūrmalas mākslas muzejā (2015.7.-31V) var novērot, kā Ingemāras gleznās sadzīvo Botičelli itāliskā pieeja portretu atveidā ar Polloka krāsu lēmumiem fonos. Itāļu renesanses atblāzma seju un roku gleznojumā asi kontrastē ar krāsu lieto zīmē-

jumu un šlakstiem. Gleznojumu apvieno krāsa – tā ir izteiksmīga un dominējoša gan figūru zīmējumā, seju ēnās, kuras ir caurspīdīgi krāsainas, gan fona un apkārtnes atveidojumā.

Modeļu dažbrīd eksaltētās pozas atklāj psiholoģisko raksturu un pastiprina stāstījuma intensitāti. Darbā *Botičelli pavasaris* perfekti gludais seju un roku zīmējums pret biezi trieptā fona gleznojumu rada sajūtu par maiguma un raupjuma kontrastu. Zilganbaltie pavasara toņi triepieni, kūstoša sniega kupenu pastozais atveids un Ingemāras vecākās meitas Dānijas Botičelliskais skaistums sejas proporcijās un gleznojumā rada nostalgijas un trausluma sajūtu. Gaisma, kā viens no svarīgiem elementiem, spēlējas arī citos portretos. Glezna *Saules piliens* manā uztverē darbojas gandrīz kā dubultportrets – mākslinieces jaunākās meitas Patrīcijas un saules zaķīša, kas ar drošu triepienu uzlikts uz vaiga. Būtisks rakstura izteicējs un motīvs gleznās ir arī rokas. Tās var turēt krūzīti, saldējumu, saulesargu, bet var arī būt izteiksmīgā žestā pavērtas vai skumjā nostāļģijā saliktas.

Saules pilienu notašķītā virsma pretnostatīta caurspīdīgi gludajam ādas gleznojumam darbā *Rīta rasa*. Vainags liekas kā izliets piens, saules staru šlakstījumi zirnekļtīklā un pļavas zāles un puķu stiebru atblāzma veido vasarīga rīta noskaņu. Pļava kā tēls jau ir ienācis Ingemāras darbu tematikā agrāk, kā piemēram glezna *Pļavā* (2013), kurā uz zāles, ziedu un zilās govju fona attēlota mazas meitenītes seja, pavērsta skatienā uz augšu. Savukārt ūdens, atspulgu pētniecība aizsākās jau ar izstādi *Atspīdumi* (1998) Aizrobežu mākslas muzejā. Daudzos darbos pavid pilsētu skati, piemēram gleznā *Lisabonas gaisma*, bet pēdējā laikā Ingemāras darbos dominējoši ir ienācis mežs un pļava. Tie ir poētiski bagāti foni viņas visspēcīgākajam modelim – sievietei. Māksliniecei tas ir vizuāli interesants un psiholoģiski saprotams, ar sevi asociējošs tēls.

Laika gaitā Ingemāras daiļradē var samanīt pāreju no abstraktā sievietes tēla uz noteiktu, reālu personu atveidojumu. Viņa pierāda sevi kā talantīgu portretisti, kas mūsdienās ir reti sastopama parādība mākslā. Mākslinieci fascinē skaistas acis, lietas, pilsētas, gaismas

un mirkli. Caur savu mākslu viņa vēlas ar tiem dalīties, pieliekot klāt savu vēstījumu. Darbos var atpazīt draugus, darba kolēģus, viņas meitas, māsas, vīru, arī no vecajām ģimenes fotogrāfijām tuvos cilvēkus, kuri jau vairs nav starp mums. Un galu galā, gleznās mēs saskatām arī viņu pašu. Tāda īsta „radu būšana”!

Gleznotāja, grafiķe, scenogrāfe, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir *JG* palīgredaktore (Associate Editor), Latvijas Mākslas akadēmijas maģistre (1997), strādājusi par mākslas pedagoģi Latvijā, vadījusi mākslas projektus 2x2 nometnēs un jau daudzus gadus Garezera Vasaras vidusskolā, arī mazākiem bērniem, izstādījusi savus darbus gan Latvijā, gan arī diasporā.

Māris Brancis

GVIDO AUGUSTS

OREGONAS OZOLU
IESKAUTS MEISTARS

Latviešu mākslinieki, pie tam vēl gados, nav ņipri interneta lietotāji. Tādēļ īpaši vēra lierkams notikums ir *JG* līdzstrādnieka pasaulē paša radītā mājas lapa <gvidoaugusts.com>, un ne tikai. Nesen divās izstādēs Oregonā skatāmas bija Kuldīgā dzimušā Gvido Augusta gleznas.

Augusts ir līniju meistars. Un viņam ir daudz ko teikt. Var jau likties, ka darbi ir savrupināti no pasaules, taču par pasauli tie vēsta gan. Ļoti krāsaini, atraktīvi, šad tad mulsinoši, bet stāstoši un piesaistoši. Brīžiem līnijas un krāsas piepilda visu gleznu vai zīmējuma laukumu (darbiem tīmeklī nav norādīts ne datējums, ne tehnika). Viņš smejas par ļaužu vājībām, bet var būt arī dzelīgs, viņš deformē cilvēka figūru, seju un kustības, kas pastiprina grotesko izteiksmi, padziļina stāstījumu.

Sadaļā *Bio* jeb *Biogrāfija* uzzinām par mākslinieka radošās darbības ceļu no studijām Sanhozē Valsts koledžā (San Jose State College) un Sanfrancisko Mākslas institūtā (San Francisco Art Institute) līdz dalībai izstādēs un tēmu, interešu un daiļrades īsam pārskatam.

Tīmeklī var arī iepazīties ar zīmējumiem un piecām gleznu sērijām, no kurām vienā, piemēram, viņš pazobojas par viņu cilvēku brīvā laika izpratni: kāds klejo pa svešām zemēm, lai izbrīvētu brīniņu atpūstos no darba un ikdienas pienākumiem, cits mēģina izrauties no realitātes, īstenības un pat pats no sevis. Dzeltenie gleznojumi vēsta par sengrieķu mītiem šodienas interpretācijā. Melnie portreti atkailina cilvēku tumšās kaislības.

Mani īpaši ieinteresēja *tondo* gleznojumi, kas, kā šķiet, tapuši uz šķīvjiem (papīra?). Tie ir koncentrētāki, mazvārdīgāki, piemēram, savdabīgā parafrāze (1960) par Pikaso *Avinjonas sievietēm*. Tomēr visvairāk piesaistīja ieskats skiču albumā, kas, kā pats mākslinieks saka, ir nepieciešams līdzeklis radošo ideju uzmešanai uz papīra, vienlaikus tā ir arī dienasgrāmata un laboratorija: *Tā ir vieta, kur skricelēt, kur uzkavēties un eksperimentēt. Tā ir vieta, kur atbrīvot zemapziņu un pakļaut, atjaunot vecas idejas un radīt jaunas sakarības.*

Vispār jāteic, ka Augusta darbi, to mazliet primitīvās, mazliet provokatīvās formas un satīriskā satura dēļ, prasa lēnu skatīšanos, iedziļināšanos un līdzdomāšanu, iejušanos mākslinieka domu un tēlu pasaulē.

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis ir *JG* redakcijas loceklis. Vairāku grāmatu autors. Dzīvo Jelgavā.

Gvido Augusts

Ritvars Jansons

LATVIJAS PSR DROŠĪBAS IESTĀDES – OKUPĀCIJAS REŽĪMA MUGURKAULS

Sākums JG281

LPSR DROŠĪBAS IESTĀŽU DARBĪBA. No 1940. līdz 1956. gadam LPSR drošības iestādes darbojās kā PSRS drošības iestāžu reģionālās struktūrvienības Latvijas PSR. To darbību noteica šādi faktori:

– LPSR drošības iestāžu autonomija bija ierobežota, jo tās atradās centralizētā PSRS drošības iestāžu sistēmā, kas tika izveidota ar PSRS likumdošanas un normatīvo aktu palīdzību;

– LPSR drošības iestādēm obligāti bija jāpilda PSRS drošības iestāžu pavēles un norādījumi, neapšaubot šo pavēļu likumību vai noderību LPSR drošības iestādēm; PSRS valdošais totalitārais režīms noteica vertikālu varas sistēmu, tāda pastāvēja arī drošības iestādēs, kuru īpašais iekšējais režīms un slepenības statuss vēl papildus nodrošināja precīzu pavēļu izpildi un nepieļāva nepaklausību;

– tā kā pārsvarā PSRS un LPSR drošības iestāžu uzdevumi būtībā bija identiski, izmaiņas PSRS drošības iestāžu darbībā kopumā un katrā drošības iestāžu darbības nozarē atsevišķi automātiski ietekmēja arī LPSR drošības iestāžu darbību.

Neskatoties uz šiem faktoriem, Latvijas PSR drošības iestādēm piemita arī atšķirīgas darbības iezīmes, un darbība vairākās jomās atšķīrās no vairuma citu PSRS drošības iestāžu reģionālo struktūrvienību darbības. To noteica Latvijas vēsture un ģeogrāfiskais izvietojums, pievēršanās masveida represijām Latvijas teritorijā 1944.-1945. gadā – laikā, kad tādas nenotika lielākajā daļā citu sarkanās armijas iekaroto un PSRS iekļauto teritoriju. Tieši 1944.-1945. gadā, nevis 1949. gada deportācijas laikā, komunistiskā režīma represijas Latvijā sasniedza savu apogeju. 1944.-1945. gadā politisku iemeslu dēļ tika represēti vismaz 78 268 Latvijas iedzīvotāji.

Teritorijas „tīrīšanā” lielākoties tika izmantotas PSRS institūcijas un resursi. PSRS drošības iestāžu operatīvie sektori, SMERŠ daļas un LPSR drošības iestādes 1944. gada beigās – 1945. gadā Latvijā darbojās kopīgi, veicot „tīrīšanu no pretpadomju elementiem” – padomju režīmu reāli apdraudošu un iedomātu ienaidnieku masveida represēšanu. Tikai no 1946. gada LPSR drošības iestādes Latvijā darbojās relatīvi patstāvīgi – bez PSRS operatīvo sektoru palīdzības. Tas pierāda LPSR drošības iestāžu lielo atkarību no PSRS drošības iestādēm.

Teritorijas „tīrīšana” sarkanās armijas tikko iekarotajā teritorijā nebija nekas īpašs arī franšu aizmugurē pašā PSRS teritorijā. Taču Latvijā 1945. gadā teritorijas „tīrīšanai” bija spēkā tās pašas pavēles un līdz ar to arī paņēmieni, kādus PSRS pielietoja okupētajā Otrā pasaules kara pretinieka – Vācijas – teritorijā. Citās PSRS teritorijas daļās nenotika tik pamatīgas vairākkārtējas teritorijas „tīrīšanas” kā 1945. gadā Kurzemē.

Latvijā atšķirībā no pārējās PSRS teritorijas, 1945. gadā civiliedzīvotājus ilgstoši turēja filtrācijas-pārbaudes punktos. 1944.-1945. gadā franšu aizmugurē represīvais iekšējais karaspēks un represīvās iestādes, tajā skaitā LPSR VDTK, vērsās pret civiliedzīvotājiem nevis kā pret PSRS pilsoņiem, bet praktiski kā pret okupētas teritorijas iedzīvotājiem. Latvijas reokupācijas rezultātā tūkstoši Latvijas iedzīvotāju tika represēti kā „vāciešu atbalstītāji”. Represētie tika apsūdzēti kolaboracionismā, kas gan bija tikai iegansts, lai lielāko daļu „vāciešu atbalstītāju” pakļautu represijām.

Izrēķināšanās ar politiski aktīviem iedzīvotājiem, kā ieganstu izmantojot apsūdzības par kara noziegumiem un sadarbību ar nacistiem, pēc PSRS parauga notika visā Austrumeiropā. Galvenā atšķirība Latvijas PSR bija tā, ka represējamās PSRS un LPSR drošības iestādes izvēlējās okupācijas apstākļos, tos tiesājot pēc okupētās valsts Krievijas Kriminālkodeksa. Latvijā represijas par sadarbību ar nacistiem bija līdzīgas tām, kādas tika pielietotas Igaunijā un Lietuvā un PSRS okupētajā Vācijas austrumu daļā.

Atšķirībā no vairuma citu PSRS republiku drošības iestāžu LPSR drošības iestādes īpaši pievērsās pretizlūkošanas pasākumiem. Uzskatīja, ka Latvijā objektīvu iemeslu dēļ

var būt vairāk ārvalstu izlūkdienestu iefiltrētu aģentu nekā citās PSRS republikās. To noteica šādi vēsturiskie apstākļi:

– līdz pat 1940. gadam Latvijā darbojās ārvalstu vēstniecības, ar kuru palīdzību Latvijas iedzīvotāji varēja tikt savervēti par ārvalstu aģentiem un informatoriem;

– līdz pat 1945. gada 8. maijam Kurzemē cīnījās sarkanās armijas Ļeņingradas frontes grupējumi un Vācijas armijas militārais grupējums „Nord”. Pārējā PSRS teritorijā Vācijas armijas daļas vairs nekaņoja. Tas Latvijā ļāva ilgāk darboties Vācijas speciālo dienestu aģentūrai. Par to, cik lielā apmērā Latvijā 1944.-1945. gadā patiešām darbojās ārvalstu aģenti un cik lielā mērā LPSR drošības iestādes kādu iedzīvotāju daļu uzlūkoja kā spieģus (sevišķi, ja izmeklēšanas laikā atzīšanās panākta ar spīdzināšanas palīdzību), būtu jāveic atsevišķs pētījums. Fakti liecina, ka Latvijas teritorijas „tīrīšanas” laikā šādus cilvēkus LPSR drošības iestādes arestēja masveidā;

– salīdzinot ar citām republikām, 1944.-1945. gadā proporcionāli liels bēgļu skaits no Latvijas devās trimdā uz Rietumiem. Vairāk nekā 200 000 latviešu šajā laikā devās bēgļu gaitās uz rietumvalstīm vai arī uz Vāciju tika nogādāti piespiedu kārtā. Rietumos nonāca arī Vācijas armijā dienējušie Latvijas iedzīvotāji. Daļa no viņiem Latvijā atgriezās kā repatrianti. Daļa vēlāk aktīvi sarakstījās ar dzimtenē mītošajiem radiem u.c.

PSRS un LPSR drošības iestāžu pastiprināto pievēršanos pretizlūkošanas pasākumiem noteica arī ģeogrāfiski faktori. LPSR jūras robeža sakrita ar PSRS rietumu robežu, ko vairākus gadus pēc Otrā pasaules kara vēl bija iespējams šķērsot nelegāli. Tuvu LPSR/PSRS jūras robežai atradās Zviedrija. 40. gadu beigās - 50. gadu sākumā Latvijā tika iefiltrēti Lielbritānijas un ASV izlūkdienestu aģenti, kurus Latvijā nogādāja, izmantojot Baltijas jūras ceļu, kā arī desantējot no lidmašīnām. Tādējādi LPSR drošības iestāžu pretizlūkošanai pavērās iespēja piedalīties tik plaša mēroga operatīvajā „spēlē” ar ārvalstu izlūkdienestiem kā tajā laikā nekur citur PSRS.

Piemēram, Rīgas un Ventspils ostās iebrāca ārvalstu kuģi, un to apkāpēm bija iespēja kontaktēties ar vietējiem iedzīvotājiem. No PSRS un LPSR drošības iestāžu viedokļa ie-

priekš minēto iemeslu dēļ bija jāpastiprina pretizlūkošanas darbība pret Latvijas iedzīvotājiem un repatriantiem, lai kontrolētu viņu iespējamo spiegošanas darbību rietumvalstu labā.

Vēsturiskie un ģeogrāfiskie iemesli noteica tās iedzīvotāju kategorijas, pret kurām LPSR drošības iestāžu pretizlūkošanas daļas vērsās pastiprināti: atrašanās nacistu okupētājā Latvijas teritorijā, etniskā piederība (piemēram, piederība vācu tautībai), kontaktēšanās ar citu valstu pilsoņiem. Drošības iestādes īpaši kontrolēja, lai rietumvalstu labā nespiegotu repatrianti.

Pretizlūkošanas un izlūkošanas darbības tās izvērta arī pret latviešu trimdu Rietumu pasaulē. 40.-50. gados LPSR drošības iestādes gandrīz visas trimdas organizācijas uzskatīja par ārvalstu spēcīgu dienestu inspirētām un vadītām. Tādēļ sevišķi uzmanīgu pretizlūkošanu veica pret tiem trimdas latviešiem, kuri ieradās Latvijā.

Pretizlūkošana bija viena no tām darbības sfērām, kurā parādās PSRS un LPSR drošības iestāžu darbības atšķirības, salīdzinot ar demokrātisku režīmu drošības iestāžu darbību.

Padomju Savienībā pretizlūkošanas pasākumi bija vērsti ne tikai pret ārvalstu izlūkdienestu interesēm. Kā liecina 50. gadu notikumi Latvijā, totalitārais režīms vispār un līdz ar to LPSR drošības iestādes jebkuru rietumvalstu pilsoni uzskatīja par potenciālu spieģu. 50. gados Latvijā tika veikta masveidīga ārvalstnieku kontrole un novērošana. LPSR drošības iestāžu pretizlūkošanas daļas vērsās pret tiem Latvijā iedzīvotājiem, kuri vēlējās kontaktēties ar ārvalstniekiem vai bēgt no PSRS. Šiem cilvēkiem, nokļūstot LPSR drošības iestāžu uzskaitē, tika likti šķēršļi tālākai normālai dzīvei un izaugsmei. Tādējādi šīs LPSR drošības iestāžu darbības uzskatāmas par politiskām represijām pret Latvijas iedzīvotājiem.

LPSR drošības iestādes īstenoja „dzelzs priekškara” politiku, vērsot pretizlūkošanas pasākumus gan pret Latvijas iedzīvotājiem, gan pret trimdas latviešiem, kuri ieradās Latvijā, un pret latviešu trimdu Rietumu valstīs.

Turpinājums sekos

Par vēsturnieku Ritvaru Jansonu skat. JG281:52

JBFB ANDRAI ZOMMEREI

Skolu vadības (Educational Leadership) doktore (2009, Western Michigan U., Kalamazoo) Andra Zommere, kurai nav radniecības ar intervētāju, Jāņa Bierīņa Fonda balvas (JBFB) valdes priekšsēdi Juri Zommeru, tagad ir ALAs Izglītības nozares vadītāja, pazīstama arī kā latviešu bērnu dārzu noorganizētāja Mičiganas pavalsts Kalamazū pilsētā un kā aktīva darbiniece latviešu vasaras nometnē „Garezers”.

Juris Zommers: *Lūdzu pastāsti par savu darbību ALAs Izglītības nozarē.*

Andra Zommere: Izglītības nozari vadu trīs gadus, kopš ALAs kongresa Ann Arborā. Šis darbs man ir saģādājis lielu gandarījumu. Esmu iepazīsies ar daudziem brīnišķīgiem cilvēkiem. Visi ieinteresēti mūsu bērnu latviskajā izglītībā. ALA šajā jomā ir darījusi ļoti daudz! To arī esmu pa šiem gadiem sapratusi. Priecājos arī par sadarbību, kas attīstās arvien vairāk ar Latvijas izglītības iestādēm. Mūsu latviešu skolām paveras daudz jaunu iespēju. Ceru turpināt darbu, atbalstot latviešu skolas ārpus Latvijas.

JZ: *Šeit redzamajā fotogrāfijā tu esi kopā ar Latvijas Izglītības un zinātnes ministri Mārīti Seili, dubultmaģistri – fiziķi/matemātiķi (LU) un izglītības/apmācības sistēmu speciālisti (Twente U., Nīderlandē).*

AZ: Jā, Mārīte Seile tikās ar ASV latviešu skolu vadītājiem un skolotājiem š. g. 8. martā Ņujorkā, kur bija ieradusies, lai piedalītos ANO Sieviešu statusa komisijas sanāsmē, pārstāvēt ne tikai Latviju, bet arī visu Eiropas Savienību. Tomēr ministre atvēlēja laiku, lai tuvāk iepazītos ar ASV latviešu skolu darbību un līdzšinējo sadarbību ar Latviju. Bez manis uz tikšanos bija ieradusies arī ALAs priekšniece Anita Bataraga, Garezera Vasaras vidusskolas direktore Sandra Kronīte-Sīpola, PBLA Izglītības padomes locekle Dace Mažeika, kā arī abu Ņujorkas latviešu ev. lut. draudzes skolu pārstāves. Mārīti Seili pavadīja Evija Papule, ilggadīga Izglītības un zinātnes ministrijas darbiniece, kas arī labi pārzina dažādo Latvijas izglītības iestāžu darba virzienu un iespējas.

JZ: *Tu uzaugi kā trimdas latviete ļoti darbīgajā Portlandes Zommeru ģimenē. Kā tas tevi ietekmēja?*

AZ: Mani vecāki vienmēr bijuši aktīvi latviešu sabiedrības darbinieki. Raugos viņu piemērā jau no agras bērnības. Vēl šodien viņi ir lieli Portlandes latviešu sabiedrības atbalstītāji un darba darītāji. Esmu atsitusies mātē. Man patīk aktīvi iesaistīties labos projektos, uzņemties tos veidot un vadīt. Abas esam vadījušas ALAs Izglītības nozari. Prieks sekot vecāku pēdās.

JZ: *Tu esi strādājusi par skolotāju gan latviešu, gan arī amerikāņu skolās.*

AZ: Man jau no pusaudzes gadiem patīk strādāt ar bērniem. Mācīju Portlandes latviešu skolā, biju vadītāja un audzinātāja bērnu nometnēs, strādāju amerikāņu bērnudārzā. Pārceļoties uz Kalamazū, radās iespēja veidot un vadīt latviešu bērnudārzus. Tie bija desmit skaisti gadi, kad diendienā dziedāju, lasīju, runāju un spēlējos ar latviešu jauno audzi. Pēc tam pārcēlos uz Latviju, kur strādāju Latvijas starptautiskajā skolā. Atgriezoties Kalamazū, pieņēmu darbu katoļu skolā, kur nu jau 16 gadus strādāju par skolotāju un pārzini. Man interesē viss, kam sakars ar izglītību. Ļoti priecājos par iespēju tagad strādāt arī latviešu izglītības laukā.

JZ: *Kopš II Pasaules kara latvieši rietumos uzskata sevi par „trimdas latviešiem”, bet tagad mūs dažkārt apzīmē par „klaida latviešiem”. Kā tu izproti šīs pretrunīgās realitātes?*

AZ: Uzaugu ar terminu „trimdinieki”. Nekad īpaši neaizdomājos par to, kā tiekams saukti, jo situācija noteica to, ka vecāki, negribot, nonāca ārpus Latvijas. Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas esam iepazīsies ar dažādiem vārdiem – klaida latvieši, jauniebraucēji, jaunā emigrācija, diaspora. Esam latvieši, kuri dzīvo ārpus Latvijas. Esam tas, kas mēs esam.

JZ: *Kas tevi pašu visvairāk saista un iepriecina? Grāmatas, mūzika, teātris, sports...?*

AZ: Mani ļoti iepriecina darbs. Vadu jauku skolu ar brīnišķīgiem bērniem, jaukām ģimenēm, talantīgiem skolotājiem. Esmu aktīva baznīcā, mācu svētdienas skolā, darbojos ar entuziastiskiem cilvēkiem, kuri brīvprātīgi palīdz vecākiem audzināt savus bērnus ticībā. Man ir deviņi skaisti krustbērni, par kuriem esmu ļoti lepa un kas man sagādā lielu prieku. Vasaras laikā ļoti patīk ravēt dobes un braukāt uz Garezeru, pieliekot roku pie izglītības programmu atbalstīšanas. Kopš

sākām veidot latviešu valodas līmeņu pārbaudījumus, esmu aizrāvusies, lasot latviešu grāmatas. Daudz kas iepriecina, ir daudz, par ko priecāties.

JZ: Vēlreiz apsveicu Tevi kā 2015. gada Jāņa Bieriņa Fonda balvas saņēmēju, pēc skaita deviņpadsmito, kopš 1997. gada!

Jānis Bieriņš (1908-1987), Bērzaunes muižas kalēja dēls, Arvēda Švābes skolnieks, krievu un vācu okupācijas gados latviešu radiodarbinieks, no 1961. gada rudens 26 gadus strādāja JG redakcijā, tolaik Hamiltonā, Kanādā, bija galvenā redaktora Laimoņa Zandberga (1932-1997) labā rokā, neatsverams un pašaieliedzīgs darba darītājs kultūras rakstu krājuma veidošanā. Vērtīgas ir Jāņa Bieriņa neilgi pirms nāves uzrakstītās autobiogrāfiskās piezīmes JG166 (1988), īpaši tādēļ, ka rokasgrāmatās / enciklopēdijās viņa vārds parasti nav atrodams. No Bieriņa testamenta līdzekļiem, kurus tagad apsaimnieko Latviešu Fonds, reizi gadā tiek piešķirta JBPF balva kādam fonda valdes izvēlētam trimdas kultūras darbiniekam vai projektam. JBPF dibināts pēc paša Jāņa Bieriņa norādījumiem, lai veicinātu viņa mūža darbu – latviešu kultūras jaunradi un pastāvēšanu. Kopš 1997. gada Fondā ietilpst arī ziedojumi Laimoņa Zandberga piemiņai. Šeit publicēta intervija ir redakcionāli mazliet precizēta. – JG red.

Andra Zommere (labā pusē) un Latvijas Izglītības un zinātnes ministre Mārīte Seile

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99 = €90
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500 = €453

Labvēļu vārdi publicēti katrā JG numura pēdējā lapaspusē.

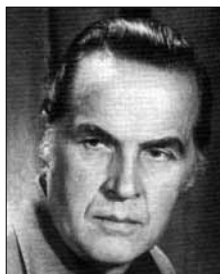
VEĻU CEĻĀ divies JG aktīvs līdzstrādnieks, tautsaimniecības doktors (Stanforda U.), emeritēts PLU dekāns/prof. **Gundars Ķeniņš-Kings** (1926-2015), LZA ārzemju loceklis (1990), Rīgas Tehniskās U. goda doktors (1991), Spīdolas (1999) un PBLA balvu (2005) laureāts, TZO (2006). Savā profesijā publicējis rakstus un vairākas grāmatas, arī publicistikas autors (visvairāk latviešu un angļu val.). Viens no Baltijas Studiju veicināšanas apvienības (Association for the Advancement of Baltic Studies) iniciātoriem (1968), arī sekmējis Rīgas Biznesa augstskolas (Riga Business School) nodibināšanu. Pēdējā grāmatā (2015, kopā ar David McNabb) *Nation-Building in the Baltic States: Transforming Governance, Social Welfare, and Security in Northern Europe* (skat. JG280:66-68) uzsvēta nepieciešamība Baltijas valstīm nopietnāk pievērsties Ziemeļvalstu, t.i., Skandināvijas un Somijas, pieredzei un standartiem. ●●● JG līdzstrādniece **Solveiga Miezīte** (1937-2015) iegūst (1968) psih. dr. grādu Toronto Universitātes Ontario Izglītības studiju institūtā (U. of Toronto Ontario Institute for Studies in Education), kur paliek par mācībspēku (1968-2002), LU goda doktore (1993) par ieguldījumu LV psiholoģijas studiju/zinātnes attīstībā. 2x2 nometņu, jaunatnes kongresu, Skandināvijas Baltiešu institūta, Baltiešu studiju veicināšanas apvienības (AABS) aktiviste, LU psiholoģijas profesore (1997). PBLA Tautas balva (1998), LZA ārzemju locekle, TZO (2001). Vairāk nekā 150 publikāciju, to vidū 4 monogrāfijas (angļu val.) galvenokārt par skolēnu/studentu depresiju/pielāgošanos sabiedrībai etc. Latviešu valodā *Psiholoģija* (2004, 2006), pētījumi *LU Rakstos un Teici, teici, valodiņa: dzejoļi bērniem* (1982). Pirms PSRS okupācijas spēku atgriešanās (1944) kopā ar ģimeni nokļūst Rietumvācijā, pēcāk no bēgļu nometnēm – Kanādā. ●●● Cēsis dzimušais grafiķis/gleznotājs/portretists/dekorators **Harijs Gricēvičs** (1921-2015) no bēgļu nometnēm Rietumvācijā nokļūst Filadelfijā, kur gūst popularitāti ar dekoratīviem sienas gleznojumiem muzeju, lielveikalu, dažādu iestāžu iekšējām. „Grāmatu Drauga” (Nujorkā) izdevēja Helmāra Rudziša iecienītākais grāmatu vāku darinātājs. Projektējis izstāžu iekārtojumus ASV, Itālijā, Francijā, Saudi Arābijā, Lielbritānijā. ●●● Gleznotāja **Rīta Valnere** (1929-2015) radījusi gan figurālās kompozīcijas, kas stāsta par tautas pārdzīvojamiem laikmetu griežos, gan arī klusās dabas un daudz kultūras darbinieku portretus, to vidū Aspazijas, Raiņa, Āriņas Elksnes u.c. ●●● Jānim **Sirmbārdim** (1937-2015), vairāk nekā 10 dzejkrājumu autoram, krievu okupācijas laikā

Gundars Ķeniņš Kings

Solveiga Miezīte

Harijs Gricēvičs

Rīta Valnere

Jānis Sirmbārdis

●●● Jānim Sirmbārdim (1937-2015), vairāk nekā 10 dzejkrājumu autoram, krievu okupācijas laikā

cības „Liesma” dailliteratūras redaktoram (1967-1994), izdodas apiet cenzūru ar Vizmas Belševicas *Gadu gredzeniem* (1969), kur citu režīmam nepieņemamu dzejojumu vidū iekļautas ikoniskās „Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas hronikas malām” (skat. JG243:26). (ie)(va)(mb)(re)

CILDINĀJUMI – Polijas valsts *Solidaritātes balva* par sasniegumiem demokrātijas un cilvēktiesību jomā piešķirta (2015.4.VIII) **Žannai Ņemcovai**, kura Kremļa propagandas radītās *vardarbības un terora* gaisotnes dēļ tagad pārcēlusies uz dzīvi Vācijā, kur strādā ziņu aģentūras *Deutsche Welle* krievu redakcijā un tāpat kā viņas tēvs, Maskavā nošautais (skat. JG281:67-69) Krievijas liberālās opozīcijas līderis **Boriss Ņemcovs**, citējot Polijas ārlietu ministru *Shetinu (Grzegorz Schetyna)*, *iesaistījusies cīņā par atvērtu Krieviju, par tās mierīgu līdzspastāvēšanu un solidaritāti ar kaimiņiem*. Balvu, kas ieviesta atzīmējot totalitāro Austrumeiropas valstu sabrukuma sākumu (1989), pērn gād saņēma Krimas tatāru līderis **Mustafa Džemiļevs** (skat. JG278:53). ●●● Par ieguldījumu Rundāles pils kompleksa atjaunošanā un mūža darbu Baltijas vāciešu kultūrvēsturiskā mantojuma pētišanā un saglabāšanā Vācbaltu apvienība Vācijā (*Deutsch-Baltische Gesellschaft*) apbalvojusi Rundāles pils direktoru **Imantu Lancmani**. ●●● Latvijas iedzīvotāji uzskata **Vairu Vīki-Freibergu** par labāko prezidentu atjaunotās LV vēsturē – tā liecina tirgus un sociālo pētījumu firmas *GfK Baltic* un aģentūras *Leta* aptauja. Joprojām aktīvā eksprezidente jūnijā saņēmusi Azerbaidžānas apbalvojumu *Dostluq* jeb Draudzības ordeni par darbību *Nizami Gandžavi* starptautiskā centra līdzpriekšsēdētājas amatā. ●●● Latvijas un Igaunijas ārlietu ministriju tulkotāju balva igauņu dzejniekam **Margusam Konnula**, kurš ar pseidonīmu *Contra* igauņiskojis Eduarda Veidenbauma dzejas izlasi. ●●● **Jānim Krastiņam** Čehijas apbalvojums *Gracias agit* par nozīmīgu ieguldījumu čehu literatūras tulkošanā latviešu valodā. ●●● Ikšķiles pašvaldības Dzintara Soduma balva romāna *Svīna garša* autoram **Mārim Bērziņam**. (vg)(re)

JAUNIZDEVUMI

Latvijas neatkarības atjaunošanas 25. gadadienas noskaņā š. g. sākumā e-grāmatas formātā pieejams ilggadējās EP deputātes un kādreizējās LTF valdes priekšsēža vietnieces **Sandras Kalnietes** atmiņu un faktu sakopojums *es lauzu tu lauzi mēs lauzām viņi lūza* (2000).

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Vispirms jāmin ar Kanādas apgāda „FriesenPress” atbalstu izdotā *Suddenly, a Criminal: Sixteen Years in Siberia* – Melānijas Vanagas (1905-1997) grāmata *Veļupes krastā* (1991, skat. Māras Celles apskatu JG189, 1992 <www.jaungaita.net>), ko angļiskojsi **Maruta Voitkus-Lūkina**. Tas ir vēstījums par autores un daudzu deportācijās cietušo ļaunu likteni izsūtījumā pavadītajos gados (1941-1957), par nepamatotiem, cietsirdīgiem arestiem, dzīvi bez pajumtes, nāvējošu salu, badu, nežēlīgiem pazemojumiem un vienlaikus dziļu labestību, cilvēciskumu un neaptverami stipru ticību gara brīvībai un mīlestībai. Pēc *Veļupes krastā* motīviem šobrīd top Latvijas, Somijas, Vācijas kopražojuma filma *Chronicles of Melanie* (Melānijas hronika), kuras režisors **Viesturs Kairišs** vairākkārt medijos atzinis, ka grāmata *Veļupes krastā* viņu dziļi satriekusi ar savu spēcīgo sižetu. Bēgļu gaitas Vācijā pārdzīvojušā un trimdā uzaugušā tulkotāja Voitkus-Lūkina latviešu kopienā Kanādā pazīstama kā publiciste un dievturības skolotāja. Amatas noda attīstības fonds publicējis (2014) *Veļupes krastā* krievu valodā, Roalda Dobrovenska tulkotu. ●●● **Sandras Kalnietes** visvairāk tulkotā latviešu grāmata *Ar balleš korpēm Sibīrijas sniegos* tagad lasāma arī poļu valodā. ●●● **Liānas Langas Vilkgas / Deadly Nightshade** laidusi klajā Kanādas izdevniecība „Guernica”. Atdzejojātāja **Margita Gailītis**. Vāka noformējumā **Dainas Dagnijas** glezna. Pārfrāzējot Langas spalvas biedru Pēteri Dragūnu, *Vilkgu* maģiskais pieskāriens atklāj *stabilu, skaudru poētisko realitāti* un vienlaikus *spēcīgu apsūdzību pastāvošās lietu kārtības statiskumam un plakātiskumam*. Grāmatas ievadā literatūrzinātnieks **Viesturs Vecgrāvis** savukārt vēsta, ka Langas ienākšana latviešu lirikā pag. gs. pašā nogalē bijusi *likumsakarīga, jo viņa pārstāvēja paaudzi, kurai nepieņemami bija padomju ideoloģiskie žņaugi un kura tiecās modernā cilvēka esamību tēlot bez ilūzijām, tomēr principiāli aizstāvēt vispārcilvēciskās humānisma vērtības*. Izraēliešu dzejnieka **Ora (Amir Or)** ieskatā *Langa atver vārdu slūžas, apšaubot un izaicinot mūsu ikdienas eksistenci ar dedzinošu intensitāti*, bet čehu dzejnieks **Borkovecs** **Skats no Pučņi Le Villi** Latvijas Nacionālajā operā (2015)

Veļupes krastā autore Melānija Vanaga

(**Petr Borkovec**), strādājot pie Latvijas dzejas antoloģijas čehu valodā, *uzreiz zinājis*, ka viņa divām mīļākajām dzejniecēm **Ahmatovai (Anna Ahmatova)** un **Bišopai (Elizabeth Bishop)** pievienojusies trešā – **Liāna Langa**. Dzejnieces pašas uzskats ir, ka viens kārtīgs dzejolis ir *valodiska hologramma, kurā starp vārdiem veidojas jaunas, īpašas attiecības... tāpēc dzeja spēj mūs pārveidot*. Jau pirms vairākiem gadiem „Guernica” izdevusi angļu valodā **Noras Ikstenas** izprozas krājumu *Life Stories* (skat. JG239 & 274) un **Edvīna Raupa** dzejas izlasi *Then Touch Me Here* (skat. JG265-266). ●●● Apvienotās karalistes (UK) apgāds „Arc Publications” laidis klajā **Kārļa Vērdiņa** dzejoļu izlasi *Come to Me, Ievas Lešinskas* atdzejotu. Izvēlētais tituldzejolis „Come to Me” 2014. gadā tika iekļauts Mākslas centra „Southbank” 50 labāko pasaules mīlestības dzejoļu sarakstā. Pirms tam „Arc Publications” laidis klajā **Jura Kronberga** dzejoļu krājumu *Vilks Vienacis / Wolf One-Eye* (2006, tulk. **Māra Rozīte**) un latviešu jaunākās dzejas antoloģiju *Six Latvian Poets* (2011, tulk. Ieva Lešinska). ●●● „Arcadia Books” izdevusi **Zigmunda Skujiņa** romānu *Flesh-Coloured Dominoes (Miesas krāsas domino)*. 1999 – tulk. **Kaija Straumane**). ●●● Itālieši šogad publicēs **Jura Kronberga** *Lupo Occhio-Solo (Vilks Vienacis)* sērijā „Serie Blu” un arī **Knuta Skujenieka** dzejas bilingvāls (itāļu/latviešu) izdevums *Un seme nella neve, poesie e lettere dal gulag / Sēkla sniegā, dzejas un vēstules no lēģera* Venēcijas apgādā „Damocle edizioni”. ●●● Igauniski (tulk. **Haness Korjuss**) laists klajā **Māras Zālītes** romāns *Vīienāpu (Pieci pirksti)*, 2013 – skat. JG277:63-65). ●●● **Otto Ozola** *Letternas revansch (Latvieši ir visur)*, 2010 – skat. JG271:27-31) iznāk zviedru valodā, bet

Foto: Bruno Dai

Eiropas Latviešu kultūras svētku dalībnieki Briselē iedzījinās festivāla programmās (2015.18.VI)

maķedoniski – **Daces Rukšānes** romāns *Zarem plačeše (Kāpēc tu raudāji?)* (2003). ●●● Latvijas Literatūras centrs savukārt izdevis bilingvālu (latviešu/krievu) **Raiņa** dzeju izlasi *Citu laiks / Vremja drugih* (tulk. **Olga Pētersone**). (vg) (re)

DZEJA – **Andris Ogrīnš** krājumā *Plaukstu šķērsiela*, viņa paša vārdiem runājot, cenšas *mazajā saskatīt un izpētīt lielo un mūžīgo*. ●●● Brīva un radošā gara apveltītā, ASV dzīvojošā **Lara Krēslīna** otrš dzejoļu krājums *Puķes. Vietā*, tāpat kā pirmais, izceļas ar lakonismu un dzirkstošu domu gājieni (skat. 68. lpp.). ●●● Krājumā *Pa istam un pa jokam Māra Cielēna* sagatavojusi bagātīgu dzejoļu izlasi bērniem un jauniešiem no 2 līdz 16 gadu vecumam. (vg)

PROZA – **Jānis Einfelds** paziņo, ka beidzot triloģija *Rīga* ir gatava, un ar trīs māsu likteņiem ievēl lasītāju pašu pagātnē-tagadnē-nākotnē, kur visi grēki un to sekas ir kā uz delnas. ●●● Literārā konkursa par labāko oriģināldarbu bērniem un jauniešiem uzvarētājs **Elizabetes Eglītes** piedzīvojumu romāns *Tikšanās laikā* žūrijas komisijas uzskatā ir aizraujoša un intriģējoša lasāmviela. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Mūzikas vēsturniece **Zane Gailīte** pētījumā *Mūsu Baumaņu Kārlis* atklāj LV himnas autora dzīvi/darbu, plaši atainojot arī laikmetu un viņa līdzgaitniekus. ●●● Vēstures romānu sērijā *Mēs. Latvija, XX gadsimts* klajā nācis **Gunta Bereļa** romāns *Vārdiem nebija vietas* par pagājušā gs. sākuma gadiem Latvijā. ●●● Mācītāja **Gunta Kalmes** *Latviešu karotprasme. Desmit sarunas par Latviešu leģionu (1944-1945)* informācija par Latviešu leģionu sniegta dialoga veidā starp vectēvu leģionāru un viņa mazdēlu – Nacionālās aizsardzības akadēmijas kadetu. Grāmatā iekļauts bagāts, līdz šim nepublicēts ilustratīvais materiāls. ●●● Latvijas Brāļu kapu komiteja sadarbībā ar Igaunijas Karavīru kapu aprūpes savienību izdevusi informatīvu grāmatu *Latvijas un Igaunijas kopīgās Brīvības cīņas 1918-1919* – ar cīņu aprakstiem un fotogrāfijām no piemiņas vietām. ●●● Prozaiķe **Māra Svīre** kopā ar izcilo latviešu liliņu selekcionāru **Jāni Vasarieti** pievērsusies biogrāfijas žanram – viņa dzīvesstāstam *Vasaras kalnā*, kam pievienoti Svīres 13 stāsti – veltījumi Vasarieša liliņām. ●●● Bērnu grāmatu autore **Luīze Pastore** un māksliniece **Elīna Brasliņa** ar sēriju *Mākslas detektīvi* cer bērnus ievest mākslas aizkulisēs, „otrupus gleznām”, un iepazīstināt ar ievērojamu Latvijas mākslinieku darbu noslēpumiem. ●●● Jāmin arī divas grāma-

tas arhitektūras jomā – **Jāņa Dripes** un fotogrāfa **Indriķa Stūrmaņa** veidoto *Latvijas Nacionālā bibliotēka. Arhitekts Gunārs Birkerts un Jāņa Krastiņa Liepāja. Jūgendstila arhitektūra*. (vg)

TULKOJUMI – Slavenās somu rakstnieces **Sofi Oksanen**as *Kad pazuda dūjas (Kun kyyhkyset katosivat* – tulk. **Gunta Pāvola**) šķetina cilvēku likteņus Igaunijā II Pasaules kara laikā un gandrīz 20 gadus vēlāk. ●●● *Ludzas igauņu pasaku krājumā* sakoportas visas igauņu folkloristu **Kallasa (Oskar Kallas, 1868-1945)**, **Volaines (Paulopriit Voolaine, 1899-1985)** un **Sanga (August Sang, 1914-1969)** pie rakstītās Ludzas igauņu jeb lucu pasakas (tulk. **Gun-tars Godiņš**), kuru valodā bijuši saklausāmi daudz aizguvumi no latviešu valodas. ●●● Populārā un apbalvojumus izpelnījušā somu rakstnieka **Olli Jalonen** (Olli Jalonen) romāns *14 mezglī līdz Griničai (14 solmua Greenwichiin, 2008* – tulk. **Maima Grin-berga**) vēsta ne tikai par ceļojumu apkārt pasaulei no Griničas līdz Griničai pa sākummeridiānu, bet iedzījinās arī cilvēciskās eksistences tumšos, neizskaidrojamos un globālos nostūros. ●●● Pirmo reizi latviešu valodā iznākusi **Gandija (Mahatma Gandhi)** autobiogrāfija *Stāsts par maniem eksperimentiem ar patiesību* (tulk. **Ieva Elsberga**), kas parāda, kā Gandija arvien spēcīgākā garīgā pārliecība nonāk pretrunā ar viņa politiskajiem uzskatiem, novedot pie apziņas, ka *nav cita Dieva kā vienīgi Patiesība*. (vg)

MŪZIKA – Briselas mākslas centra **Bozar** cikla *Focus on Latvia* viens no pēdējiem pasākumiem (LV prezidentūras ES Padomē kultūras programmas ietvaros) ir stīgu kvinteta koncerts (2015.15.VI), kurā piedalās vijolnieces **Baiba Skride** un bulgāriete **Gergana Gergova**, austrāliešu altists **Dīns (Brett Dean)**, vācu altists **Menkemeiers (Nils Mönkemeyer)** un vācu čellists **Albans Gerhards (Alban Gerhardt)**. Mūzikas svētkos *Fête de la Musique* Briseles katedrālē skan (21.VI) **Lūcijas Garūtas** kantāte *Dievs, Tava zeme deg!* ●●● *Mūsu tautai ir senas un dziļas kultūras tradīcijas, kuras rūpīgi koptas arī kritiskos vēstures brīžos... arī šobrīd vieno latviešus, neatkarīgi no tā, kurā valstī katrs no mums dzīvo un strādā*, – tā **ELKS** (Eiropas Latviešu kultūras svētku) lielkoncertā (2015.18.-21.VI) Briselē Eiropas Komisijas viceprezidents, LV ekspremjers **Valdis Dombrovskis**. ●●● Notikums Latvijas mūzikas pasaulē ir **Pučīni (Giacomo Puccini)** divu viencēliena operu salikuma *Triptihs (Il trittico)* pirmizrāde LNO – komiskā opera *Džanni Skiki (Gianni Schicchi)* (**Viestura Kairiša** iestudēta jau 2010. gadā) un komponista pati pirmā un Latvijā līdz šim nezināmā opera *Vīlas (Le Villi)* – romantisks stāsts par pieviltu mīlestību un nežēlīgu atriebību. Iepazīšanās ar traģiska rakstura operu **Armanda Znotiņa** uztverē gan nekad nav bijusi *tik jautra kā šoreiz*, turklāt **mākslinieciski piepildīta un mūsdienīga** (vietnē *satori*). Vienlaikus muzikologs izsaka cerību, ka LNO festivāla radošais potenciāls arī nākotnē tikšot izmantots, lai celtu gaismā kaut ko novatorisku, laikmetīgu vai arī senaizmirstu, un pauz neizpratni par to, ka LNO nekad neesot uzvests **Klaudio (Claudio) Monteverdi Orfejs**, **Glasa (Philip Glass) Ehnatons**, nedz arī **Alfrēda Kalniņa Baņuta** un **Imanta Kalniņa Spēlēju, dancoju...** ●●● *Mazajos Ungur-*

mūzikas opermūzikas svētkos (2015.27.VI) 150. gadskārtā godināti tiek **Aspazija** un **Rainis** ar operārijām no Jāņa Mediņa *Uguns un nakts*, Jāzepa Mediņa *Vaidelotes* un Arvīda Žilinska *Zelta zirga* – **Raimonda Bramaņa**, **Evitas Zālītes** u.c. izpildījumā, ko papildina bērnu vokālais ansamblis **Kolibri**. ●●● No aizvadītās vasaras daudzajām kultūras norisēm mums iepējams minēt tikai dažas. **Arvīda Žilinska** opera *Zelta zirgs* tiek izrādīta Siguldas pilsdrupu estrādē, kur atskan arī *Gran Galà* koncerts, piedaloties **Marinai Rebekai**, bet Siguldas Evaņģēliski luteriskā baznīcā – **Emīla Dārziņa** solodziesmas (**Antra Bigača**, **Miervaldis Jenčs**). ●●● Rīgas Domā festivālā *Summertime Inese Galante* un ērgelnieks **Aivars Kalējs** godina 18. gs. laikabiedrus **Bachu (Johann Sebastian Bach)** un **Hendeli (Georg Friedrich Händel)**. ●●● Jaunmoku pilī „Dārza svētku” ietvaros kamermūzikas starptautiskajā festivālā klavesīniste **Aina Kalnciema** sarūpējusi velti ne tikai 330 gadu vecajam **Bacham**, bet arī viņa viengadniekam **Skarlati (Domenico Scarlatti)**. ●●● 18. Starptautiskajā Garīgās mūzikas festivālā Rīgā un Liepājā piedalās **koris Latvija**. ●●● Klasiskās mūzikas festivālā *LNSO vasarnīca* Cēsīs bagātina ne tikai **LNSO** (dir. **Andris Poga**), bet arī **Baiba Skride**, **Spiķeru kvartets**, **Vestards Šimkus** un piedevām **Vāgnera Loengrīns (Lohengrin** – skat. **Mārtaņa Lasmaņa** apceri par šīs operas gaitām Latvijā *JG278*). ●●● Vesela virkne mūziķu vasaras mēnešos uzstājas arī ārzemēs. **Andris Nelsons** vada **Birminghamas Simfonisko orķestri Londonā (UK)**, **Bostonas Simfonisko orķestri Austrijā (Salzburg, Grafenegg)** un **Šveicē (Lucerne)**. ●●● Pēc lomām **Pučīni** operās **Madam Butterfly** un **Manona Lesko (München)** **Kristīnei Opolais** solokonzerts Prāgā. ●●● **Eliņa Garanča** dzied Austrijā (**Göttweig, Kitzbühel, Salzburg**) un Vācijā (**Wolfsburg**). ●●● **Bet Aleksandrs Antoņenko** – Francijā (**Château de Versailles**). ●●● **Pētera Vaska** kompozīcijas atskan **UK, Francijā (Ronchamp, St. Seine-l'Abbaye, La Roche d'Hys, Semur-en-Auxois, Portugālē (Póvoa de Varzim), Šveicē (Verbier), Vācijā (Karlsruhe, Wiesbaden, Medebach, Geisenheim)**. ●●● **Ērika Ešenalda** darbi dzirdami **UK (Cambridge), Nīderlandē (Utrecht), Vācijā (Freiburg) un Šveicē (Lenzburg, Aarau)**. ●●● **Vestarda Šimkus** solokonzerti Spānijā (**Barcelona**). ●●● Ērgeliece **Iveta Apkalne** uzstājas Vācijā (**München, Köln**). ●●● **Latvijas Radio koris** (dir. **Sigvards Kļava**) piedalās festivālos Francijā (**Montpellier, Combrailles, Vézelay**). ●●● Džeza festivālā *Rīgas ritmi* piedalās virkne starptautiski pazīstamu mūziķu no **ASV, Argentīnas, Kubas, Turcijas, Francijas, Itālijas, Luksemburgas, Dānijas, Norvēģijas u.c.**, protams arī pašmāju. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Izvērtējot izstādes un mākslinieku darbus, jaunā neatkarīgo ekspertu darba grupa nākamajai *Purviša balvai* (2017) pirmajos divos ceturkšņos nominējusi **Ernestu Kļaviņu, Krišu Salmani, Annu Salmani, Lieni Mackus, Ati Jēkabsonu, Andu Lāci, Kristapu Pētersonu un Artūru Arni**. ●●● Jūrmalas jaunajā mākslas telpā „Dubultu stacija” daļu no **Raiņa un Aspazijas 150. jubilejas programmas *Pastāvēs, kas pārvērtīsies!*** veido starptautiska laikmetīgās mākslas izstāde *Man sirdī tīģer's*

DAŽI NO MŪZIĶIEM DŽEZA FESTIVĀLĀ RĪGAS RITMI (2015)

Paolo Fresu (Itālija - trompetists, komponists) un Daniele Di Bonaventure (Itālija - komponists, pianists, bandoneonists)

Malene Kjaergaard (Dānija - vokāliste)

Raul Midón (ASV - balsis, ģitāra, perkusijas)

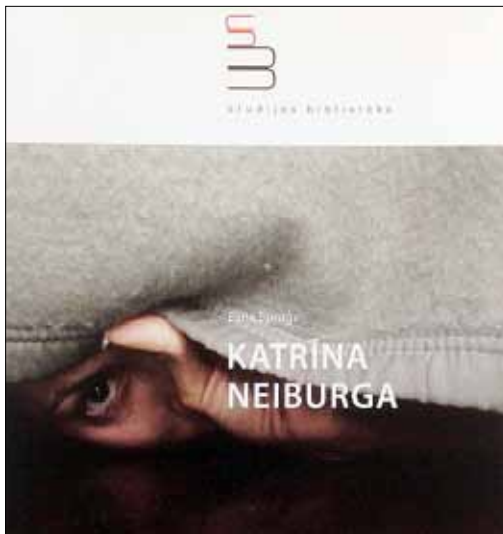
Laima Jansone (kokle), Raimonds Tiguls (hangs)

Karla Billingslija *Ziemeļvējš* Pedvāle (2015)

(2015.28.V-15.IX), kur daļa no iekļautajiem darbiem, sasaucoties ar Rainim būtiskām Ničes (**Friedrich Nietzsche**) nākotnes cilvēka idejām, vieno jūtīgumu pret sociālām problēmām un formu (kuratori: **Inga Šteimane** un **Arno Jundze**). ●●● **Pedvāles** Brīvības dabas mākslas muzeja videi veltītajā š. g. skulptūru izstādē no jaundarbiem jāmin skota Bizlija (**George Beasley**) veidotais *X*, kur izmantotas senīru *ogham* rakstu zīmes, amerikāņu Brenera (**James Brenner**) čuguna/akmens *Polārzuvaizne* un Billingslija (**Carl Billingsley**) nerūsējošā tērauda *Ziemeļvējš*, kas atklāj gan Latvijas auksto ziemēvēju, gan gaismas pilnās dienas Jāņu laikā. Pats Pedvāles saimnieka **Ojārs Feldbergs** izveidojis objektus *Pielāgošanās* un *Akmens sēkla Skotijai*. ●●● Latvijas vēstniecībā Vašingtonā atklāta *JG* reproducētā/aprakstītā (nr.163, 220, 272 u.c.) **Laimona Eglīša** (1929-2007) piemiņas izstāde *Retrospekcija*. ●●● Atzīmējot Jelgavas 750 gadu jubileju Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzeja izstāde *Jelgavas zelts* veltīta pilsetai nozīmīgo gleznotāju, grafiķu un tēlnieku veikumam, kopš 19. gs. 60. gadiem – to vidū **Jūlija Federa**, **Johana Valtera**, **Vilhelma Purviša**, **Sigismunda Vidberga**, **Arvīda Spertāla**, **Valda Kalnrozes**. Vien-

laikus izstādes rotu māksliniecei **Maijai Sniedzītei**, gleznotājam **Mārcim Stumbrim** un arī pēdējos gados radītajiem jauno mākslinieku darbiem, kurus eksponē Jelgavas Mākslinieku biedrība. ●●● **Pasaules latviešu mākslas centrā** (PLMC) Cēsīs vecākās paaudzes mākslinieku izstādei (**J. Annuss**, **J. Gailis**, **J. Kalmīte**, **F. Milts**, **N. Strunke**, **L. Mieriņš**, **Ģ. Puriņš**, **G. Roze**, **O. Šteiners**, **Māris Raudziņš**, **L. Stepe**, **A. Nukša**, **J. Mintiks** u.c.) seko tikai Ziemeļamerikā dzimušo latviešu mākslinieku darbu ekspozīcija (kuratore **Lelde Kalmīte**), to vidū jauniegūtais **Jana Senberga** pastelis, **A. Annusas Hagenas**, **R. Grendzes**, **G. Grinberga** u.c. darbi. PLMC mērķis ir nodrošināt ārpus Latvijas tapušas mākslas kolekcijas kvalitatīvu un ilglaicīgu glabāšanu un pieejamību plašai sabiedrībai Latvijā un ārvalstu apmeklētājiem. ●●● Pavasara mēnešos Anglijā sarīkota *JG* līdzstrādnieka **Laimona Mieriņa** (1929-2011, skat. Māra Branča „Krāsu un līniju zintnieks” *JG*269-277) darbu (gleznu, zīmējumu, iespiedgrafikas, arī fotogrāfiju) izstāde Lidsas Mākslas koledžā (Leeds College of Art), kur viņš savulaik studējis, pēcāk strādājis (1965-1994) par mācītspēku. Bijušie studenti atcerējušies Mieriņu kā leģendu, *sasodīto latvieti*, kurš viņiem mācījis *bezbaīlību radošajā darbā, nebaidīties no savas izteiksmes*. ●●● **Gabriella Mazaļevska** guvusi skatītāju simpā-

Skats no Mārtiņa Zivertā *Rīga dimd!* Dailes teātrī (2015)

Foto: Jānis Deimats, Fotocentrs

No lugas *Indulis un Ārija* Liepājas teātrī (2015)

tiju balvu izstādē *Artists on the Walkpath* Pertā (Austrālijā) par skulptūru *River Rumba*. ●●● Gleznotājam **Anitai Jansonei-Zirnītei** sarīkota jubilejas izstāde Jūrmalas pilsētas muzejā. ●●● Mūksalas mākslas salona izstādē *Vīrs*. *Un vārds* bija redzami tieši šai galerijai radītie **Sandras Krastiņas** darbi. ●●● Fonda „Mākslai vajag telpu” izstāžu cikla ietvaros fotogrāfs/mākslinieks, interneta žurnāla *Fotokvartāls.lv* galvenais redaktors **Arnis Balčus** izveidojis memoriālā dzīvokļa konceptu *Džemma Skulme* – telpisku atskatu mākslinieces dzīves gājumā. ●●● Galerijā „Daugava” piemiņas izstāde koka tēlniekam **Igoram Vasiljevam** (1940-1997), kura mākslas uzmanības centrā vienmēr bijusi radoša personība, tās gara spēks: Andrejs Rubļovs, Sergejs Eizenšteins, Māris Liepa, Maija Pljisecka, Gidons Krēmers, Leo Svemps, Kārlis Sebris, Raimonds Pauls u.d.c. ●●● „Rīgas Skats no izrādes *Eslingena*

mākslas telpā” no jauna atgādināts par vienreizīgā **Borisa Bērziņa** (1930-2002) radošo mantojumu, kas glabājas LNMM. ●●● Apgāda „Neputns” sērijā „Studijas bibliotēka” (kas sniedz latviešu un angļu valodā ieskatu Latvijas mākslas ainā 20. gs. nogalē un 21. gs.) laista klajā 13. grāmata – topošās (Latvijas Mākslas akadēmijā) zinātnieces **Elīnas Sproģes** grāmata par **Katrinu Neiburgu**. *Esmu bijusi tējas sēnes audzētāju asociācijas dibinātāja, taksometra šofere, dokumentālā kino filmētāja, dziedātāja, scenogrāfe, kurpju pārdevēja, un man nekad nav bijis garlaicīgi. Taču cilvēki mani nez kādēļ sauc par mākslinieci. Šoreiz mēģināšu iejusties šajā lomā, – tā grāmatas ievadā pirmā *Purviša* balvas laureāte Neiburga, kura (kopā ar Andri Eglīti) šogad pārstāv LV Venēcijas mākslas biennāles atklāšanā. Elna Sproģe raksturo Neiburgas mākslu kā pakārtotu alkām pēc emocijām,*

Edward Steichen. *Henri Matisse & La Serpentine* (1909)

īstuma un dzīvas atmiņas saglabāšanas. *Tā ir poētika, kas iedarbojas uz uztveri un izjūtām – atkailināta līdz kaulam, patiesības piesūcināta, smeldzīga un skaista... tā iemājo videoinstalācijās gan izstāžu zālēs, gan skatuves formā. Mākslinieces darbus vieno neizslikstošas spējas un vēlme ieklausīties, fiksējot vispārīnošo jeb pārļaicīgo cilvēku attiecībās, attieksmē pret pagātni un sevi pašu.* (mb)(dm)(re)

TEĀTRIS – Dailes teātra Kamerzālē pirmizrāde (2015.13.V) politiskajā trimdā Stokholmā sacerētajai **Mārtiņa Ziverta** (1903-1990) makabrai spēlei divās daļās *Rīga dimd* (rež. Kārlis Auškāps), kas vēsta par Polijas karaļa Stefana Batorija pavēli laika skaitīšanai pielietot jauno gregoriāņu kalendāru, kam Rīgā par iemeslu ir *Kalendāru dumpis* (16. gs. beigās). Starp nemiernieku vadoni Mārtiņu Ģīzi un Batorijam padevīgajiem Rīgas rātes vīriem, ieskaitot „Rīgas visdumjāko birģermeistaru” Bergenu, stāv viņa sieva Katre, kura ir arī Ģīzes Mārtiņa māsa. ●●● Par Liepājas teātra direktora **Herberta Laukšteina** neviennozīmīgi uztvertajiem eksperimentiem aizvadītajā sezonā liecina arī lugas *Indulis un Ārija* jauniestudējums, kur režisors/horeogrāfs **Sergejs Zemļanskis** izvēlējis Raiņa darbā vārdu vietā lietot tikai aktieru kustības. ●●● Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku laikā Latvijas Zinātņu akadēmijas atjaunotajā koncertzālē „Rīga” izrādītajā Jaunatnes teātra (JT) mūziklā *Eslingena* (2015.10.VII), kur piedalās turpat 50 aktieri, arī viena no darba autorēm, *Emmy* balvas saņēmēja, komponiste **Lolita Rītmāne** (pārējie divi autori: **Andris Rītmānis** un **Alberts Legzdīņš**), parādīti piedzīvojumi latviešu vislielākajā bēgļu nomētnē Vācijā aizvadītā gs. 40. gadu otrā pusē. Izrādi apmeklē arī Valsts prezidents Raimonds Vējonis ar dzīvesbiedri Ivetu. ●●● Pirms tam JT izrāda kontraversālo **Jāņa Ķirša**, **Pētera Draguna** un **Jura Millera** muzikālo drāmu *Cukurs*. **Herberts Cukurs**, ko klātienē arī vēro Brazīlijā mītošā Cukura meita Antianeja. Par lugas izraisīto kontraversiju skat. JG279:70 (<www.jaunagaita.net>).

FOTO/KINO – Ņemot vērā Minskas līguma pārkāpšanu un Krievijas karadarbības pastiprināšanos Aus-

trumukrainā, aktieris un Latvijas bruņoto spēku rezerves virsšeržants **Ziedonis Ločmelis** pārtraucis filmēšanos Krievijas sponsorētajā filmā *Vikings*, kur viņš atveido vienu no pieciem galvenajiem vikingsiem, kurus noalgojis kņazs, lai „nokurinātu” līdz ar zemi Polocku. *Kamēr situācija nemainīsies, es ar krieviem vienkārši nestrādāšu, ne šeit [Latvijā], ne tur [Krievijā] (...)* *Nedomāju, ka viņi nomierināsies, jo ir pārņēmti ar savu ideoloģiju un visi staigā ar apziņu, ka tas ir vienīgais ceļš. Tikpat labi rīt viņiem var ienākt prātā paņemt gabalu no Somijas vai Latvijas, piebildis Ločmelis, kurš iesaistījies arī filmas *Dvēseļu putenis* veidošanā.* (tvnet.lv 2015.5.VI). ●●● Latvijas prezidentūras ES Padomē ietvaros **Egona Spura** (1931-1990) fotogrāfiju izstādes „Rīgas strādnieku rajoni (1975-1988)” atklāšanā Lisabonā *Espaço Santa Catarina* (2015.3.VI) viņa dzīvesbiedre, arī izcila fotomākslas meistare, **Inta Ruka** komentē 50 iekļautos darbus. ●●● Luksemburgā dzimušais **Steihens (Edward Steichen, 1879-1973)** savos fotouzņēmumos iemūžinājis Amerikas bezdarbu/nabadzību 30. gados, arī kara laiku, bet visvairāk sabiedrībā ievērojamus cilvēkus – no Čērčila līdz Grētai Garbo, Čārljam Čāplinam, Marilīnai Monrō u.d.c. Sadarbībā ar Luksemburgu LNMM „Arsenālā” izstādīti (27.VI-6.IX) 86 oriģināldarbi no meistara agrīnā (Parīzē) un brieduma (Ņujorkā) posma. (re)

IZGLĪTĪBA – LZA prezidents **Ojārs Spārītis** pēc tikšanās ar LV prezidentu **Raimonu Vējoni**: *Mēs esam vienprātīgi, ka Latvijas ekonomisko augšupeju var nodrošināt laba izglītība, zinātnieku bāzes ataudzēšana un uzturēšana labā garīgajā un intelektuālajā tonusā* (BNS/tvnet.lv 2015.16.VII). ●●● Par LU rektoru ievēlēts (2015.4.VI) bioloģijas zinātņu doktors, mikrobiologs **Indriķis Muižnieks**. LZA akadēmika (kopš 2000) uzskatā LU kā nacionālajai universitātei, kur studējošo skaits vidēji ir ap 15 000, ilgtermiņa prioritātei jābūt latviešu valodas, vēstures, kultūras, Latvijas sabiedrības pētījumiem globālo procesu kontekstā, turklāt studiju programmās jāpalielinaot vispārpelietojamās prasmes, tostarp valodas, komunikācijas, ētikas u.c. Rektora 12 līdz 14 cilvēku darba komandā kā pirmie iekļauti bij. izglītības un zinātnes ministre **Ina Druvieta**, LU Sociālo zinātņu fakultātes prof. **Jānis Ikstens** un LV Fizikas un matemātikas fakultātes prof. **Vjačeslavs Kaščejevs**. Atbalstu Muižniekam pirms vēlēšanām paudusi arī LU Studentu padome. ●●● JG280 ievietots **Indras Ekmanes** apskats par Gundara [Ķeniņa] Kinga un Davida Maknaba (McNabb) grāmatu *Nation-building in the Baltic States*. Recenzijas angļiskotā versija tagad publicēta akadēmiskajā ceturkšņizdevumā *Journal of Baltic Studies* [46/2(2015):269-271], ko izdod starptautiskā bezpeļņas *Association for the Advancement of Baltic Studies* (Baltijas Sudiju veicināšanas apvienība, dib. 1968) apgāda *Routledge* (www.tandfonline.com) paspārnē Apvienotajā Karalistē (UK). Š.g. jūnijā/jūlijā Indra Ekmane (kopā ar Ivetu Grīnbergu) strādāja par latviešu valodas instruktori Baltijas Studiju vasaras institūtā (Baltic Studies Summer Institute – **BALSSI**) Pitsburgas U. (U. of Pittsburgh). ●●● *Izloknes arī ir mūsu nacionālā bagātība, literārās valodas vārdu rezerve un mūsu valodas vēstures uzziņu avots* – tie

ir valodnieces **Martas Rudzītes** (1924-1996) vārdi. Viņas piemiņai klajā nākušajā CD komplektā *Viena zeme, vieni ļaudis*, nav vienāda valodīņa var noklausīties ap 90 Latvijas izlokšņu paraugu.

TEKSTI VIŅDIENĀS UN MŪSDIENĀS – Vērā liekamas ir literatūrkritiķa, esejista un kultūras ceturkšņizdevuma AGNI redaktora **Svena Birkerta** domas par drukāto vārdu un raizes par interneta negatīvo ietekmi uz cilvēka individualitāti: *Es emocionāli, psiholoģiski un garīgi pavadīju laiku kopā ar grāmatu, tāpēc tā ir gandrīz kā cilvēks. Es nevaru tai vienkārši pagriezt muguru. Pat ja nekad to vairs neatvēršu, tā ir fizisks norādījums un atgādinājums. Es mīlu grāmatas brīnišķīgo fizisko esību. Es nedomāju, ka jebkas līdz šim uz ekrāna radīts var to aizvietot. Grāmatu atver, tu tajā ieej, virzies uz priekšu un tad aizver. Tam ir simboliska nozīme, kas nerodas brīdī, kad piespied pogu uz sava Kindle un teksts pazūd. Es gribu skatīties uz šo konkrēto priekšmetu un sev teikt: jā, es atceros. Kas notiks ar tiem daudzajiem cilvēkiem, kuri nekad nav sajutuši šo sentimentālo saiti ar grāmatas lasīšanu? Vai viņi gribēs saglabāt katras pieredzes nošķirto unikalitāti, kas palīdz veidot cilvēka būtību?* (www.irir.lv 2015.27.V) – tā Svens Birkerts, arhitekta Gunara Birkerta dēls. ●●● Bībeles 2. izd. (1739) ievadvārdu sagatavotāja, latviešu valodas entuziasta („Lai gan šī valoda zemnieku valoda vien ir, tomēr tā nevaic nicināma, tāpēc, ka viņai savs jaukums un skaidrums tāpat kā citām valodām iraid, viņa var tai latīneru un grieķeru valodai vairāk līdzīga turēt tapt, nekā to vāciešu valoda... Tā latviešu valoda ir no sevis pār daudz citām valodām viena tīra un skaidra valoda”), Tiringenā (Thüringen) dzimušā, Halles U. beigušā vācu luterāņu mācītāja Blaufūsa (**Friedrich Bernhard Blaufuß**, 1697-1756), kurš Vidzemē (Ergemē) nonācis 18. gs. sākumā pēc Lielā Ziemeļu kara, latviešu valodā sarakstītais teksts (89 lpp. rokrakstā) *Stāsti no tās vecas un jaunas būšanas, to Vidzemes ļaužu* (1753), kas tapis teju 100 gadus pirms jaunlatviešu kustības, apgājā populāro, *Garlība Merķeļa* radīto apspiestās zemnieku tautas 700 verdzības gadu mītu. *Vēstures izpratne nepārtraukti modificējas, jau sākot ar 19. gs. vidu, kad tā pirmo reizi nonāca līdz latviešu sabiedrības apziņai. Toreiz tas bija 600 gadu verdzības mīts, jo Merķelis rakstīja par tumšo pakļautības laiku* (13.-19. gs.). 20. gs. tas transformējās 700 gadu verdzības mītā... šajā koncepcijā varētu iekļauties arī 50 gadu okupācijas pieredze. Līdz ar to mīts nepārtraukti mainās un savā ziņā pagarinās – tā norāda pirmreizīgā faksimilizdevuma redaktors, jaunās paaudzes vēsturnieks **Dr. Jānis Šiliņš** intervijā *Edītei Brikmanei Latvijas Vēstneša* portālā (2015.19.V – <www.lvportals.lv>) un turpina: *Mīti iegūst aktualitāti un popularitāti tāpēc, ka tie veic kaut kādas noteiktas sociālas vai kulturālas funkcijas attiecīgā laikā un vēsturiskā situācijā. Tas bija laiks, kad dzimtbūšana tika ļoti asi kritizēta visā Eiropā, it īpaši Austrumeiropā, kur tā saglabājās visilgāk. Atbrīvošanās diskurss – gan tautu, gan sociālo grupu, visbeidzot katra indivīda atbrīvošanās – bija ļoti spēcīgs un aktuāls. Cīņa pret verdzību un verdzības kritika Latvijas gadījumā izpaudās kā dzimtbūšanas kritika. Tāpēc 19. gs. vidū aktīvākie latvieši atce-*

*rējās **Garlību Merķeli** un viņa darbu „Latvieši”, un var teikt, ka jaunlatviešiem Merķelis bija ļoti svarīgs – ne velti Rīgas Latviešu biedrība savu sabiedrisko darbību sāka tieši ar viņa pieminekļa atklāšanu. Otrs aspekts bija nacionālās atbrīvošanās jautājums. Meklējot leģitimitāti un pārmantojamību latviešu nācijas kā politiska subjekta esamībai, atbildes tika meklētas senā pagātnē jeb t.s. senlatviešos, kuriem, protams, ar 19. gs. latviešiem bija ļoti nosacīta saikne. Taču tolaik nacionālais jautājums un konkurence ar privilēģētā stāvoklī esošo baltvāciešu minoritāti bija aktuāla. Līdz ar to 700 gadu verdzības mīts kalpoja kā labs veids, lai mobilizētu sabiedrību cīņai par savām tiesībām, neraugoties uz to, ka šim mītam bija apšaubāms un ļoti diskutabls segums – vai vispār bija tāda verdzība, un vai dzimtbūšanu var uzskatīt par verdzību? Turklāt dzimtbūšana bija salīdzinoši jauna parādība un klasiski negatīvā izpratnē Latvijas teritorijā pastāvēja tikai no 18. gadsimta sākuma. Nekādā gadījumā 700 gadu!... Starp citu, interesanti, ka Merķeli latviešu valodā pārtulkoja tikai 1905. gadā, kad atkal aktualizējās jautājums par latviešu apspiešanu un cīņu par tiesībām. Arī jaunstrāvniekiem un sociālistiem cīņa pret sociālo apspiestību un nevienlīdzību kaut kādā mērā saistījās ar nacionālo konfrontāciju starp latviešiem kā apspiestajiem un vācbaltiešiem kā apspiedējiem... Var teikt, ka Merķeļa paustais uzskats ir – vispirms jāmaina sabiedrība, jāsasniedz Eiropas vidējais attīstības līmenis, un tad sabiedrība kļūs labāka un cilvēki tikumīgāki. Turpreti Blaufūss raksta, ka vispirms jāmaina katrs cilvēks – jārūpējas, lai katrs sabiedrības loceklis kļūtu izglītotāks, tikumīgāks, un tad arī pārējā sabiedrība mainīsies un dzīvos lielākā labklājībā... Latvieši „Vidzemes stāstos” ir parādīti kā pašapziņīga un cienijama tauta... Protams, liekot indivīda intereses centrā, var iebraukt otrā grāvī, tāpēc ir jādomā, kā šīs tendences mēs 21. gadsimtā varam vislabāk piemērot un izmantot tieši mūsu konkrētajā individuālajā gadījumā... Tā ir latviešu nelaime, kas caurvij 19. un 20. gadsimtu – svešu ideju pārņemšana un burtiska ieviešana. Tā notika ar nacionālismu, sociālismu, tāpat ar demokrātiju un Vēsturnieks **Jānis Šiliņš** (2015)*

Foto: Atis Brikmanis

Foto: Indra Ekmane

Rokgrupa Pērkonš Latviešu centra Garezers 50 gadu jubilejas svinībās (2015)

liberālismu - tika paņemtas vispārējās klišejas, standartizēti risinājumi, kuriem mēģināja piemērot Latvijas situāciju, nevis Latvijas situācijai mēģināja piemērot jaunās idejas. LU Akadēmiskajā bibliotēkā glabāto rok rakstu līdz plašākam lasītāju lokam novirzījusi Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, kam šajā darbā finansālu palīdzību sniedzis Valsts kultūrkapitāla fonds, kā arī Taipejas misija Latvijas Republikā. Grāmatā *Vidzemes stāsti* ir 253 lappuses, jo teksts paralēli dots faksimilā, transkripcijā un mūsdienīgā versijā, turklāt ar vērtīgiem komentāriem – ne tikai Jāņa Šiliņa, bet arī Māras Grudules, Janīnas Kursītes, Gvido Straubes, Pētera Vanaga laikmeta, valodnieciskajā, sadzīviskajā un etnogrāfiskajā kontekstā. ●●● „Mansards” laidis klajā politiskajā trimdā (Zviedrijā) mirušā Kārļa Dzīllejas (1891-1963) biogrāfisko romānu *Garlībs Merķelis* (1935, tolaik ar pseidonīmu Kārlis Lejnīeks). Dzīlleja ir vairāku dzeju un prozas sējumu autors, literatūrvēsturnieks, mēnešrakstu *Domas*, *Jaunais Cīrulītis*, sociāldemokrātu *Brīvība* (Stokholmā) redaktors, monogrāfiju (par Veco Stenderu, Neredzīgo Indriķi, Jāni Asaru, Ādolfu Alunānu u.c.), svešumā sarakstītā *Rainis vientulības kalnā* autors, vislabāk pazīstams ar grāmatu *Poētika* (1915, 1920, 1928), pārpublicētu trimdā (1949, 1985), kur izdoti arī Dzīllejas sakārtotie komentāri Raiņa *Raksti* 16 sējumos (Niklāva Strunkes grafiskajā ietērpā (Vāsterā, Zviedrijā: Ziemeļblāzma/Jānis Abučs, 1952-1965). 17. sējumā (1965) pēc Dzīllejas nāves sakopotas atmiņas un apceres par Raini un Aspaziju (Miķeļa Valtera, Klāras Kalniņas, Valdemāra Damberga, Veltas Rūķes, Zentas Mauriņas, Brūno Kalniņa, Nikolaja Valtera, Jāņa Kārklīņa u.c.). Krievu okupācijas laikā cenzūras iestāde *Glavlit* (Galvenās literatūras un izdevniecību pārvalde) pavēl izņemt no apgrozības Dzīllejas darbus, ieskaitot *Poētik*. ●●● Raiņa teksti, krievu dzejnieku Valērija Brjusova, Anas Ahmatovas u.c. atdzejoti, arī daži *Aspazijas darbi*, atskan (2015.25.-27.V) Kirovā (Raiņa laikā Vjatkā) un 35 km attāļajā Slobodskā, Sibīrijā, uz kuriem cariskā Krievija izsūtīja (1899-1903) dzejnieku pēc jaunstrāvnieku tiesas prāvas. Slobodskā tapis Raiņa krājums *Tālas noskaņas zilā vakarā*, arī dzejolis „Lauztās priedes”. Kā Latvijas delegātiem pastāsta Raiņa muzejmājas vadītāja (kopš dibināšanas 1992. gadā) Žanna Žilina, no dzejnieka apmešanās vietas Vjatkas ielā 24 palikuši bijuši tikai pamati. Divstāvu koka ēka, tagad arhitektūras piemineklis, uzcelta no jauna pēc vecām metodēm, bez naglām, par slobod-

skiešu ieguldītajiem līdzekļiem. Latvijas prezidentūras ES Padomē publiskās diplomātijas un kultūras programmas ietvaros Vjatkas Mākslas muzejā atklāta izstāde *Aspazija/Rainis: dumpinieci/humānists. Divu latviešu dzejnieku stāsts*, kas pirms tam ekspozēta *Salle des Pas Perdus* – UNESCO galvenajā mītnē Parīzē. Citu pasākumu vidū Kirovas apgabala Aleksandra Hercena bibliotēkā notiek Rainim/Aspazijai veltīta starptautiska konference, kur Latviju pārstāv Latvijas Institūta direktore Karina Pētersone, literatūrzinātnieki Ausma Cimdiņa, Jānis Zālītis un Gaida Jablovskā, rakstnieks Pauls Bankovskis, izstādes kuratore Elvīra Bloma, muzikologs Orests Silabriedis u.c. [Vjatka pārdēvēta tolaik populārā KP Ļeņingradas komitejas vadītāja (Sergeja Kirova – 1886-1934) vārdā. Vēsturnieku/memuāristu aprindās pastāv doma, ka aiz viņa noslepkavošanas Smolnijā stāv Staļina ēna]. (re)

DIASPORA – Muzeja un pētniecības centra *Latvieši pasaulē* izdotajā grāmatā *Dziesma. Svētki. Dzīve* (2015. 228 lpp.) sastādītāji **Marianna Auliciena, Kristīne Jansone, Maija Hinkle, Ieva Vītola, Ināra Reine, Arta Savdona, Brigita Tamuža un Juris Zalāns** apkopojusi mutvārdu liecības par dziesmu svētku tradīciju pēckara trimdā Vācijā, ASV, Kanādā, Austrālijā, Lielbritānijā un Zviedrijā – galvenokārt dziedātāju un skatītāju atmiņas, pārdomas un vērtējumi par dziesmu svētku nozīmi viņu dzīvē. Austrālijā nonākušais Jānis Čēčiņš atceras ceļojumu uz Kultūras dienām Pertā: *Tajā gadā bija īpaši karsts, un no karstuma slīdes saliecās. Gandrīz puse no tiem, kas bija tajos vilcienos, bija latvieši. Vilcienos bija salonu vagoniņi, kuros bija bārs un parasti arī klavieres, un kāds spēlēja, tur notika jautras dziedāšanas. Un tad mēs tā lēnām braucām pāri Austrālijas vidienes tuksnesim, apstājāmies katrā pilsētiņā, kur tad visi kāpām ārā un parasti izdzērām sausu vienīgo krogu.* Un ASV dzimušais (1967) Kārlis Briedis: *Svētkos es satīku draugus, kurus es sen nebiju redzējis. Tur bija kaut kas tāds... Tu satiec cilvēkus no citiem štatiem, kādreiz cilvēki no Vācijas vai no Austrālijas atbrauca ciemos. Tur neko daudz nebija jāskaidro, jāiepazīstas. Visi sēdēja pie viena galda, dziedāja vai paēda, vai gulēja vienā viesnīcas istabā uz grīdas, uz matračiem vai guļammaisos. Un tas bija tiešām tāds latvietības lepnuma brīdis, tā, ka tu jūties kā daļa no kaut kā. Tu nebiji vairs indivīds. Tu jūties kā daļa no cilts, no latviskā. Vērtīgs ir Prof. Dr. Hinkles sagatavotais vēsturiskais pārskats par dziesmu svētkiem trimdā (1946-2014). Pie reizes interesentiem iesakāmas nu jau par klasiku kļuvušās trimdā klajā laistās grāmatas Valentīna Bērzkalna *Latviešu dziesmu svētki trimdā, 1946-1965*, Valdemāra Dulmaņa *Latviešu kultūras dienas Austrālijā 1950-1970*, Margaritas Biezaites *Latviešu kultūras dienas Austrālijā 1971-1991* u.c. ●●● Prof. **Viktora Hausmaņa** grāmata *Laimonis Siliņš un sanfrancisko mazais teātris* (Zinātne, 2014)) veltīta trimdā nodibinātajam (1966) latviešu teātrim – gan pašm dibinātājam **Laimonim Siliņam**, gan viņa dzīvesbiedrei, aktrisei **Brigītai Siliņai**, gan arī virknei teātra repertuāra stūrakmeņu, citu vidū gleznotājam un dramaturgam **Raimondam Staprānam** un īpaši rakstniekam **Anšlavam Eglītim**, kurš Siliņam bijis*

tāds pusdieviņš – ja ko teica Anšlavs, tā jau bija dziļā patiesība... ne tikai man, bet, es domāju, visai latviešu sabiedrībai. Prof. Hausmanis apraksta arī Siliņu gaitas Latviešu leģionā, bēgļu nometnēs Vācijā, došanās (1950) tālākā trimdā uz ASV. Būtisks grāmatas avots ir korespondence starp grāmatas autoru un Siliņu, kurš Rīgā saņēmis (2013) *Spēlmaņu nakts balvu* par mūža ieguldījumu latviešu teātra attīstībā un kopšanā. ●●● Uz „Amerikas latviskuma salas” (Mičiganas štātā), oficiālāk – Latviešu centra **Garezers**, 50. gadskārtas svinībām (2015.2.-5.VII) bija sabraukuši ap 2 000 latviešu (kam *Garezers ir miļš un kā „otrās mājas”* – tā *Latvians Online*), arī viesi no Latvijas, to vidū 80. gados leģendārā, padomju varas iestāžu divreiz aizliegtā rokgrupa *Pērkons*, kurā no „vecajiem” joprojām aktīvi ir piecdesmitgadnieki **Juris Kulakovs** un **Ieva Akurātere**. ●●● 12. Saeimas deputāta **Riharda Kola** uzskatā (*Diena* 2015.25.VI) ar steigu jāveidojot jauns likums latviešu diasporas atbalstam, jo, kā atklāj gan PBLA Izglītības padomes izpilddirektore **Anta Spunde**, gan arī LU Filozofijas un socioloģijas institūta pērngad uzsāktais pētījums *Latvijas emigrantu kopienas*, šobrīd ārpus Latvijas dzīvojošo vairāk nekā 20 000 latviešu bērnu valodas zināšanu līmenis kļūst arvien vājāks. Tam pievienojas pārsteidzošā vēsts, ka par reemigrācijas plānu nav dzirdējuši 59% no diasporas pārstāvjiem, bet tie 7%, kas par to zina, ir pārliecināti par valdības/politiķu intereses trūkumu atbalstīt diasporu. *Ignorējot diasporu, skaidri parādam, ka latviešu kultūras ilgtspēja mums ir būtiska tikai „uz papīra”... ja neatbalstīsim latviešu skolas, būs lieki runāt par kādiem reemigrācijas plāniem vai cerēt uz šo ģimeņu atgriešanos*, tā deputāts **Kols** (VL-TB/LNNK). ●●● Par pirmo reizi Dublinā rīkoto **Jaunatnes forumu 2015** (4.VI) stāsta Latviešu Kultūras svētku rīcības komitejas priekšsēde **Inguna Grietiņa**: *Esmu gandarīta par jauniešiem, kuri tik lielā skaitā pulcējās pirmajā Jaunatnes forumā Īrijā*. Vadības komandā: **Didzis Vilcāns**, **Iveta Ozola-Cīrule**, **Kārlis Spunde**, **Rita Zālite**, **Laura Krasovska**. Klātesot LV Jaunatnes Kompetenču centra priekšsēdim **Oskaram Jepsim** un Eiropas Latviešu apvienības (ELA) priekšsēdim **Aldim Austeram**, forumu atklāja Latvijas vēstnieks Īrijā **Dr. Gints Apals**. Savas un arī citu jauniešu domas par forumu pauž **Lelde Kopmane** – *to apmeklējot, mēs sajūtāmies kā mājās. Saprātām, ka arī Īrijā var iepazīties ar līdzīgi domājošiem tautiešiem, kuri vēlas iesaistīties latviešu kultūras dzīvē* (*Brīvā Latvija* 2015.25.V). ●●● Eiropas Latviešu apvienības (ELA) komunikāciju referente **Lāsma Gaitniece** vēstī (2015.30.VI), ka ELAī pievienojusies Islandes Latviešu biedrība (ILB) – ieskaitot atbalstītājus, vairāk nekā 50 cilvēku. (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – **Viesturs Sprūde** informē par Kara muzejā sarīkoto starptautisko konferenci (2015.28.V) „Nacionālo vienību izveide I Pasaules kara laikā”, kuras atklāšanā Aizsardzības ministrijas parlamentārais sekretārs **Andrejs Panteļejevs** uzsvēr 1915. gadā formētā Latviešu strēlnieku bataljona nozīmi nācijas pašapziņas veidošanā, īpaši, *kad mums atkal jādomā, kā aizsargāt savu zemi*. LU Latvijas Vēstures institūta direktors **Guntis Zemītis** savukārt norāda, ka strēlnieku iesaistīšana cara ar-

mijā bijusi latviešu dzīvā spēka izšķiešana, radikālīzēšanās, nonākšana Krievijā, nonākšana komunistiskā režīma kalpībā pretstatā Igaunijai, kas savas jaunatnes ziedu varēja koncentrēt neatkarības cīņām. **Ēriks Jēkabsons** (LU Vēstures un filozofijas fakultāte) liecina, ka latvieši bijuši *vispamanāmākie* caristikās Krievijas armijā I Pasaules karā – kopējais latviešu tautības virsnieku daudzums, iespējams, sasniedzis 12 000, taču tikai aptuveni 1 000 dienējuši strēlniekos. ●●● Pie reizes nedaudzī citāti attiecībā uz vēlākiem laikiem, no **Viestura Sprūdes** aplūkotajiem (*LA.lv* 2015.14.V) pirmskara Sabiedrisko lietu ministra **Alfrēda Bērziņa** (1899-1977) trimdā pierakstītajiem, ASV Hūvera institūta arhīvā Stenforda Universitātē **Ērika Jēkabsona** uzietajiem memuāriem, kurus „**Valters un Rapa**” laiž klajā (2015) ar virsrakstu *Nepublicētas atmiņas: laiks, kas negaist: 20. gadu sākumā radās mēģinājumi dabūt Ulmani prom no Latvijas... Meierovics lūkojis Ulmani pierunāt kļūt par Latvijas sūtni ASV... Par Saeimas neveiksmēm lielā mērā ir atbildīga ne vien Saeima pati, bet vēlētāji. Balsojot par sikiem nogrupējumiem vai pat atsevišķām personām, kas pie vēlētājiem vērsās ar demagoģiskiem, nepildāmiem solījumiem, tie sašķēla Saeimu sīkās grupās, padarot to kvalitatīvi vāju un darba nespējīgu... Manas personīgās attiecības ar prezidentu pēc apvērsuma ne vienmēr bija sevišķi labas. Neraugoties uz manu pilnīgo lojalitāti valdībā un ārpus tās, bija čukstētāji, kas pienes prezidentam dažādas valodas, pat tik ģeķīgas, ka man pastāvēt nodoms Ulmani gāzt un pašam sagrābt varu... [Finanšu ministrs] **Alfrēds Valdmanis** bija neparasta parādība – cilvēks ar nenormālu godkāribas kompleksu un nepietiekamu kontroli par savas rīcības pareizību... izlikšanās un melu meistars... pratis veikli manipulēt, tajā skaitā arī ar Ulmani, izplatot baumas un sējot savstarpēju neuzticēšanos, ko centās izmantot, lai pats izvirzītos... ģenerālis **Jānis Balodis** tērēt ... varēja itin labi, dažu brīdī būdams pat interesants sarunu biedrs. Bet atklātu runu teikt vai kaut ko uzrakstīt, pat ne desmits teikumus, viņš nespēja... politikā pats naivuma iemiesojums... Ārlietu ministru **Vilhelmu Munteru**... vācieši nīda kā renegātu, latvieši neuzticējās tālab, ka viņš ir vācu izcelsmes... Mums bija kļūdas, bet tās*

No Jāzepa Grosvalda (1891-1920) Strēlnieku sērijas

Foto: Māra Strautmane

Cerību bura Jūrkalnē. Ģirta Burvja un Andra Kokina darinātā (2000) piemiņas zīme II Pasaules kara bēgļiem un viņu pārcēlējiem pāri jūrai uz Zviedriju.

bija mūsu pašu kļūdas, kuras paši uz radušās pieredzes pamata labojām. Bet tās nebija lielākas kļūdas kā citās vecās valstīs. Mūsu valsts vadītāji bija tikai cilvēki ar cilvēkiem piemītošām kļūdām un vājībām. Nevienš no mums atsevišķi nebija bez kļūdām, un arī mūsu tautai nepiemīt tikai cildenākās īpašības. Bet, neraugoties uz teikto, mūsu tautas vadītāji brīvības cīņās un Latvijas uzbūves darbā un mūsu tauta neilgos brīvības gados paveica darbus, uz ko tā paaudze, kas cīnījās par Latvijas brīvību un netaupīja sviedrus, ceļot saimniecisko un garīgo Latviju, var būt lepna – tā Alfrēds Bērziņš. (re)

1939.23.VIII – 1991.21.VIII – Lidijas Lasmanes-Doroninas aicinājumu augstākajām valsts amatpersonām un domubiedriem pieņemt Lustrācijas likumu, lai savulaik čekas (VDK) savervētie cilvēki varētu brīvprātīgi atzīt sadarbības faktu, liecināt par apstākļiem, kādos sadarbība notika, un morāli attīrīties, citu vidū parakstījuši arī **Dagmāra Beitnere-Le Galla, Knuts Skujenieks, Iveta Šimkus, Skaidrīte Lasmane, Pāvils Brūvers, Liāna Langa, Rudīte Kalpiņa, Mārtiņš Mintauris** u.c. (*LETA/Irir* 2015.29.VII). Okupācijas gados trīs reizes arestētā brīvības cīnītāja (1946, 1970, 1983) pavadījusi apcietinājumā 14 gadus. Atsaucoties uz **Ritvara Jansona** runu „Stūra mājas” pagalmā, VDK drošībasnieki prasījuši Lidijai Lasmanei, *vai tiesām uzskatāt, ka Latvija okupēta?* – viņa minējusi gan boļševistisko režīmu, kas toreizējai Pāvilstas skolniecei izveda (1941) klasesbiedrus, gan nacistu režīmu, kas noslepkavoja ebreju klasesbiedrus. Lasmanes atziņa mūsdienās: *Mums ir jāzina sava pagātne, savukārt bez pētniecības pie zināšanām par pagātņi tikt nevaram. Patiesībai ir jānāk gaismā. Lai mēs kā tauta attīrītos no okupācijas uzsārņojumiem, ir jānotiek sarunai par padomju laiku, arī par čekas*

XI Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku noslēgumā (no kr.) Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece, LV pirmā lēdija Iveta Vējone, prezidents Raimonds Vējonis (2015)

Foto: Anna Gaillite

Foto: Agnis Jansons

Piemiņas zīmes atklāšanā Slampē (2015)

*maisiem. Šī ilgā neskaidrība un mullšanās ir bezjēdzīga un nevar turpināties bezgalīgi (Laikraksts Latvietis 2015.31.VII). Arī Valsts prezidents Raimonds Vējonis izteicies aģentūrai BNS, ka VDK dokumentu izpētes komisijas uzdevums ir izvērtēt Latvijai nodarīto materiālo un morālo kaitējumu un darīt dokumentus pieejamus (pēc 2018.31.V) plašākai sabiedrībai (apollo/tvnet.lv 2015.3.VIII) ●●● Kā informē LOM preses pārstāve **Līga Strazda**, pētniece **Inese Dreimane** noskaidrojusi, ka LPSR NKVD-NKGB (čekas) komandants, kas 1941. gadā organizēja un, iespējams, pats izpildījis nāves sodus stūra mājā ierīkotajā šautuvē, bijis jaunākais leitnants **Anatolijs Konstantīna dēls Jermolajevs**, kura paraksts par „sprieduma izpildi” vienmēr bijis pirmais, kam sekojuši Baltijas īpašā kara apgabala (PribOVO) prokuroru **Skokova** vai **Nosova** un NKVD-NKGB 1. specdaļas priekšnieka vietnieka **Zinovija Krivicka** paraksti. Kopš 1941.30.I līdz vācu okupācijai Jermolajevs dzīvojis Rīgā, Tallinas ielas 15. nama 5.dzīvoklī. ●●● 14.VI Slampē blakus vecajai pagastmājai atklāts arhitekta **Edvina Vecumnieka** un tēlnieka **Ģirta Burvja** piemineklis **Zelta josta** – 12 tonnu smags akmens, apjots ar zeltā tonētu gredzenu, kurā, izmantojot lāzergriezuma tehniku, ierakstīti simts Slampes iedzīvotāju vārdi – gan 1941.14.VI un 1949.25.III uz Sibīriju deportēto, gan arī vācīku divu holokausta upuru. Piemiņas vietas ideja pieder rakstniecei **Mārai Zālītei**. ●●● Savukārt Cēsīs, pagalmā pie ēkas Pils ielā 12, kur 40. gadu beigās atradusies milicija, kas strādājusi roku rokā ar čekku, atklāta mākslinieka **Daiņa Andersona** izstrādātā piemiņas siena ar vairāk nekā 600 okupācijas laikā bojāgājušo Cēsu apriņķa iedzīvotāju vārdiem. ●●● Rundāles novada Sudmalu kapos atklāta (2015.30.V) piemiņas zīme juristam, diplomātam, sociāldemokrātu politikim, Tautas padomes loceklim, Latvijas pirmās Saeimas priekšsēdētājam, izsūtījumā soda nometnē Usolejē (Усолье на Камском – Urālu kalnos) mirušajam (1941) **Fridricham Vesmanim** un ceļā uz izsūtījumu mirušajai (1941) sievai **Emilijai Bertai Vesmanei**. ●●● **Ellena Holmerte** pēc gadiem ilgās meklēšanas atradusi simtiem II Pasaules kara beigu posmā Zviedrijas armijā Gotlandē dienējušā **Dāvida Holmerta** foto negatīvu, kas dokumentē bēgļu laivu vadītājus (viņu vidū Gotlandē patvērumu atradušo **Pēteri Jansonu**, krievu notverto un uz Sibīriju nosūtīto **Ēriku Tomsonu**), bēgļus un viņu saņēmējus zviedru salā, kur tolaik (1943-1945) reģistrēti 3 605 latvieši, 6 477 igauņu un 242 lietuvieši „laivu cilvēki”. **Pētera Inīnberga** sagatavotā, agrāk neredzētu fotogrāfiju izstāde pērn gad apceļojusi vairākas pilsētas Zviedrijā, bet šogad izrādīta arī Lat-*

vijā – Ļaudonā, Līvānos, Valmierā, Liepājā, Jūrkalnē u.c. **Māra Zirnīte** gatavo grāmatu ar Holmerta fotogrāfijām latviešu un angļu valodā. (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Jura Alunāna dzimšanas dienā (13.V), kas pazīstama arī kā *Valsts valodas diena*, intervijā LTV *Rīta Panorāmā* literatūrzinātniece, valodniece un Saeimas deputāte **Janīna Kursīte** norāda, ka lielākais apdraudējums latviešu valodai ir milzīgā emigrācija. Ik gadu valodai zūd ap 5 000. Tomēr situācija *galīgi traka* vēl neesot, jo svešumā dzīvojošie latvieši arvien vairāk un vairāk rūpējoties par valodas saglabāšanu (*Ism* 2015.13.V) ●●● Noslēdzoties Latvijas prezidentūrai ES Padomē (2015.30.VI) un uz nākošo pusgadu nododot ES grožus Luksemburgai, Ministru kabineta ziņojumā izcelta vienošanās par Eiropas Stratēģisko investīciju fondu, Enerģētikas savienības un Digitālā vienotā tirgus izveide (būtiskiem tiesību aktu priekšlikumiem tele-sakaru, kibernetikas un datu aizsardzības jomā), LV spēja ātri un efektīvi reaģēt uz izaicinājumiem ES iekšējai drošībai un ES migrācijas un patvēruma politikai, kā arī sadarbība ar Centrālās Eiropas reģiona valstīm un Austrumu partnerību, kas gan netika novērtēta viennozīmīgi. ●●● Saeimas jaunievēlētais **Latvijas prezidents Raimonds Vējonis** (dz. 1966), LU bioloģijas maģistrs (1995) [papildinājies Tampere (Somijā) Tehniskās U. Ūdens un vides institūtā un Tallinas Tehniskās U. Vides fakultātē]), būdams Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (2002-2011), iepazīties ar LV krustām šķersām, arī ar tās ļaudīm, ieskaitot daudzus speciālistus, kuriem tuva Latvijas daba un tās vērtības un kuru „zaļajās” domās/uzskatos labprāt ieklausījies. Pēc balsošanas rezultātu paziņošanas un pirms uzrunas Saeimas tribīnē viņa pirmie vārdi – *laikam no sākuma jāierauj!* – momentā kļūst „globāli” un Rīgā jau pēc neilga laika parādās uz t-krekliem u.c. suvenīriem. Vadoties pēc **Daļa no Holodomora memoriāla Kijevā (Київ/Kyiv)**

Photo: World Affairs

Ukrainas parlamenta deputāte Nadja Sevčenko ar KF Iekšlietu ministrijas (MVD) specvienību apsargiem (2015.I - skat. 60. lpp)

Ievas Albertes uz intervijām/aptaujām balstītā raksta (*Ir* 2015.9.VII) u.c. masu informācijas avotiem, cilvēkiem patīkot Vējoņa humora izjūta, veselīgā pašironija, atklātība. ●●● **Kārlis Streips** rakstā „Ierastā „kultūra”” (*LSM blogā ĀrpusĒtera*, 2015.5.VI) pauž cerību, ka prezidents sev apkārt savāks visgudrākos konsultantus, labi pārstāvēs Latviju starptautiski un būs prezidents visiem Latvijas iedzīvotājiem. Vienlaikus Latvijas Radio un LTV žurnālists pievienojas tiem, kuri paužuši neapmierinātību ar „slepeno balsojumu” Saeimā – neesot neviena iemesla, kāpēc ievēlētam tautas pārstāvim būtu jāslēpj savs balsojums jebkurā jautājumā, vēl jo vairāk Valsts prezidenta vēlēšanās, kaut arī konstitūcijas 36. pantā ir teikts, ka Valsts prezidentu ievēl, aizklāti balsojot ar ne mazāk kā 51 Saeimas locekļa balsu vairākumu. Streipa ieteikums ir grozīt Satversmi un padarīt prezidenta vēlēšanas atklātas. *Veiksmi Raimondam Vējonim! Ceru, ka viņš būs vēl viena Vaira Vīķe-Freiberga vairāk nekā vēl viens Andris Bērziņš. Ceru, ka viņš būs tuvāk Tomasam Hendrikam Ilvesam nekā Andrim Bērziņam, ja runa ir par attieksmi pret starptautiskiem notikumiem un īpaši pret mūsdienu Krievijas Federāciju* – tā žurnālists Streips sava raksta nobeigumā. ●●● Intervijā *Rīta Panorāmā* jau dienu pēc ievēlēšanas Vējonis norādījis (2015.4.VI), ka ar valsti, piemēram, Krieviju, kas ir agresīva pret savām kaimiņvalstīm, sadarboties *ir ļoti sarežģīti*, īpaši ņemot vērā ar KF līdzdalību notiekošās šaušanas Ukrainā. Toties, *ja Krievija pārtrauks iesaistīties Ukrainas konfliktos, gan Latvija, gan ES būs gatava atsākt konstruktīvu dialogu* (*tvnet* 2015.4.VI). ●●● Vējoņa piedalīšanās tautas tērpā un uzruna XI Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku noslēgumā (*Paldies, ka mīlat dziesmu, deju un dzimteni!*) radījis ilgstošas ovācijas. (re)

UKRAINAS galvaspilsētā Kijevā atvērta (17.V) *Holodomor* izstāde par piemiņu ukraiņu nacionālajai katastrofai (1932-1933), kad Maskavas totalitārais režīms mākslīgi izraisīja badu, kura rezultātā (pēc 1937. gada tautas skaitīšanas datiem) cilvēku upuru skaits sasniedzis septiņus miljonus. 1932. gada ražas neželīgā un totālā atsavināšana un izvešana galvenokārt uz KPSFR, visas pārtikas konfiskācija zemniekiem, svētnīcu un baznīcu iznīcināšana, masu represijas pret ukraiņu inteliģenci un garīdzniecību – viss tīcis

Krievu rakstnieks Vladimirs Voinovičs

vērsts uz ukraiņu nacionālās pašapziņas sagraušanu, garīgās elites iznīcināšanu un zemnieku ekonomiskās neatkarības likvidēšanu pēc relatīvas uzelpošanas 20. gados. (re)

PUTINA KARŠ PRET UKRAINU – KF konsuls Ukrainā **Aleksejs Grubijs** (28.V) pavēstījis, ka Luhanskas apgabalā sagūstītie (16.V) krievu aktīvā dienesta karavīri – 3. gvardes īpašo uzdevumu brigādes kapteinis **Jerofejevs** un seržants **Aleksandrovs** – uzskatāmi par *algotņiem*, un t.d. *Luhanskas Tautas Republikas policistiem* neesot nekāda sakara ar KF bruņotajiem spēkiem. Par šādu savas dzimtās valsts nostāju abi karavīri izteikuši sašutumu, apzvērot, ka tā nav patiesība. Viņu militārā vienība pastāvīgi izvietota Toljati pilsētā KF Samaras apgabalā. Abi liecinājuši Kijevas slimnīcā, jo sagūstīšanas laikā tikuši ievainoti. Nopratināšanas video ir publicēts tīmeklī. ●●● *Gazeta.ru* vēsta (2015.11.VII) par vairākiem desmitiem dezertējušu krievu karavīru, kuri aizbēguši no poligona KF dienvīdos, baidoties, ka tiks piespiesti „brīvprātīgi” doties uz Ukrainu un pievienoties tur esošajām Maskavas apbruņotajām teroristu bandām. ●●● Joprojām nelikumīgi apcietinājumā Krievijā, neraugoties uz starptautiskās sabiedrības asu nosodījumu un kopīgi ar KF parakstītā Minskas vienošanās (2015.II) pārkāp-

šanu, atrodas Ukrainas parlamenta/Radas deputāte, Ukrainas delegācijas locekle Eiropas Padomes Parlamentārajā asamblejā un Ukrainas Gaisa spēku pilote, prokrievisko spēku sagūstītā **Nadja Savčenko** (Надія Вікторівна Савченко), kā arī vairāki citi Ukrainas pilsoņi, kuriem izvirzītas absurdas apsūdzības. ●●● Portāls <uatoday.tv> vēsta par portretu *Kara seja*, ko darinājis ukraiņu māksliniece **Darja Marčenko** no 5 000 Austrumukrainā izšautajām patronu čaulītēm. *Man kara seja ir Vladimirs Vladimirovičs Putins, jo viņš dod šos rīkojumus un melus. Ar šī attēla palīdzību es vēlos parādīt, ka jebkurā gadījumā visi visu redz, un parādīt ne tikai viņam, bet arī visai sabiedrībai, ka karš nozīmē dzīvības, – tā māksliniece.*(re)

KF – Intervijā izdevumam *The Daily Beast* (2015.22.VI) rakstnieks **Vladimirs Voinovičs** (Владимир Войнович) brīdina, ka patlaban īstenotās reakcionārās politikas rezultātā būšot *juku laiki, kas, pilnīgi iespējams, beigsies ar Krievijas sabrukumu*. KF prezidents un dome ir *aizgājuši līdz tāda idiotisma stāvoklim, ka pastāvīgi sper soļus, kas ir ne tikai bezjēdzīgi, bet arī kaitīgi, kaitīgi pašai Krievijai, – tā triloģijas Kareivja Ivana Čonkina dzīve un neparastie piedzīvojumi* (Жизнь и необычайные приключения солдата Ивана Чонкина, 1977; izdota latviešu val. 1992) autors. Krievija esot *nokodusi vairāk, nekā spēj sagremot, Austrumukraina ir pārvērtusies par strutojošu vāti, kas atņem spēkus gan Ukrainai, gan Krievijai. Putinam gadījās veiksmes joslā, bet viņš to izmantoja KGB stilā*. Voinoviču nepārliecina Putina popularitātes koeficients – 86%.

KREMLOLOĢIJA – **Franks Gordons** par „generāļu klubu” (*BL* 2015.20.VI-3.VII): *Var manīt, ka Vladimirs Putins gan rietumvalstu sankciju, gan samudžinātas Donbasa situācijas dēļ nervozē, un bijušais Putina padomnieks Andrejs Illarionovs intervijā ukraiņu vietnes <TCHua> korespondentam neizslēdz varbūtību, ka pret Putinu bries t.s. „generāļu kluba” savzvērestība, kuras priekšgalā esot Krievijas preziden-*

PSRS armijnieki glābjas no degoša tanka Prāgā (1968.21.VIII - skat. 62. lpp)

Foto: Josef Koudelka

ta administrācijas vadītājs **Sergejs Ivanovs**. Illarionovs norāda uz Ivanova interviju Kremļa propagandas ruporam „Russia Today”, kurā par uzticamiem un nekorumpētiem nosaukti četri vīri: aizsardzības ministrs **Šoigu**, ārlietu ministrs **Lavrovs**, Federālā drošības dienesta vadītājs **Bortņikovs** un prezidenta padomnieks nacionālās drošības jautājumos **Patruševs**. „Es par viņiem galvoju,” teica Ivanovs. Un Illarionovs secina, ka faktiskā vara Krievijā sāk nākt Ivanova rokās. Illarionovs pieļauj šādu scenāriju: Ivanovs, Bortņikovs, Patruševs pierunāšot Putinu pakāpeniski atteikties no pilnvarām. ●●● Kremļa aģitpropa/dzeinformācijas akcijas galvenais veidotājs esot prezidenta padomnieks **Vladislavs Surkovs** – tā portālā project-syndicate.org vēsta (2015.25.VI) Nikitas Hruščova mazmazmieta, politoloģe un dekanē augstskolā *New School* (Ņujorkā) **Ņina Hruščova** (Khrushchova). Čechenu izcelsmes Surkovam, neoficiāli dēvētam par „Krievijas Gēbelsu”, bijusi nozīmīga loma Abhāzijas un Dienvidosetijas militāro kampaņu laikā, viņš atbalstījis Krimas okupāciju/aneksiju, kā arī iebrukumu Ukrainas austrumos, panākot gandrīz pilnīgu sabiedrības atbalstu šīm darbībām. (fg) (re)

IGAUNIJA uz Krievijas robežas, kā vēsta TASS, aizturēti Latvijas partijas *Par dzimto valodu!* līderi **Jevgēņijs Osipovs** un **Ilarions Girss**, jo viņu automašīnā, kas bijusi ceļā no Maskavas uz Latviju, atrasts ap 4 500 Georga lentišu, kas igauņu robežsargu uzskatā ir „aizliegti priekšmeti” (*apollo.lv* 2015.4.VI). Varētu vēl piebilst, ka viens no pazīstamākajiem nacionālā naida kurinātājiem Girss demonstratīvi sadedzina (16.VI) Latvijas Republikas pilsoņa pasi.

FRANCIJA – Atbilstoši *WikiLeaks* publiskotajiem dokumentiem (sadarbībā ar laikrakstu *Liberation* un pētnieciskās žurnālistikas vietni *Mediapart*), ASV Nacionālās drošības aģentūra (NSA) izspiegojusi (2006-2012) prezidentu Olandu (**François Hollande**), kā arī viņa priekštečus (**Nicolas Sarkozy** & **Jacques Chirac**). Francijas Ārlietu ministrs pieprasījis paskai-

Krievu drošībnieku nolaupītais igauņu Estons Kohvers (2014.9.IX).

drojumus no ASV vēstnieka Parīzē. (*Agence France Presse* 2015.24.VI).

STATISTIKA – *Reporters sans Frontières* vēsti (*Newsletter* 2015.VI), ka 2014. gadā 30 žurnālisti un trīs blogisti (*netizens*) nogalināti, bet arestēti 154 žurnālisti un 177 blogisti. (re)

ĒRMĪGA VĒSTURES FALSIFICĒŠANA, ko Maskavas Kremļis, šķiet, isteno pēc Gēbelsa/Hitlera receptes – *jo lielāki meli, jo vairāk cilvēku tiem noticēs*. Zīmīga ir paša saimnieka **Vladimira Putina** apbrīnas pilnā atsaukšanās uz nacistiskās Vācijas propagandas ministru, kurš *panācis savu*, jo bijis *talantīgs cilvēks* (*Ведь Геббельс же говорил: чем невероятнее ложь, тем быстрее в неё поверят. И он добивался своего, он был талантливый человек* – Kremļa komunikē 2014.9.VII). Minēsim tikai dažus vēsturisko faktu viltošanas piemērus, varētu arī teikt, mēģinājumus – dažkārt sekmīgus pat ārpus KF – saindēt cilvēkus ar absurdiem meliem. ●●● Putina uzskatā Ukraina neesot „īsta valsts”, piemirstot, ka ukraiņi, īpaši kopš kazāku hetmaņa Bohdana Hmelņičika (viņa lomas vēsturiskais vērtējums ir stipri pret-runīgs – no „nācijas tēva” līdz „nācijas nodevējam”) parakstītā *Perejaslavas līguma* (1654), kad hetmanāts kļūst par Krievijas caristes vasali, ir centušies tikt vaļā no Maskavas virskundzības. Pēc Februāra revolūcijas (1917) tiek deklarēta (1918.25.I) no Krievijas

Darja Marčenko. *Kara seja/Face of War*. 2015

Foto: Reuters/Scampix

neatkarīga Ukrainas Tautas republika, ko 1920. gada beigās atkaro boļševiku vadītā sarkanā armija. Ukraina oficiāli kļūst (1922) par vienu no PSRS „nacionālajām” republikām. ●●● Krima, lūk, vienmēr esot bijusi Krievijas sastāvdaļa, ignorējot faktu, ka tās iekarošana (un vienlaikus etniskā tīrīšana) sākās tikai 18. gs. pašās beigās cara Pāvila I laikā un oficiālā iekļaušana impērijā – 1802. gadā. ●●● PSRS iebrukums Somijā 1939.30.XI (skat. Annas Žīgures rakstu „Ziemas karš – robežkonflikts?” JG280:37-42) Putina klāstījumā bijis nepieciešams, lai aneksētu Karēliju, tādējādi *izlabojot 1917. gadā pieļauto vēsturisko kļūdu*, jo pirms tam valsts robeža atradusies vien 17-20 km attālumā no 5 milj. pilsētas Pētrogradas (Pēterburgas). ●●● Preses konferencē Vācijas kancleres **Angelas Merkeles** klātbūtnē (2015.10.V) Putins piekritoši atsaucies uz sava kultūras ministra **Vladimira Medinska** tēzi, ka Molotova-Ribentropa pakts (1939.23.VIII) uzskatāms par *kolosālu Staļina diplomātijas veiksmi*, par *drošības pasākumu*, protams, neminot, ka pakts/draudzības līgums izraisīja II Pasaules karu, kura pirmajā posmā Hitlera pusē piedalījās PSRS, iebrūkot Polijā no mugurpusēs (skat. Franca Gordona „9. maijs bez lauru vainaga” JG281:50-51). Turklāt, Putina ieskatā, poļi paši vainojami par vācu-krievu agresiju, jo *veikuši darbības*, lai piesavinātos kādu daļu Čehoslovākijas teritorijas. Par Maskavas pastrādātajiem masu noziegumiem un deportācijām sagrābtajās teritorijās, ieskaitot Baltijas valstis, ne pušplēsta vārda. ●●● KF TV kanālā *Rossija 1* (2015.23.V) Kremļa vadītā invāzija Čehoslovākijā (1968) nodēvēta par nepieciešamu, jo *aiz miermīlīgās civilās sacelšanās ar romantisku nosaukumu „Prāgas pavasaris”* slēpies NATO *plānots militārais apvērsums* – pret šo *patiesību izkropļojošo raidījumu* protestējušas Čehijas un Slovākijas valdības. Kā zināms, uz toreizējo Čehoslovākiju nosūtīti 2 000 tanki un 50 000 karavīri, lai atjaunotu stingru Maskavas kontroli un apturētu **Aleksandra Dubčeka** vadītās Čehoslovākijas kompartijas paredzētās reformas jeb *sociālismu ar cilvēcīgu seju* [skat. <jaunagaita.net> – Ulža Bērziņa un Leona Brieža atmiņas „Prāgas pavasaris 1968” – JG274(2013):31-34]. ●●● Kremļa propagandistu uzskatā Kijevā 2014. gada februārī nekādas Ukrainu/Eiromaidana Revolūcijas neesot bijis, bet gan ASV un Rietumvalstu atbalstīta fašistu/banderiešu sacelšanās. ●●● Bet *Malaysia Airlines* MH17 pasažieru lidmašīnu notriekuši (2014.17.VII) fašistiskās Ukrainas iznīcinātāji vai arī NATO izšautās raķetes, nevis „Buk” zenitrāķetes, kuras Austrumukrainā apkalpojuši KF karavīri. ●●● Igaunū Tartu nodaļas drošības dienesta virsnieku Kohveru (**Eston Kohver**) Igaunijas teritorijā netālu no robežas ar Krieviju, pie Luhamā, neesot nolaupījuši (2014.9.IX) kaut kādi iesūtīti KF specdienestu locekļi, kas radījuši traucējumus radiosakariem un izmantojuši dūmu sveces. Viņš, lūk, aizturēts Krievijas teritorijā Pleskavas apgabalā ar spiegošanai paredzētiem materiāliem un nogādāts Lefortovas cietumā Maskavā. Viņam piespriesti (2015.19.VIII) 15 gadi katorgā. ●●● Un tā tālāk un tā joprojām. Šeit vietā ir krievu akadēmiķa **Vladimira Jevgeņeviča Fortova** teiktā (2014.5.XI) asprātīgā piezīme, ka *Krievijai ir ne tikai neparedzama nākotne, bet arī neparedzama pagātne*, jāpiemetina, gan senā, gan

pavisam nesenā. Arī ne viens vien krievu inteliģences pārstāvis pievienojas vēsturnieka (Yale U.), grāmatas *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (2010) autora **Snaidera (Timothy Snyder)** uzskatam, ka šāda vēstures viltošana, visur saredzot pret Krieviju vērstu konspirāciju, pilsoņu nepārtraukta brīdināšana no iekšējiem un ārējiem ienaidniekiem, no it kā rietumu plāna aplenkēt un iznīcināt Krieviju, visbīstamākā ir pašiem krieviem, jo arvien vairāk noved valsti pie izolācijas. ●●● Kremļa partijas *Jedinaja Rossija (Vienotā Krievija/Единая Россия)* Valsts domes deputāti **Jevgēņijs Fjodorovs** un **Antons Romanovs** iesnieguši (2015.30.VI) KF Ģenerālprokuratūrā divai no prasību izvērtēt PSRS Valsts padomes (izveidota 1991.IX) atzītās Baltijas valstu neatkarības (1991) leģitimitāti. Ap to pašu laiku timeklī parādījusies ziņa par kāda asprāša ģenerālprokuratūrai iesniegto lūgumu (3.VII) pārbaudīt, vai Viskrievijas Satversmes sapulces izklīdināšana (1918.19.I) un tai sekojošā KPFSR un PSRS (1922) dibināšana bijusi likumīga. (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS LATVIJĀ – leejot „Janus” grāmatveikalā Jūrmalas centrālajā daļā, Jomas ielā, Majoros, rakstnieku **Edvarta Virzas** un **Elzas Stērstes** mazmazmeitu **Diānu Janci** izbrīna īpaši izstādītas grāmatas krievu valodā ar tādiem nosaukumiem kā *Staļins – atcerēsimies kopā* (Staļina runas), *Līdzināsimies Putinam, Krievija pret Rietumiem, Krievijas valsts, kā bija patiesībā, Ar mīlestību par Staļinu*. Jūrmalā mītošā žurnāliste veikalā neredzējusi neko tādu, kas liecinātu par Eiropas valsti – no 12 grāmatplauktiem tikai viens ar izdevumiem latviešu valodā (galvenokārt ar bērnu grāmatām pirmskolas/sākumskolas vecumam un vienu krievu-latviešu vārdnīcu) un nevienas vienīgas grāmatas angļiski runājošiem tūristiem. Par to sašutumu izteikuši gan Latvijas krievvalodīgie iedzīvotāji, gan tūristi no Krievijas (LA.lv 2015.5.V). ●●● Ņemot vērā žurnālistes **Diānas Jances**, un ne tikai, izbrīnu, bet arī pašu krievu iebildumus – gan LV mītošo, gan arī aizrobežas tūristu, JG izsaka cerību, ka līdzās viņas minētajiem Staļinu (arī Putinu) gloriificējošiem foliantiem, „Janusa” noteicošie „*načajniki/apparatčiki*” izstādīs redzamā vietā tādus, arī krievu valodā pieejamus pētījumus, kā nesen mirušā angļu vēsturnieka un diplomāta, **Stanforda U. Hūvera** (Hoover) institūta (ASV) vecākā zinātniskā līdzstrādnieka (kopš 1981) **Konkvesta (Robert Conquest, 1917-2015)** padomju vēsturei veltīto grāmatu par aizvadītā gadsimta **Lielo teroru**, par Staļina „tīrīšanām” 30. gados – **The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties** (1968), kas divos sējumos laista klajā arī krieviski – **Роберт Конквест. Большой террор: Сталиниские чистки 30-х**. Līdzās šim ietekmīgajam darbam (574 lpp.) „Janusa” apmeklētāju interesi varētu izraisīt arī **Vladimira Ignatova** nesenais pētījums *Bendes un eksekūcijas Krievijas un PSRS vēsturē* – **Владимир Игнатов. Палачи и казни в истории России и СССР** (Изд-во „Вече”, 2014). (re)

Nodaļas „Dažos vārdos” līdzstrādnieki: Vita Gaiķe (vg), Voldemārs Avens (va), Indra Ekmane (ie), Māris Brancis (mb), Franks Gordons (fg), Dainis Mjartāns (dm), Rolfs Ekmanis (re)

Kā pirms dažiem numuriem velnišķīgi iespaidīgi bija Ulža Bērziņa dzejoļi *in modo typico*, tā vasaras numurā dievišķīgi ietekmīga ir visa Astrīdei Ivaskai veltītā daļa – gan dzeja, gan pievienotie attēli. Tad ir vērts būt par dzejnieku, ja tik labi šķīras!

Liepiņu Jānis, Rīgā

[Rakstnieks, medicīnas doktors, memuārists, daudzu grāmatu autors – red.]

Le nouvel emblème hitlérien

Mūsdienās no periodiskiem izdevumiem latviešu valodā vienīgi *Jaunā Gaita* var salīdzināties ar dzejnieka Leona Brieža rediģēto, pirms vairākiem gadiem slēgto *Kentauru*. *JG* pavasara numurā (280) sevišķi liels paldies Uldim Bērziņam par „ziemeļmeitu brunčiem”, Jānim Elsbergam par Diķļu dziesmu svētkiem un par Lennarta Meri runas pārpublicēšanu! Arī visiem, visiem pārējiem izcilajiem autoriem. Un pateicībā par karikatūrām no britu *Evening Standard* (1939) un *The Telegraph*, kolekcijas papildināšanai par to pašu tematu (Staļina-Hitlera paktu), nosūtu šaržus no franču dienas avīzes *L'Ouest-Éclair* (1939. gada 4. septembrī) un vēlākos gados no *The New York Review of Books*.

Kristīne, *JG* lasītāja Londonā (UK)

David Levine, *NYRB*

Jaunā Gaita! Novēlu Tev kāpt augstāk un augstāk, tāpat kā līdz šim!

Ilgu gadu lasītāja **Vija Palde Moore**, Atlanta, Džordžija (Georgia, ASV)

Burvīgs uzņēmums 24. lappusē (*JG280*) – tā tautiskā kopa! Tur ir tik daudz iekšā! Gribas teikt visādus paldies, – ka viņi tur un tādi ir, stāv tajā vietā. Jau ni, veci, brīnišķīgi brunči, pastalas, krāsas. Un šuvējas māk darināt tādus tērpus, un fotogrāfi redz, saprot un parāda citiem – iepriecinoši!

Benita Veisberga, Orinda, Kalifornijā

[Rakstniece – red.]

Viss te vārās. Padomju Savienības vairs nav, – bet tā tomēr ir; tā slapstās pa stūrjiem, tā cērt dūri galdā... Es to vien daru, kā jutūbē skatos viņu propagandu, viņu dinosaurus defilē: Prohanovs, Zjuganovs, Vi. Solovjovs u.d.c. 19. gadsimts. Domā, ka spēš iesaļot 21-jā... Rīt iebraukšu pierobežas zonā, lai Kūdupes (Kudepes) kapos, tuvu robežai, uzstādītu pieminēkli slavenā Petričeka senčiem.

Ainārs, Alūksnē

[Rakstnieks un tēlnieks – red.]

Re kā laiki mainās! *JG* abonēju kopš 70. gadiem. Vadoties no pasta zīmoga, daudzus gadus tā pienāca no Toronto, tad no Masačusetas štata, ASV, kādu laiku no Zviedrijas, bet šodien *JG281* pienāca no „Drukātavas” Mārupē, Liliju ielā 95/1!!! Mēs paši pēc *google map* aprēķina dzīvojam tikai minūtes attālumā!!!

Ģirts Zēgners, Mārupē

[Bijušais Eiropas Latviešu jaunatnes apvienības aktīvists, tagad medicīnas doktors -- red.]

ERRATA

Daži no nešķīstēņu drukas velniņu pastrādātajiem nedarbiem vasaras laidienā (*JG281*) – zem Ivasku pāra foto (8. lpp.) vārdā „Studiju” izlaists „t”; Astrīdes Ivaskas biogrāfiskajā piezīmē (10) 21. rind. no apakšas jābūt *Līču loki* (1981) (nevis *Līču loči*); vīrs Aspazijas attēla (20) jābūt: (skat. arī 58. lpp.) (nevis 56. lpp.); Hitlera un Staļina militāristu brāļošānās (51. lpp. 2. slejā), protams, notika Molotova-Ribentropa pakta rezultātā pēc PSRS iebrukuma Polijas austrumu daļā 1939. gada septembrī (nevis 1929.IX, kā luciferēniem tīcies to pārveidot); un kopsavilkuma angļu valodā (in this issue) 2. slejas 3. rindkopā Berklavs rakstāms bez garumzīmes.

CA. MMXI. VIII

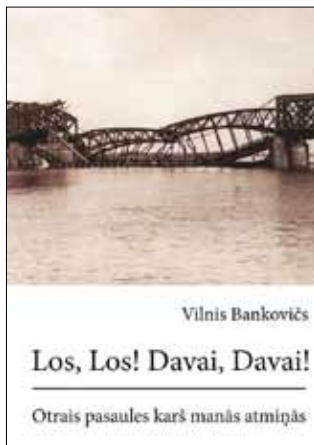
VIĻŅA BANKOVIČA PAPLAŠINĀTAS ATMIŅAS

Vilnis Bankovičs. *Los, Los! Davai, Davai!*
2. izd. Rīgā: Mansards, 2014. 379 lpp.

Mācību gadā, no septembra līdz maijam, mēs, tās jauks pulciņš lasītpratēju, tiekamies Čikāgas Literatūras kopā gandrīz vai katru sestdienu. Tad ir arī izdevība apraudzīt Čikāgas Latviešu skolas bibliotēku, paskatīties, vai ir kas jauns un interesants. Jā, ieraugu Viļņa Bankoviča *Los, Los! Davai, Davai!* Pašķirstu, liekas, jau kādreiz lasīta. Bet redzu, ka šis ir 2. izdevums, paplašināts. Kur autors ir krietni piedomājis, kā savas atmiņas vislabāk sniegt lasītājiem. Jau no grāmatas nosaukuma vien var pateikt, ka atmiņas attiecas uz laiku un vietām, kur vispirms skarbi dominē vācu valoda, pēcāk tikpat skarbi – krievu valoda.

Grāmatai ir divi ļoti izcili Valtera Nollendorfa priekšvārdi. Pirmais pārpublicēts no pirmā izdevuma (2003), otrs speciāli uzrakstīts aplūkotajam izdevumam. Priekšvārdi dod labu ieskatu gan paša autora, gan viņa atmiņu un aprakstītā laikmeta izpratnei. Un Bankoviča atmiņu stāstījums patiešām ir apbrīnojams!

Grāmatas noslēgumā iekļauti divi Ritas Drones raksti – „Epilogs”, kas savā veidā uzskatāms par turpinājumu autora atmiņām, sniedz informāciju par viņa ģimenes locekļu (vecāku, māsas, brāļa) gaitām trimdas zemēs rietumos. Otrajā rakstā „Maza šo atmiņu pieraksta vēsture” Rita Drone pastāsta gan par saviem mudinājumiem autoram ķerties pie atmiņu apkopošanas, gan arī par Māra Rozes *Los, Los! Davai, Davai!* tulkojumu angļu valodā.¹ Tekstam pievienotas vairāku dokumentu kopijas – iesaukšanas pavēle vācu okupācijas laikā, Latvijas Republikas Totalitāro režīmu noziegumu (LRTRN) izmeklēšanas nodaļas deklarācija par piespiedu darbiem

PSRS būvbataljonos, kā arī LRTRN izvērtēšanas komisijas raksts, adresēts Vilnim Bankovičam, par viņa politiskās represijās pavadīto gadu skaita noteikšanu. Seko Māra Rozes paskaidrojumi par šiem dokumentiem un to nozīmi autora dzīvē.

Īsā rakstīnā (autore Lisa Nicole Bell) laikrakstā *Chicago Tribune* (2015. 28.VI) doti četri ieteikumi, kā stāstniekam piesaistīt klausītājus/lasītājus. Pirmkārt, stāstījuma galvenajam varonim jābūt labi izprotamam, varbūt pat tādām, ar ko iespējams identificēties. Bankovičam ir veicies. Varu saderēt, ka arī tie, kas nekad nav bijuši ne gūstā, ne leģionā, nedz arī Sibīrijā, spēs dzīvi izsekot autora pārdzīvotajam, pat spilgti iedomājoties sevi saspīesti guļam blakus pilnai mēslu mucai, reaģējam uz *Los, Los!* feldfēbeļu komandām vai *Davai!* militāristu urrāvāšanas pieprasījumiem.

Otrkārt, stāstījumam ir jāsastāv no sākuma, vidusdaļas un nobeiguma. Bankoviča teksts iesākas ar paša autora ievadu, kam seko skolas gadu atmiņas un pirmās gaitas vācu Darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*). Vidusdaļā atainota dzīve Latviešu leģiona rindās, tad krievu gūsta laikā, īpaši spilgti parādīta Rietumprūsijas Graudencas (Graudenz, tagad Grudziadz, Polijā) cietumā, kam seko Sibīrijas laiks. Beidzamais posms, kā pats autors saka ir „Brauciens uz rietumiem”, „Atkopšanās Narvā” un „Atkal Latvijā”.

Treškārt, jebkuram stāstījumam jāatspoguļo galvenā varoņa fiziskos un morālos pārdzīvojumus. Arī tas ir sekmīgi īstenots – no dienesta Lielvācijas vadoņa karapulkos līdz gūstam Sibīrijā „tautu tēva un skolotāja” laikā, kas nebija labvēlīgs ne autora veselībai, ne dzīvības uzturēšanai – ievainojums, cīnoties leģionā, drausmīgās slimības gūstā, redzes zaudējums vienā acī Narvas laikā u.c.

Ceturtkārt, stāstījuma beigu daļā viss jāsavēlko kopā un jānodod kāds ass, vērienīgs risinājums. Tā tas ir darīts Viļņa Bankoviča atmiņās *Los, Los! Davai, Davai!* Grāmatas noslēgumā uzsvērts dokumentētās pieredzes nozīmīgums gan mūsdienai, gan arī nāka-

¹ *Driven West, Taken East: A WWII Memoir of the Eastern Front*. Exlibris, 2015.

majām paudzēm, lai traģiskā vēsture neatkārtotos.

Aprakstītās norises un izjūtas ir apbrīnājami dzīvi pasniegtas. Un nav jau viss tikai par karu, briesmām, represijām, gūstu, Sibīriju, nē, ir arī par **mīlestību!** Brīnišķīgu mīlestību, maigu, lēnu, ar totālu respektu pret iemīlēto personu, nu tādu kā apmēram Vaidai un Arvim Brigaderes *Kvēlošā lokā*. Atmiņu autoram Vilnim ir divas mīlestības, gan pirmā, nekad neaizmirstā – Velta, gan otrā – Regīna, autora dzīves biedre mūža garumā. Uz grāmatas vāka redzam sabrukušā tilta fotogrāfiju. Manuprāt, šis tilts savā veidā simbolizē krievu okupācijas un kara dēļ zaudēto pirmo mīlestību, neizdzīvotos un represētos jaunības gadus, sadragāto veselību.

Pēc II Pasaules kara iznāca ļoti daudzas atmiņu grāmatas par kara gaitām, bet pavisam reti par gūstu Padomijas Sibīrijā. Atmiņā nāk Artūra Pormaļa sakopotais atmiņu krājums *Karakalps* (Rīgā: Pormaļa ģimenes fonds, 2002), kur varam lasīt Imanta Važes „No Itālijas uz Sibīriju” un Kārļa Bauma „No Itālijas uz mājām caur Gulagu”, kas gan nepārsniedz 10 lappuses.

Ivars Antēns

Ivars Antēns, ilggadējs darbinieks ASV Vides aizsardzības aģentūras starptautisko attiecību birojā, ir aktīvs Čikāgas Latviešu literārās kopas dalībnieks. Skat. arī Jura Silenieka recenziju [JG250(2007):63] par *Los, Los! Davai, Davai!* 1. izdevumu (2003).

Los, Los! Davai, Davai! autors Vilnis Baknkovičs (labā pusē) un grāmatas angliskotājs Māris Roze Ernesta Birznieka-Ūpiša muzejā, Dzirciemā

Paziņojums

Pamatojoties uz Ģenerālkomisāra Rīgā 1943. gada 22. X rīkojumu, visiem 1923. g. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem jāierodas pārbaudē iesaukšanai Latviešu leģionā.

Visus 1923. un 1924. g. dzimušos vīriešus, kas dzīvo Rīgā, uzaicīnu ierasties pārbaudes komisijā Rīgā, Čarl Schirren'a (Lačplēša) ielā № 43/45

1923. gadā dzimušos —

1943. g. 2. novembrī plkst. 8 no rīta, bet

1924. gadā dzimušos

1943. g. 4. novembrī plkst. 8 no rīta

Jāņem līdz apakšveļa apmaiņai (krekls, apakšbikses, zeķes) zābaki, pēc iespējas garie, iesaiņojums civilapģērba atpakaļsūtīšanai, ziepes, bārdas skujujamie piederumi, zobu birste, ķemme, spogulis, nazis, dakšīna, katliņš u. t. t. kā arī uzturs 2 dienām.

Par personīgo velu un zābakiem tiks maksāta atlīdzība.

Šis rīkojums ir saistošs bez izņēmuma visiem 1923. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem, kuri nav vēl iesaukti Latviešu leģionā.

Par neierašanos draud sods.

1943. g. 29. oktobri

Rīgas prefekts R. Stiglics

Krievu būvbataljonā nonākušie Viesturs Ozoliņš un Vilnis Bankovičs (lab. pusē) Narvā (1947).

ĶEROT UN METAFORISKI MIZOJOT MONSTRUS

Bārbala Simšone. *Monstri un metaforas*.
Ieskats šausmu literatūras pasaulē. Rīga:
Apgāds Zvaigzne ABC, 2015. 320 lpp.

Skaistākais, tiklab kā biedējošākais, uz šīs pasaules atrodams ne jau pārdabiskos monstros, bet filozofiski apbružātajā jēdzienā – cilvēka dabā (104)

Šad un tad notiek akadēmisku grāmatu izlaušanās no akadēmisko apgādu gandrīz slepenajiem mazveikaliņiem uz parastajiem veikaliem – tā gadījās ar Kārļa Vērdiņa pētījumu *Bastarda forma*, ar nesen iznākušo Sanda Laimes monogrāfiju *Nakts raganas* un nupatņās ar literatūrzinātnieces Bārbalas Simšones pētījumu *Monstri un metaforas*.

Jāpiezīmē, ka autore iepriekšējā grāmata *Izvēles ģeogrāfija. Mītiskā paradigma 20. gs. fantāzijas prozā*, kura vienlaikus bija arī viņas doktores disertācija, izpelnījās papildus metienu – no kā varam secināt, ka akadēmiskajai literatūrai ir savs noturīgs interešu loks, kuram ir tendence paplašināties, ja tēma šķiet interesanta arī lajiem. *Monstri un metaforas* arī ir grāmata, kura, vienlaikus būdama stingri akadēmisks pētījums, tomēr izkāpj laukā no stīvajiem rāmjiem, priecēdama ne tikai filoloģijas un teoloģijas studentus, bet arī daudz plašāku lasītāju loku.

Neakadēmiskie ieguvumi. Grāmatas akadēmisko derīgumu es še neiztirzāšu, jo tas nav mans mērķis un uzdevums. Pieķeršos aspektiem, kas šo izdevumu padara par interesantu un vietām pat aizraujošu lasāmvielu vienkāršajam lasītājam. Pirmais – autore ļoti sistēmiski apraksta pētāmo žanru, vienlaikus neskopojoties ar piemēriem un atsaucēm. Lasītājs, kurš, iespējams, minētās grāmatas uztvēris kā vienkāršu izklaidi, pateicoties Bārbalas Simšones analītiskajai pieejai, atklāj pavisam jaunus dziļumus, sajūtas un iespējamības – un vienlaikus nejūtas brutā-

li didaktiski pamācīts, jo autore pēta un secinājumus izdara gan, tomēr lasītājam savu viedokli nepasniedz kā vienīgo pareizo. Tieši otrādi, var just, ka Simšone priecātos, ja izdotos izraisīt diskusiju, padziļināt lasītāja attiecības gan ar pieminētajām grāmatām, gan ar žanra uztveri kopumā.

Otrais – lai gan autori ierobežojis apjoms, tomēr žanrs aplūkots ļoti daudzpusīgi, atsevišķas nodaļas veltot gan definīcijai un vēsturei, gan tā spilgtākajiem pārstāvjiem, sākot ar folkloru, izejot cauri Viktorijas laikmetam kā šausmu žanra Renesanses laikam, parādot žanra spilgtākos pārstāvjus un sniedzot ieskatu viņu darbos. Frankenšteins un Drakula, doktors Džekils un misters Haidis vienā okeāna pusē, un – kā visa iepriekšminētā atbalss, kas ieguvusi pati savu balsi – amerikānis Edgars Alans Po.

Interesantākās nodaļas gan ir par 20. gs. un mūsdieniu autoriem, no kurām spožākā, šķiet, ir nodaļa par Stīvenu Kingu – lasot jūtams, ka autorei dižais amerikānis ir tuvs, un apskatītie darbi atstājuši dziļu iespaidu. Tā kā liela tiesa minēto tulkoti latviešu valodā (un arī pārējos žanra cienītāji ir lasījuši vai vismaz dzirdējuši par tiem), arī lasītājam, iespējams, ir izveidojies viedoklis, un būs interesanti abus salīdzināt.

Ar lupu un tauriņķeramo tīklu. Viena no interesantākajām daļām *Monstros un metaforās* ir par bibliskajiem motīviem šausmu literatūrā. Te nu jūtama patiesa autore iedvesma, atklājot gan populārākos Bībeles motīvus, alūzijas un alegorijas, gan pievēršoties to transformācijai laika gaitā un iezīmējot spilgtākās robežzīmes. Arī šajā daļā diezgan liela uzmanība pievērsta Stīvena Kinga darbiem, īpaši izceļot romānus *Zaļā jūdze*, *Zvēru kapiņi* un *Pretošanās*.

Un te nu nāk arī pats labākais – kaut kas tāds, kas latviešu literatūrvēsturē līdz šim izpalika. Grāmatas trešā daļa saucas „Šausmu žanrs latviešu literatūrā”. No Viļa Plūdona balādēm un Aleksandra Grīna mistiskajiem darbiem, cauri Vladimira Kajjaka *Visu rožu rozei* (ak, atceros, kā man pēc šī stāsta lasī-

šanas bērībā rādījās murgi!) līdz pat mūsu dienām ar Gunta Bereļa un Ralfa Kokina dažādo skatījumu uz pārdabisko un pat pavisam jauniem autoriem un autorēm. Tas nav arī nekāds brīnums, ņemot vērā, ka autore jau gadiem aizraujas ar latviešu literatūras bagātināšanu. Proti, vadot latviešu literatūras redakciju, Bārbala Simsone ikdienas darbā apgādā „Zvaigzne ABC” iedibinājusi stabilitu un noturīgu tradīciju, dažādos konkursos meklējot jaunus talantīgus latviešu autorus. Simsoni varam „vainot” arī pie tā, ka latviešu valodā iznāk interesantākie pasaules līmeņa fantāzijas un fantastikas žanra darbi – tradīcijas, ko spoži aizsāka, bet pusratā pameta apgāds „Hekate”.

Vienlaikus autore atlicina laiku arī akadēmiskajam darbam, piedaloties konferencēs un padziļināti pētot pašas iemīļotākos žanrus: fantāzijas un fantastikas literatūru un arī dzan šausmu žanru. Tie abi savā būtībā saskaras, lai gan ir pretņi – F&F aicina sapņot un uzdrīkstēties, bet šausmu žanrs drūmi atgādina: ja darīsi neierastas lietas, pieņemsi neordinārus lēmumus, tevi gaida ļauns liktenis. Bārbala Simsone kā nerimtīgs pusaugu meitēns, bruņojusies ar lupu un tauriņķeramo tīkliņu, atlasa, izpēta un klasificē gan spīgtākās, gan mazāk pamanāmās, tomēr ne mazāk svarīgās žanra jaunpienācējas un ilgdzīvotājas, uztverot grāmatas kā dzīvas būtnes visā to mainīgumā. Vienlaikus viņa pamana un analizē arī šo moderno mītu rašanās kontekstu, autoru vājās un stiprās pušes un to, kā minētais darbs kopumā atbalsojas pasaulē un lasītāju prātos.

Kristīne Ilziņa

Recenzente daudz publicējusies kultūras izdevumos, uzstājusies arī radio un TV pārraidēs.

LAKONISMA IEMIESOJUMS

Laris Krēsliņš. *Puķes. Vietā / In Place. Flowers.* 2015

Vai dziesminieks un mūziķis, vai filmu un video producentis, vai rakstnieks un izdevējs, vai dzejnieks – kā par to liecināja jaunā iz-

devuma prezentācija (2015.16.V) Filadelfijas Brīvo latvju biedrībā?

Laris Krēsliņš (viņa tēvocis ir vēsturnieks/bibliofils Jānis Krēsliņš), brīvs un radošs gars, kuru neielikt nevienā kastītē, kopā ar vecāko brāli Kristapu (jau labus gadus Rīgas Vecpilsētas krodziņa „Aptieka” īpašnieks) dibina latviešu rokmuzikas grupu *Mācītājs on Acid*.

Izstaigājis sava laika trimdas latviešu jauniešu gaitas, apmeklējot bērnu nometni Katskiļū kalnos, vasaras skolu Beverīnu, vasaras vidusskolu Garezeru, studiju gadus viņš nonāk Filadelfijas Dreksela (Drexel) Universitātē, vēlāk Temple U., kur studē vēsturi. Tagad darbojas filmu un video laukā.

Jau pirmās publikācijas, īsstāsta „Atbildes jautājumi” (2012), trīs lappuses iezīmē viņa darbu visuzkrītošāko īpašību – lakonismu. Pašizdotais 35 dzejoļu krājums *Cik es atceros. Vai punktiņi* (2013) tiek atvērts Rīgā, brāja krodziņā. Šie darbi veido daļu no iecerētā *Cikla, ko nepabeigšu*, kurā vēl ir paredzēti pašreiz topošā viencēliena luga *Trauki*, īsfilma, stratēģijas spēle un romāns. Laris Krēsliņš savā radošajā darbā ietekmējies no Ojāra Vācieša, jaunās abās valodās rakstošās Latvijas krievietes Jeļenas Glazovas, disidentu laikmeta čehiem, arī Elles ķēķa dzejniekiem. Viņš arī min Prāgas rokgrupu *The Plastic People of the Universe*.

Kāds tad izskatās tipisks Lara Krēsliņa dzejoļis? Pirmkārt, lakonisks. Otrkārt, vismaz šajā krājumā, viņš pazīst tikai punktu – nekādus komatus, kolus, vai tamlīdzīgi. Un treškārt, valodas kļūdas, apzinātas un neapzinātas, kā dzejas līdzeklis un ārpusrāmja domāšanas avots. Kļūdas kā arī tīšās „kļūdas” redzami uzrādīja Lara izsniegtās lapas ar dzejoļu tulkojumiem angļiski, kur nozīme ne vienmēr sakrīt starp abām valodām (kaut vai krājuma virsrakstā).

<i>Esmu vienkāršs.</i>		<i>[I am simple.</i>
<i>Bet tās vienkāršības.</i>		<i>But those simplenesses.</i>
<i>Paliek.</i>		<i>Are getting.</i>
<i>Komplicētiskākas.</i>		<i>Complicated-er.]</i>
<i>Aizskārsim tumsību.</i>		<i>[Let us touch darkness.</i>
<i>Tad.</i>		<i>Then.</i>
<i>Skriesim atpakaļ.</i>		<i>Let us run back.]</i>

Labā daļa dzejoļu skar mīlas attiecības, citas saliek kopā konkrētus vai jēdzieniskus pretstatus:

*Kad esi prom.
Grimstu dziļāk.
Tevī.*

*Nozagu.
Mazu mākonīti.
To tev uzdāvināšu.*

*Rokas.
No ūdens.
Kas mēģina.
Kurt sārtu.*

*Atradīsim īstenību.
Tur ir galapunkts.
Sākums.*

Vai ar visskopākajiem izteiksmes līdzekļiem, vai ar apzinātu vai neapzinātu kļūdai nību, var pateikt dziļu, nozīmīgu, abstraktu domu? Vajag tikai palasīt tālāk: *Es tīcu./ Dievai.*

Sandra Milevska

Sandra Milevska ir aktīva sabiedriska darbiniece. Raksti ārlatviešu periodikā ASV, Filadelfijas Brīvo latvju biedrības *Ziņās* (<http://latviansociety.com>) u.c. Raksta nesaisīnāta versija ir publicēta Kanādas latviešu laikrakstā *Latvija Amerikā* (2015,23).

21. GS. MĪLASSTĀSTS

DIVI VIEDOKĻI

Sabīne Košeļeva. *Rīga-Maskava.*
21. gadsimta mīlasstāsts.
Rīgā: Zvaigzne, 2015. 112 lpp.

Uz Sabīnes Košeļevas pirmās grāmatas – bezgalības zīme, ko veido dzelzceļa sliedes. Vai varbūt brilles, caur kurām skatīties uz pasauli. Varbūt tās ir vilciena sliedes, kas nebeidzami riņķo pa noteiktu trajektoriju, tā stāstot par izmisīgu cenšanos atrast savu vietu, jo teksts pieteikts kā *vēstījums par mūsdienu pasauli un cilvēku bez identitātes, kas izmisīgi cenšas atrast savu vietu.* Bet, ja jau mīlasstāsts, tad tie drīzāk būs divi noslēgti, savienoti apli, kas kopā veido vienu zīmi uz balta fona, uz baltas lapas, kur uzrakstīt stāstu. Vai stāstus – grāmatā tie ir vairāki.

Lai gan grāmata pieteikta kā attiecību stāsts starp krievu un latvieti un autore darbu iesāk, izklāstot savas domas par jauktajām – latviešu un krievu – laulībām, piedāvājot klišējās balstītus apgalvojumus par tēmu „krievi un latvieši” (piemēram, ja latvieši ir *tādi puspelēki, smagnēji, pārāk nopietni, savrup dzīvotāji un kurnētāji*, tad krievus raksturo atvērta dvēsele (15)), *Rīga-Maskava* patiesībā ir stāsts par attāluma attiecībām. Pirmā nodaļa sākas ar dzimtas koka stāstiem – par vecmāmiņām Anitu un Annužu, par vec-tētiņu Voloģu un vecvecmāmiņu Bābušku. Šiem stāstiem seko vēstītājas un viņas mīlotā iepazīšanās stāsti un satikšanās reižu atmiņas. Stāsts, kurā notiek atgriešanās Ēdenē, un stāsts vēstulē, kurā vēstītājas mīlotais pastāsta par sevi. Arī braucieni vilcienā Rīga-Maskava kā stāsts par pārvietošanos, robežām un ceļā satiktajiem cilvēkiem. Tad vēl Angelīnas un Līlijas stāsts. Bet teksta centrā ir jaunas meitenes pieaugšanas un mīlestības stāsts, ar ko citas romāna daļas ir cieši saistītas.

Tas ir mīlasstāsts, kurā abu jauniešu tautībai nav būtiskas nozīmes. Mīlestība rodas starp diviem cilvēkiem, tā pastāv ārpus nacionālām robežām. Un izrādās, ka mīlotais krievs patiesībā ir tikai par astoto daļu krievs (pa pusei ukraiņis, ceturtdaļu latvietis, astotdaļu – krievs, sešpadsmitdaļu polis un sešpadsmitdaļu baltkrievs) un mīlotajā latvietē *no latvietes ir tikpat daudz, cik no balerīnas jeb labi ja dažas piles.* Bet Maskava nemaz nav krieva dzimtā pilsēta – tā ir *trimda trimdā.* Un varbūt tieši tādēļ pieteiktais pētījums par attiecībām starp latvieti un krievu tekstā tā arī paliek pieteikuma līmenī.

Tālākā sižetā pazūd arī grāmatas sākumā atēlotais dzimtas koks (tajā sastopami interesanti un detalizēti raksturojumi: rotaļšanās ar Bābuškas pogām, frizieres divielīšu „vafelītes” pie vecmāmiņas Anitas, vectēva Voloģas fotogrāfiju retušēšanas metode ar mazu otiņu u. tml.). Reizē šie stāsti akcentē dažas būtiskas lietas par pašu vēstītāju, pirmkārt, *mīlestību uz multikulturālismu jau kopš bērna kājas.* Dzīvojot ģimenē, kur dominē jauktās laulības, vēstītāju nemoka dziļi iekšēji aizspriedumi, kas traucētu brīvi ļauties attiecībām ar „krievu”. Otrkārt, caur dzimtas koku iezīmējas spēcīgā ģimenes sievietes līnija, kuras galvenā iezīme ir upurēšanās citu

labā: *Apbrīnojama tomēr ir sievietes spēja uzpurēties vīrieša labā, apbrīnojama ir sievietes spēja uzpurēties vienalga kā labā. Es nezinu, vai tas ir labi vai slikti, bet šķiet, ka dabā tā vienkārši iekārtots. Sieviete laikam nevar justies labi, ja vispirms nav gādājusi par to, ka apkārtējie jūtas puslīdz ciešami. Lai gan ej nu sažini! Varbūt tas vienkārši ir mūžsenais matriarhāts* (8).

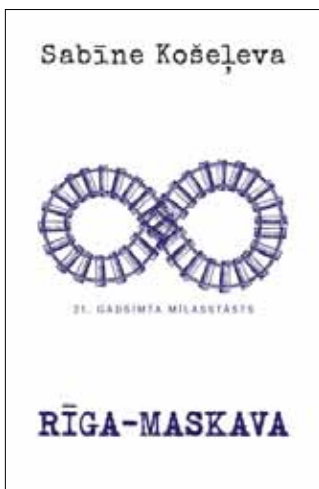
Bet kāda tad ir šī multikulturālisma vidē, upurēties gata-vo sieviešu matriarhātā augu-sī 21. gadsimta meitene? Romāns apliecina, ka vēstītāja ir intelektuāla jaunie, kuras dzīves kastē atrodas Tretjako-va mākslas galerijas ieejas biļete un reprodukciju pastkartes, filmas *Sadedzināt pēc izlasišānas* biļete, Marka Šagāla muzeja ieejas biļete, japāņu animācijas leģendas *Hajao Mijadzaki* multfilmu festivāla programma, teātra izrāžu bukleti, un viņa ir lasījusi Bulgakova *Meistaru un Margaritu*. Vēl šī meitene brīvi domā un runā par savu ķermeni. Piemēram, par menstruācijām, – dzīves kastē ielikts kalendāriņš ar *Zinaīdas Serebrjakovas gleznas „Pie brokastu galda” reprodukciju, kurā attēloti trīs no viņas četriem bērneliem gaidām zupu pie balti klāta galda. Smuka bilde, smuki bērni, nekā sliktā nevar teikt. Otrpus bērniem katrā mēnesī glīti savilkti bumbuli – manas tā gada kritiskās dienas. Cikls man nekad nav bijis regulārs ...*(16). Vēstītāja runā arī par sievietes ķermeni saistībā ar lieko svaru un tievēšanu: *Nekādas grācījas, nekādu izspiedušos ribu, mīkstumi uz gurniem un strijas uz ciskām no biežās tievēšanas un tad atkal resnēšanas, un tad atkal tievēšanas. Laikmeta slimība, neko darīt* (15).

Būtiska vieta tekstā ir tukšuma aizpildīšanai, kas saistīts ar sievietes pārdzīvojumiem: *Man ir jāaizpilda tas tukšums, citādi no sāpēm izbeigšos tepat uz līdzenas vietas*. Vēstītāja šo tukšumu cenšas aizpildīt ar negausīgu ēšanu – pildītas pankūkas, kāpostu tīteņi ar milzīgu skābā krējuma cepuri, siera kūkas, vafeles, kartupeļu biezenis, cep-ta gaļa, majonēze, pelmeņi, makaroni, zivju pirkstiņi, kondensētais piens, cepumi Svet-

lana, zefīrs šokolādē: *Pēdējā pusgada laikā esmu pieņēmusies svarā par 12 kg. Es vienā laikā ēdu, sātu sajūtu vien uz brītiņu, un tad jau atkal ķeros pie kaut kā rijama. Esmu nepiepildāma, esmu tukša* (95). Par Bābušku, kas pēc pārdzīvotā Ļeņingradas blokādē viena ar trīs bērniem devusies uz svešu zemi, vēstītāja saka: *Man likās, ka viņa ir pilna ar tukšumu. Vai arī tukšāka par tukšumu* (9).

Lai vēlāk atzītu: *Tagad es saprotu savu Bābušku ...* (97). Un ne tikai Bābušku, bet arī citas ceļā satiktās sievietes, kurās ieraudzījusi pārdzīvojuma atstāto tukšumu: *Es esmu pamirusi, trula, kaila, stulba. Kā Allāha līgava, kā šahīdes. Vienīgā atšķirība, ka es sevi nāvē novedīšu ar pārēšanos* (96). Tukšums, ar ko cinās vēstītāja, tukšums, ko piedzīvojusi Bābuška un Allāha līgavas, ir emocionāls tukšums, pārdzīvojumos pamirusi dvēsele.

Rīga-Maskava ir sievišķs vēstījums, domājot par 21. gadsimta sākumu no sieviešu skatījuma, – jaunas meitenes pieaugšanas stāsts, kurā svarīgi ir arī citu sieviešu stāsti; kurā gars un ķermenis tekstā ierakstīti neatraujami viens no otra. Tā ir grāmata, kurā būtiska ir identitātes atrašana intimitātē un saplūsmē. Neskatoties uz kaitinošajiem, frāžainajiem apgalvojumiem par krievu un latviešu attiecībām un prātojumiem, kas sākas ar vārdiem *mana paaudze*, piemēram: *Es esmu no tās paaudzes, kurai nekas nav svēts. (...) Es esmu no tās paaudzes, kurai plecos neizprotams grūtums. Tas mūsos ir jau kopš dzimšanas – neizdibināms nemiers un dusmas, tāda savāda neiederības sajūta un skumjas* (18). Vai: *Miers manai paaudzei ir kas svešs*” (35) u. tml. Neskatoties uz to, ka daudzsolīši pieteiktās tēmas (piemēram, jau pieminētais dzimtas koks) tiek pazaudētas, potenciālie stāsti tiek ieskicēti, bet netiek izstāstīti, un paliek sajūta, ka teksts kā ātrvilciens aizdrāzies gar acīm, neatstājot ilgstošāku iespaidu, attāluma attiecību stāsts tekstā ir dzīvs. Lai arī Sabīnes Košeļevas pirmā grāmata šķiet negatava un publicēta pārāk ātri, tā tomēr līdzās Kristīnes Želvas stāstu krājumam *Meitene, kas man nogrieza matus* (2011) un Dainas Ta-

būnas stāstiem krājumā *Pirmā reize* (2014) latviešu literatūrā ieraksta gadsimta mijas / 21. gadsimta sākuma jaunu sieviešu stāstus, kuros izskan dažādas balsis dažādām pieredzēm.

Zita Kārkla

Šī gada martā LU Humanitāro zinātņu fakultātes Literatūrzinātnes, folkloristikas un mākslas nozarē Zita Kārkla sekmīgi aizstāv savu disertāciju *Sieviete latviešu prozā ginokritikas aspektā (1960-2010)* filoloģijas doktora grāda iegūšanai.

* * *

Uz Sabīnes Košeļevas *Rīga-Maskava* aizmurgurējā vāka nosaukta par miniromānu stāstos, taču šķiet, ka titullapā līdzās nosaukumam liktais „21. gadsimta mīlasstāsts” visprecīzāk atklāj šī mozaikveida vēstījuma žanrisko un māksliniecisko piederību. Pirmās asociācijas vedina domāt par igauņu rakstnieces Maimu Bergas romānu *Es mīlēju krievu* (2000), kura nosaukums precīzi raksturo arī Košeļevas stāsta mākslinieciski idejisko koncepciju. Tas ir skaudrs, taču liriski maigs un drosmīgi veidots vēstījums par pieaugšanu, par savas vietas meklēšanu haotiskajā mūsdienu pasaulē, bet pāri visam – stāsts par skaistu un diemžēl neiespējamu mīlestību, *latiškās* (latvietes) un krieva mīlestību. Tas ir stāsts par mīlestību pāri robežām, pāri aizspriedumiem, pāri nacionāliem konfliktiem. Stāsts par meiteni, kura meklē patiesību un imunitāti pret pasaules neļedzībām, kura meklē ceļu uz mājām.

Stāsts ir arī par pašu autori, kura nebaidās šajā politiski saspringtajā laikā šķetināt tik neērtos jautājumus par nacionālo identitāti, pretstatot atšķirīgus domāšanas veidus, ko iezīmē mīlestības attiecību pamatā esošā opozīcija *latiška-krievs*. Neraugoties uz lineāri telpisko robežu šķērsošanu maršrutā Rīga-Maskava, galvenā stāsta kustība notiek domāšanas un iegūtās pieredzes analīzes plaknē. Autore ļauj stāsta varonei visai kategoriski izvirzīt savas *zudušās 21. gs. sākuma paaudzes* raksturojumu – *mana paaudze jau piedzima ar vecu dvēseli, puslīdz saprātīgu skatienu un diezgan lielu nolemtības sajūtu*

(35), visai provokatīvi filozofēt par latvieša rakstura, uzvedības, domāšanas veida iezīmēm, ar kurām pašai grūti sadzīvot, pretstatot to krieva daudz brīvākajam skatījumam uz pasauli, ne visai glaimojoši izteikties par Latviju kā absurdāko vietu uz zemes. Nepārprotama ir autore ironija, kas ļauj palūkoties uz tēloto distancētāk un piedāvā daudz plašāka un vispārinātāka skatījuma iespējas – cilvēks mūsdienu pasaulē kļuvis par savas identitātes, valdošo politisko spēku ideoloģisko spēļu un uzspiestas kultūras mantojuma ķīlnieku. Un, izrādās, arī *krievs* ir identitātes klišeja vai drīzāk ironisks paradokss –, kā atzīst autore, krievs viņš ir tikai par vienu astotdaļu, tikpat viņš ir polis, baltkrievs, ukraiņis un arī latvietis. Līdzīgā kārtā galvenā varone *latiška* filozofē par pašas dzīslās plūstošo asiņu piederību. Taču būtiskāks par nacionālās piederības apzināšanu abiem jauniešiem cilvēkiem ir jautājums – kāds ir labs cilvēks? Vai tāds, kurš domā pāri visām dogmām un ir nemitīgā attīstībā? Jaunības maksimalismā paustās šaubas un neticība jebkādam pozitīvam pasaules glābšanas scenārijam ļauj secināt: *Labs cilvēks šodien laikam ir kļuvis par utopiju. (...) Tas gan neliedz mums uz brīdi aizmirsties un baudīt, uz mirkli piedzīvot pašiem savu labo cilvēku..* (58). Jautājums, uz kuru stāsta varonei atbildes jāmeklē jau vienai pašai – kā izdzīvot un turpināt dzīvot, kad *karš ir beidzies*, bet zaudējums ir šķietami nepārvarams, kā tikt galā ar savu *pasaules galu* un nedomāties nepārejošā vainas sajūtā – *...es nebiju gana laba...* (85), kā atgriezties no tumsas mājās.

Spontāni sākušos un strauji izdzīvoto *latiškās* un krieva mīlestības stāstu kompozicionāli grodā sižetiskā vēstījumā ieskauj divas stāsta caurviju atziņas. Pirmā – ka karam iespējams sagatavoties, bet liktenīgas nejaušības priekšā cilvēks ir bezspēcīgs, un otra – ka *vislabākās lietas (...) mēdz notikt pie jūras. Pie jūras visi top īsti* (98). Autore valodiskā izteiksme ir dzīva un āreji nenoguldināta, taču bez pārmērībām un pārspilējumiem arī tad, kad autore spēlējas ar profāno leksiku vai darina oriģinālas vārdu „jaunformas”. Valodas iekšienē jūtama brīvība un svaigums salīdzinājumu, metaforu, paradoksu izveidē, tās ritmā un plūdamā. Sabīnei Košeļevai piemīt talants mūsdienīgā manierē bez izpušķojumiem un tiešā skarbūmā runāt par pa-

matvērtībām, jo nevienam nav noslēpums, lai šodien izstāstītu patiesu un mākslinieciski uzrunājošu stāstu, autors diez vai var iztikt bez zināmas devas ironijas un pašironijas, paradoksiem, bez apliecināšanas, arī apšaubot un noliedzot. Mākla, kā zināms, nerodas no lieliem priekiem un laimes, biežāk no bezizejas sāpēm un grūtuma. Košeleva savu balsi neapšaubāmi ir atradusi. Tajā dzirdamās autobiogrāfiskās intonācijas veiksmīgi transformējušās mākslas patiesībā. Jaunās autores balsī ir vēlēšanās ieklausīties, tā aizrauj, rosina domāt un līdzī just arī tad, kad mūsu personiskās domas un emocionālie stāvokļi atšķiras, kad gribas oponent un nepiekrīst.

Anda Kuduma

Filoloģijas doktore Anda Kuduma ir docente Liepājas Universitātē. (<liepajniekiem.lv>)

ČEHU SIMFONIJA KANĀDĀ

Josefs Škvoreckis. *Cilvēka dvēseles inženiera stāsts*. Rīgā: Mansards, 2014. 896 lpp. Tulk. Jānis Krastiņš.

Trimdinieku eksistenciālās izjūtas literatūrā atainotas bieži, tādēļ rakstniekam, lai pārsteigtu un nenosmacētu ar līdzīgiem sižetiem, nepieciešams izdomāt veidu, kā panākt konservatīva lasītāja atzinību. Josefs Škvoreckis (Josef Škvorecký, 1924-2012) ir čehu rakstnieks un izdevējs, kurš pusi dzīves pavadījis Kanādā, uz kuriem devās 1969. gadā pēc Prāgas pavasara apspiešanas, tādējādi viņam labi zināma trimdinieka psiholoģija.

Kā zināms, daļa autoru emocionālo pieredzi un pārdzīvojumus atklājuši memuārliteratūrā. Lai gan tiešā veidā romāns *Cilvēka dvēseles inženiera stāsts* tā nav nosaukts, tomēr to var uzskatīt par čehu un tikpat labi jebkuras tautas piedzīvoto stāstu kopumu, jo tajā ir izgaismota trimdas psiholoģija plašā amplitūdā.

Romāns *Cilvēka dvēseles inženiera stāsts* (*Příběh inženýra lidských duší*, 1977) izseko Kanādā dzīvojoša čehu bēgļa un kādas Toronto koledžas mācībspēka Danija Smiržička dzīvesstāstam un attiecībām ar apkārtējiem, sākot jau no epizodēm varoņa dzimtenē Čehijā (Kostelecā) vācu okupācijas laikā. Danijs un viņa līdzgaitnieki ir 20. gs. vēstures liecinieki, tāpēc viņi pretendē mērķtiecīgi atainot čehu vēstures traģiskumu. Romāna būtību precīzi izsaka pieteikums anotācijā – vēstījums par dzīvi, sievietēm, likteni, sapņošanu, strādnieku šķiru, ziņotājiem, mīlestību un nāvi. Otrā plāna varoņi, par kuriem lielākoties iztrūkst spēcīgu tēlojumu, romānā parādās vai nu epizodiski, vai arī vēstulu formā, tādējādi var sacīt, ka romānā primārais ir darbība un filozofiskums, nevis raksturi.

Romāns sākas ar Danija drauga Lojzas vēstuli, kurā viņš utopiski stāsta par Reinharda Heidriha (romānā – Rainarda Haidriha) akciju strādniekiem, nenojaušot par šīs vēstules patieso mērķi. Vēstulēs no draugiem atklājas čehu tautas vēsture un kļūstošā cilvēka motīvs. Tā arī, piemēram, Rebeka raksta, ka cilvēkus ved uz Poliju, no kurienes neviens neatgriežas. Josefs Škvoreckis raksta komiski un dēku romāna stilā, bet ne jau tādēļ, lai „mīkstinātu” traģiskumu. Komiskā elementa klātbūtne romānā apzināti manifestēta kā *carpe diem* motīvs. Deformētajā un absurda pasaulē liela nozīme tiek piešķirta mirklī, jo, ja ir mirusi dzimtene, tas nenozīmē, ka laiks ir miris – autors to uzsver visai tieši. Turklāt refleksijās par dzīvi, dzīvību un nāvi parādās absurda elementi. Tā dialogā ar Irēnu Danijs nonāk pie beketiskas atziņas, kas liecina, kā vēsturiskie notikumi izraisījuši cilvēka apziņā neiederības sajūtu:

Tu nekad neuzzināsi, kas ir atbildība. Tu arī nekad nebūsi materiāli nodrošināts. – Būšu gan, sacīju, kad būšu tas, kas es būšu. – Un – kas tu būsi? – Nekas. Tieši tas, kas gribu būt. Nekas. – Tāds tu jau esi (354).

Romāna vēstījuma struktūra ir haotiska, laiks ir sadalīts gabalos, kuru cements ir atmiņas: *Laikam sāku novecot, jo grasos iegrimt domās. Domas pārsvarā ir atmiņas* (33). Tagadnes un pagātnes haosu nosaka Danija apziņas spontānais tecējums, *atmiņu marihuānas* (275) un subjektīvā pieredze, ko viņš pats atlasījis, taču brīnumainā kārtā šie noti-

kumu atomi nesamudžinās; laiku plūdums ir organiski, virtuozī, kolorīti un jēgpilni savīti; par kopsaucēju kļūst saturiski līdzīgie notikumi, tādēļ vietām pāreja uz nākamo notikumu ir pārsteigums. Romāna nosacītais reālistiskums signalizē par tiecību uz autentiskumu un dokumentalitāti, tādējādi lasītāju neapburs mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu maģija – minimāli atainotas vienīgi norises dabā, kas metaforiski sasaucas ar galvenā varoņa dvēselē notiekošo: *Aiz loga nopietni soļo krauklis. Es sekoju tam, kā viņš čāpo savu ceļu pa Edenveilas kļajuma balto sniegu, meklēdams dzīves jēgu* (206). Asociācijas ir spēks, kas atgrūž varoni atpakaļ pagātnē. Piemēram, skatoties filmu *Gribas triumfs*, Danijs vizuālo impulsu ietekmē secina: *Neparasti tehniski perfekta filma, izmantota Eizenšteina montāža, pilna vizuālā skaistuma. Pāri ekrānam maršē dibeni, iespīlēti galifē biksēs. Tie man atgādina Oto Uipeltu, kam bija uz mata tāds. Atgādina jaunību Kostelecā. Man ienāk prātā, ka visa būtība ir asociācijas. Laika, veidola, teorijas, sirds asociācijas – visvarenas un visur klātesošas...* (168).

Emocionālā intensitāte romāna gaitā arvien vairāk sakarst, kad noslēgumā Danijs saņem vēstules un ziņas par draugu nāvi, tādējādi saprotot arī pats savu nolemtību. Nāves klātbūtne romāna noslēgumā apliecina skepticisma, disharmonijas, sabrukuma un bezcerības dominanti trimdiniekā, kuru vairs nespēj uzmundrināt garīgās mājas par spīti tam, ka tomēr svešā telpa garantē drošību: *Jūtos labi, atkal un atkal man šķiet, ka dzīve ir skaista, ka īstenībā man dzīve allaž bijusi skaista, jo visu esmu pārdzīvojis sveiks un vesels un tagad dzīvoju zemē, kurā, ja vien braukšu uzmanīgi, man pat soda kvīti nevar iedot* (52).

Romāns kļūst par spēli ar amerikāņu rakstnieku (Edgars Alans Po, Natenjels Hotorns, Marks Tvens, Stīvens Kreins, Frānsiss Skots Ficdžeralds, Džozefs Konrads, Hovards Filips Lavkrafts) tekstiem, kuri atspoguļo sašķeltu personību. Iespējams, kādu lasītāju nokaitinās nemitīgās un daudzās piezīmes par autoriem. Šī rotaļa ar literatūras gigantiem ir iespēja rādīt, kā cilvēks kopumā skatās uz dzīvi – galvenajam varonim saplūsme ar varoņiem ir personiska un dziļa, savukārt viņa studentiem tā ir bezpersoniska, to diktē lite-

ratūrkritikas diskurss. Amerikāņu literatūras izmantojums ataino Danija nerealizēto sapni – pēc Kostelecās viņa mērķis bija doties uz Ameriku. Deformētajā gadsimtā cilvēks vairs nespēj domāt patstāvīgi, viņš savu identitāti un patību spēj atrast tikai caur citiem. Tāpat kā vēsture un politika ietekmējusi 20. gs. cilvēka domāšanu, arī literatūra šajā gadījumā ieņem tikpat nozīmīgu lomu, jo romāna varoņi nemitīgi identificējas ar izmantoto tekstu literārajiem varoņiem. Tieši šajā sakarā ir vēlme atzīmēt tulkotāja Jāņa Krastiņa ieguldījumu, jo viņš tulkojis ne vien apjomīgu tekstu, bet arī komentējis to, tādējādi paplašinot tulkotāja funkcijas, parādot sevi kā erudītu, prasmīgu un bagātu tulkotāju, kura piezīmes ir kā ceļš uz teksta atklāsmi, padarot tekstu pilnīgu un izsmalcinātu. Tulkotājs kļuvis par autora otro balsi. Danijam adresētajās draugu vēstulēs tulkotājs izmantojis pat kļūdainu latgaliešu valodu, mērķtiecīgi rādot, kā trimdinieka valoda kļuvusi par hibrīdu, piemēram, Lojza ir pārcēlies uz Slovākiju, kur viņa valoda transformējas greizā slovēku valodā.

Domājams, ikviens mūsdienu lasītājs būs iepazinies ar sajūtu, ka vēstures notikumi cilvēku ir iztukšojuši, sagravuši. Daļu no šīm izjūtām var ieraudzīt arī Josefa Škvorecka romānā, jo arī pašlaik vēl joprojām daudz tautu likteni atbalsojas 20. gadsimta notikumu atskaņas un galu galā vēsturiskā atmiņa caur ieinteresētu lasītāju tādējādi tiecas izrauties no nosacītas sklerozes, kas to ik pa laikam pārņem. Romāns, sapludinot ikdienišķo un vēsturisko, smeldzīgi un rūgti runā par pamatvērtībām – dzimteni, likteni, mīlestību, ģimeni, bet galvenais – par cilvēku, kurš iziet cauri neskaitāmajiem elles lokiem, vienmēr meklējot tuvumu un pašapzināšanos, kā arī apliecinājumu dzīvei. Cik daudz *Jā!* dzīvei spēj pateikt vēstures nūrcītais cilvēks – to var izlasīt Josefa Škvorecka interpretācijā.

Ligita Levinska

Latvijas Universitātes <Ubisunt.lv> pamatkomandai piederošās Ligitas Levinskas rakstus (kopš 2013) par Jāni Klīdzēju un Gunti Zariņu, arī recenziju par Gundegas Repšes *Jauki laudis* skat. JG273, 274, 277, 280.

LATA VEIKUMS KANĀDĀ

Alfons Kalns. *LATS organizācija*. Rīga: Apgāds Mantojums, 2014. 664 lpp.

Līdz savai aiziešanai mūžībā (2002) Irēne Norīte informēja Ņujorkas laikrakstu *Laiks* par Toronto latviešu organizācijas LATS (Latvian Arts Trust Society) informācijas vakariem. Radās doma viņas rakstus sakopot un izdot grāmatā, pievienojot citu autoru rakstus no citiem avotiem. Izveidot materiālu kopojumu par organizācijas darbību laika posmā no tās dibināšanas (1984) līdz slēgšanai (2004), ņemot talkā automatizētas datu apstrādes sistēmas, uzņēmās grāmatniecībā pieredzējušais elektroinženieris un mūzikas entuziasts Alfons Kalns.

Organizācijas dibināšanas sākumam pietiek ar dažu cilvēku apņēmību, nobeigums ir grūtāks un ne tik viegli nosakāms. Ievadā Kalns piemin gan panākto, gan arī nepanākto, noslēgumā pievienojot Daiņa Īvāna un Jāņa Petera šī laika posma vērtējumus.

Fraternitas Lataviensis filistra Alfona Kalna pirmajā grāmatā *Dzīve, kas esi tu?* (1996) iekļautas paša esejas. *Seko Janka 100: komponists un diriģents Jānis Kalniņš mūzikā un dzīvē* (Rīgā: 2004 – skat. Jura Silenieka rec. JG243). Gadu vēlāk, pateicoties Kalnam, sāk iznākt viņa korporācijas filistra Arnolda Jansona raksti 14 sējumos (2005-2006).

Pirmais, kurš savos apskatos par notikumiem Kanādas Latviešu centrā Toronto (LCT) min Ņujorkas avīzē *Laiks* (1983.2.XI) tolaik iecerēto LATU, ir žurnālists Maksis Čulītis (Mārtiņš Derums). Viņa darbu pēcāk pārņēma Rūdolfs Norītis, tad – Irēne Norīte.

LATA sākotnējie mērķi – *biežāk rīkot mākslas izstādes un plašāk reprezentēties cittauniešu vidū, šai darbā lietojot modernu tehnoloģiju...* (18). LCT tika rīkoti semināri par datoriem, arī gleznu izstādes – kā pirmā Jāņa Sīkas, nedaudz vēlāk Ineses Jansones, no kuras veidojumiem viens atkārtoti nozudis. Sākās Centra mēģinājumi veidot noteikumus LATA darbības kontrolēšanai. Tas bija laiks, kad Trešā atmoda Latvijā gāja savu gaitu. LATS nekavējoties atbalstīja neatkarības atgūšanu, publicējot pārskatāmā veidā

Radošo savienību *Rezolūciju* un sanāksmes (1988.1.-2.VI) referātus, lai ar tiem varētu iepazīties pēc iespējas lielāks latviešu skaits trimdā un arī Latvijā. LATA izkārtojumā divas nedēļas (1989.IV) pa Kanādu ceļoja 23 personu Latvijas Tautas frontes (LTF) grupa, piedaloties arī Gananokves saietā kopā ar trimdas pārstāvjiem. *Laikā* Čulītis apraksta tikai atvadu vakariņas LCT, bet laikraksts *Latvija Amerikā* (Toronto) šo notikumu pat nepiemin. Vēl joprojām valda liela piesardzība sakaros ar Latviju.

Līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu viss mainās. Rūdolfs Norītis *Laikā* (1992) jūsmīgi apraksta dzejnieces Veltas Tomas 80. gadskārtai veltīto sarīkojumu ar virsrakstu „Sēļzemnieces jubileja”. Drīz vien parādās Irēnes Norītes atreferējumi par LATA informācijas vakariem. Savos iespaidos dalās Latvijas apmeklētāji, arī ciemiņi no Latvijas. Vispusīgas ziņas par valsts attīstību sniedz eksperti. Norīte pati liriski apraksta videolentu izrādi: *Redzams ceriņu krūms, kas sniedzas pāri nama otrā stāva logiem; vareni kastaņkoki pilnā plaukumā, kas atmiņā sauc Skalbes vārdus „baltas ziedu svecēs paceļ kastaņi”. Ieraugot milzīgu balti ziedošu koku, skatītāji izsaucās – kas tas par koku? Izrādījās, ka tā ir ieva – pasakaina milzu ieva, kā mīksta sniega apsnidzis kalns!* (158). Norīte nav vienīgā. Viņai pievienojas Māra Sadovska, Ingrīda Vīksna, Indra Gubiņa, Austra Butkevica, Dzidra Bērziņa, kuru raksti tiek publicēti *Latvija Amerikā*. Toronto latviešu kopienai un abiem trimdas laikrakstiem Irēne Norīte bija pazīstama un iemīļota. Viņai aizejot mūžībā, *Latvija Amerikā* iespiež (2003.I) Dzidras Bērziņas atvadu rakstu.

Daudziem abu joprojām iznākošo laikrakstu lasītājiem atmiņā būs palikuši grāmatā aprakstītie notikumi. Izdevums *LATS organizācija* atrodams Latvijas Nacionālā bibliotēkā (Gaismas pilī), to iespējams iegādāties Latvijas Okupācijas muzejā Rīgā, Latviešu centra Toronto *Letts Shop* grāmatuagaldā un no autora Alfona Kalna.

Anita Liepiņa

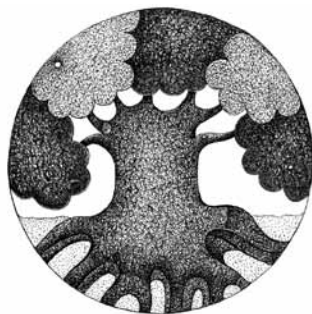
Par apskata autori skat. 21. lpp.

Stārķi savai videi atnesot svētību un tie esot svēti radījumi – svēteji. Ne velti Latviju dēvē par stārķu zemi.

Foto: Juris Žagariņš Sabīdē

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisona

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 = €453)

Amerikas Latviešu apvienība
Voldemārs un Irēne Aveni
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezerģailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Ķīse
Guntis Liepiņš
Arturs Neparts
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Šaliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Anna un Sandors Abeni
Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Blukis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis

Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Kezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Plavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Sikсна
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Aivars Vilemsons
Rasma Vītola
Vilis Vītols

**Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.**

LD 34 066, 12

Maruta Voitkus-Lukins
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Girts Zēgners
Āija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99 = €90)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejniece
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Andris un Māra Padegi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vītolds Rāčenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Gunta Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Eva Vidner
Māra Viksniņa
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
rekmanis@gmail.com

Palīgredaktore:

Linda Treija
Sarma Muižniece Liepiņa

Redakcijas kolēģija:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Izdevējs un maketētājs:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: USD 10 = EUR 9 = CAD 13 (sākot ar nr. 264)

Rīgā Jāņa Rozes veikalos, NicePlace Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam:

1 gadam: USD 39 EUR 36 CAD 50

2 gadiem: USD 76 EUR 69 CAD 99

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ <<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituri EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

LITERATURE, LITERARY COMMENTARY – Poets **Indra Gubiņa** and **Baiba Bičole**, both long-time contributors to *JG*, conjure strong images and invite serious introspection into the autumn of life. ●●● 24 stanzas of *Edda*, Old Icelandic verse, translated by poet **Uldis Bērziņš**, tell why seawater became salty. ●●● “*Veltas stāsts*” (Velta’s Story), by **Vilnis Bankovičs**, is a vivid account of the profound dislocation wrought by foreign occupations (Russian, German, and Russian again) during and after World War II. Separated by an Iron Curtain and an ocean, highschool-age sweethearts Velta and Vilnis share their stories upon their encounter 60 years later in Rīga. ●●● A surgery patient’s thoughts and feelings toward the hospital medical professionals is the theme of **Sabīne Košeļeva’s** short story “*Ceļa maize*” (Food for the Road). ●●● In the section devoted to the commemoration of the joint 150th birthday of poets/playwrights Rainis and Aspazija, **Guntis Šmidchens**, head of the Baltic Studies program at the University of Washington, reviews a 2014 movie production of Rainis’ play *Zelta zirgs* (The Golden Steed). ●●● Poet and artist **Sarma Muižniece Liepiņa** continues her account of a celebratory Rainis/Aspazija event in the Far West Texas town of Marfa, known not only for cowboys, but also for artists and art galleries. ●●● Literary critic **Bārbala Simšone** gives a historic overview of the genre of science fiction in Latvian literature. ●●● University of Latvia ethnographer **Sandis Laime** continues researching witchlore in Northeastern Latvia. In the present installment, witches steal milk from cows, switch newborn babies and cause other disturbances.

VISUAL ART – Artist and art critic Linda Treija’s discussion of **Ingemāra Treija’s** paintings is accompanied by three full-page reproductions (pp. 1, 5 & 42). ●●● Māris Brancis, an expert in the Latvian diaspora art world, comments on painter / graphic artist **Gvido Augusts** (reproduced on pp. 44 & 64). Augusts also did the cover of this issue of *JG*.

HISTORY AND ACTUALITIES – On “*Victory Day*” (*День Победы*), **Mikhail Shishkin**, one of Russia’s best-known contemporary writers, addresses his late father who, at the end of World War II, served on a Soviet submarine that torpedoed ships full of evacuees from Rīga and Tallinn, causing the deaths of thousands of civilian refugees. *Father, we lost the war!* Thus Shishkin ends his moving text. ●●● Historian **Ritvars Jansons** continues his treatise on the evolution of the Soviet security apparatus in 1940/1941 and from 1944 to 1956. ●●● **Sanita Upleja**, an independent journalist, in her short essay relates some folk traditions to present-day life. ●●● Juris Zommers interviews educator **Andra Zommere**, recipient of the 2015 Jānis Bieriņš Memorial Foundation Award (for fostering Latvian cultural activities in diaspora). ●●● The section “*Dažos vārdos*” (In a Few Words) continues to offer a broad perspective on recent cultural events in Latvia, as well as on Russian and East European sociopolitical happenings relevant to the Baltic region.

BOOKS REVIEWED – **Vilnis Bankovičs’** *Los, Los! Davai, Davai!*, a memoir of survival under Hitler and Stalin (reviewed by Ivars Antēns), is also available in Māris Roze’s English translation – *Driven West, Taken East. A WWII Memoir of the Eastern Front*. ●●● **Bārbala Simšone’s** *Monstri un metaforas* (Monsters and Metaphors), a study of the horror genre in Latvian literature (Kristīne Ilziņa). ●●● **Laris Krēsliņš’** poetry collection *Puķes. Vietā / In Place. Flowers* (Sandra Milevska). ●●● Two reviewers (Zita Kārklā & Anda Kuduma) evaluate short story writer Sabīne Košeļeva’s first novel *Rīga-Maskava: 21. gadsimta mīlasstāsts* (Rīga-Moscow: A 21st Century Love Story). ●●● Czech writer **Josef Škvorecký’s** (1924-2012) novel *Cilvēka dvēseles inženiera stāsts (Příběh inženýra lidských duší, 1977 – The Engineer of Human Souls* – translated into Latvian by Jānis Krastiņš) (Ligita Levinska). ●●● **Alfons Kalns’** compilation of materials from diaspora periodicals on Latvian Arts Trust Society (*LATS*), Toronto, Canada (Anita Liepiņa).